ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷକ ଓ
ଶିକ୍ଷାୟତନ

ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷକଂ ଓ
ଶିକ୍ଷାୟତନ

ଲେଖକ—

ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର କଲେଜ, ସମ୍ବଲପୁର,

ଭୂତପୂର୍ବ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ଅଫ୍ ସ୍କୁଲ୍‌ସ୍

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୫୩

ପ୍ରକାଶକ—

ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍ସ

ବ୍ରହ୍ମପୁର :: କଟକ :: ସମ୍ବଲପୁର

ମୂଲ୍ୟ ଏକ ଟଙ୍କା।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଯତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ଭୂତାନାଂ
ଯେନ ସର୍ବମିଦଂ ତତମ୍
ସ୍ୱକର୍ମଣା ତମଭ୍ୟର୍ଚ୍ଚ୍ୟ
ସିଦ୍ଧିଂ ବିନ୍ଦତି ମାନବଃ ॥

—ଗୀତା ୧୮ । ୪୬ ॥

"ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଜାତ, ଯାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ, ମନୁଷ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ପାଳନଦ୍ୱାରହିଁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥାଏ ।"

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବିଷୟ ସୂଚୀ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପୁସ୍ତକ-ପ୍ରବେଶ

ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କର ଏଡ଼ୁକେଶନାଲ୍ ଆଡ୍‌ଭାଇଜର୍ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ଟର ଭାବରେ ମତେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାଇମେରୀ, ମିଡ଼ିଲ୍ ଓ ହାଇସ୍କୁଲ୍‌ସବୁ ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ସ୍କୁଲ୍‌ସବୁ ଦେଖିସାରିଲା ପରେ ଲମ୍ବା ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ସନ୍ ନୋଟ୍ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼େ । କ୍ରମେ ଦେଖିଲି ଯେ, ଅଧିକାଂଶ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଅନେକାଂଶରେ ସେଇ ଏକା ଦୋଷ, ସେଇ ଏକା ଅଭାବ ; ତେଣୁ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ସନ୍ ନୋଟ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ମତେ ଦୋଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ଉପଦେଶଦାନ ସ୍ଥଳରେ ଏକା କଥା ବାରମ୍ବାର କହିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ନିଜର ଶ୍ରମ ଲାଘବ ଓ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତିବିଧାନ ପାଇଁ ମୁଁ ପରେ ପରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍କୁଲାର୍ ଦେଲି । ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ସନ୍ ଲାଇନ୍‌ରୁ ଚାଲିଗଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସୁଦକ୍ଷ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ସେହି ସର୍କୁଲାର୍‌ଗୁଡ଼ିକର ଉପଯୋଗିତା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି, ଇଚ୍ଛା ହେଲା, ସ୍କୁଲ ପରିଚାଳନା ନେଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଲେଖି ପକେଇବାକୁ । ଏ ପୁସ୍ତକଟି ସେହି ଇଚ୍ଛାର ଫଳ ।

ଭାରତବର୍ଷ ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ । ଏ ସ୍ୱାଧୀନତା କେବଳ ଜଣେ ଲୋକର ତ୍ୟାଗ, ଚାରିତ୍ରିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ପ୍ରତିଭା ଯୋଗୁ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି କହିଲେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ବା ସତ୍ୟର ଅପଲାପ ହେବ ନାହିଁ । ସେହି ଲୋକର ଚରିତ୍ରରେ ଆମେ କଣ ଦେଖୁଁ, ଯାହା ଭାରତୀୟ ଜନତାଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ? ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ କଣ ? ଖାଣ୍ଟି ସତ୍ୟ ପାଇଁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲେ ମାନିବାକୁ ହେବ ଯେ ବାପୁଜୀଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଯାହା ଅସାଧାରଣ ତାହାର ଗ୍ରନ୍ଥି ଅନେକକ୍ଷେତ୍ରରେ ୟୁରୋପୀୟ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ । ଘଣ୍ଟାକଣ୍ଟା ଧରି ନିଜକୁ ଦବାସନ୍ତ କାମରେ ଲଗେଇବା, କଠୋର ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିତା, ଯେତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମଟିଏ ହେଉପଛେ ସେଥିରେ ନିପୁଣତା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପାଇଁ ଜାଗ୍ରତଦୃଷ୍ଟି, ମାନବସେବାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ମନେ କରିବା, କଠୋର ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ରେ ବିଶ୍ୱାସ, ହସ୍ତକର୍ମପ୍ରତି ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରଭୃତି ଯାହାକିଛି ଏକାନ୍ତ ଗାନ୍ଧୀୟ ଗୁଣ, ତାହା ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ ଚରିତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ। ୟୁରୋପୀୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ଦୀର୍ଘକାଳ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ ଫଳରେ ଗାନ୍ଧିଚରିତ୍ରରେ ଏହିସବୁ ୟୁରୋପୀୟ ଗୁଣ ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା। ବାପୁଜୀଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଜହରଲାଲଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତାହାହିଁ ଦେଖୁ। ବାପୁଜୀ ଓ ନେହେରୁଙ୍କ ଭିତରେ ଏକମାତ୍ର ବିରାଟ ଫାଙ୍କ ହେଉଛି ବାପୁଜୀଙ୍କର ଗଭୀର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା, ଯାହାକି ଏକାନ୍ତଭାବରେ ଭାରତୀୟ, ଯଦିଓ ଏହି ଗୁଣ ୟୁରୋପୀୟ ଚରିତ୍ରରେ ଯେତେ ଅଭାବ ବୋଲି ଆମେ ମନେ କରୁଁ, ତାହା ନୁହେଁ। ସେ ଯାହାହେଉ, ବାପୁଜୀ ଭାରତୀୟ ଜନତା ଉପରେ ଯାଦୁକର ପରି ଯେ କାମ କରିଗଲେ ତାହା ଏହି ଯୋଗୁଁ ଯେ, ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଧାର୍ମିକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଜଣେ ମହାନ୍ ଭକ୍ତ। ସେଇତକ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଗାନ୍ଧି ଓ ନେହେରୁ ଉଭୟେ ସେମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରିକ ବିଶେଷତ୍ୱରେ କମ୍ ଭାରତୀୟ ଓ ଅଧିକ ୟୁରୋପୀୟ।

ଏସବୁ ମୁଁ କହୁଛି ଏଇ କାରଣରୁ ଯେ 'ଶିକ୍ଷିତ' ଲୋକ କାହାକୁ କହିବା ତାହାର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଶର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଗରେ ଜାଗ୍ରତଭାବରେ ଧରେଇ ରଖିବାର ଏବେ ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି। 'ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା' ପ୍ରସାର ନାମରେ ଆମେ କୁଇଶ ବର୍ଷ ଧରି ଦରପାଠୁଆ, ଭୁଟ୍‌ଣହେବମନ, ବେକାର ମାଟ୍ରିକ୍ ଓ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଦଳହିଁ ଗଢ଼ିଚାଲିଛୁଁ। ଦରଖାସ୍ତହସ୍ତରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଧାବମାନ ଏହି ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଟ୍ ଓ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ କି 'ଶିକ୍ଷିତ'ର ଆଦର୍ଶ ? ଲୋକେ ଓ ସରକାର କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି କଣ ଏହି ଜାତୀୟ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଜାଣି ଜାଣି ସୃଷ୍ଟି କରିବାପାଇଁ ?

ଯଦି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ପ୍ରକୃତରେ ତାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରକୃତ 'ଶିକ୍ଷିତ' ଲୋକହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚାହେଁ, ତେବେ ଶିକ୍ଷକ ଆଖି ରଖୁ ଗାନ୍ଧି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଓ ଜହରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଉପରେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ସ୍କୁଲ୍‌ସବୁ ପୁନର୍ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରନ୍ତୁ । ଗାନ୍ଧି ଓ ନେହେରୁଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଆମର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗାନ୍ଧି-ନେହେରୁଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ବିଶେଷତ୍ୱସବୁ ଫୁଟେଇ ପାରିବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ସମଗ୍ର ଇଂରେଜ, ଜର୍ମାନ ଓ ଜାପାନୀ ଜାତି ଏଇପରି ଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ଦେଶର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସେମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ବଦଳେଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଭାରତରେ ତାହା ନ ହେବ କାହିଁକି ?

ଏଇ ଚାରିତ୍ରିକ ବିପ୍ଳବ ନ ଆଣିଲେ ଆମେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଛେଁ ତାହା ହୁଏତ ହରେଇବା । ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଦୁର୍ବଳତା ଓ କୁସଂସ୍କାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି, ଅନେକ ୟୁରୋପୀୟ ଗୁଣ ଆମ ଚରିତ୍ରର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରେଇବାକୁ ହେବ । ଗାନ୍ଧି ଓ ନେହେରୁଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ତାହାହିଁ ଘଟିଥିବାରୁ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ 'ଶିକ୍ଷିତ' ଓ ଉଚ୍ଚତମ କୋଟିର ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ ବୋଲି ଧରାଯିବେ ।

ମୋ ମତରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ତିନୋଟି ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ରହିବା ଉଚିତ । ଏକରେ ସେ ଯେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ହେବେ ତାହା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଯେତିକି ଜାଣିଥିବେ ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବଗତ ଥିବେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ନୈତିକ ଥିବେ, ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସିପ୍ରକାର ଅସାଧୁ କର୍ମ କରିବା ବା ଅସତ୍ୟ କଥା କହିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ତୃତୀୟରେ ସେ ଯେକୌଣସି ଶ୍ରମକୁ ଆନନ୍ଦରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ଶରୀର ଓ ମନକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିଥିବେ ।

ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ତିନୋଟି ପରୀକ୍ଷାରେ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ହୁଏତ କେବଳ ଗାନ୍ଧି ଓ ନେହେରୁହିଁ ଅକ୍ଳେଶରେ ପାସ୍ କରିଯିବେ । ସେଇଥିପାଇଁହିଁ ସେ ଦୁହିଙ୍କୁ ଜାତି ହୃଦୟରେ ବସେଇଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଆମ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସରକାର, ଲୋକେ ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ ଅକାରଣ ଗୁଡ଼ାଏ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ନ କହି ଯଦି ଏହି ଛଅଗୋଟି ସାମାନ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଉପରେ ଆଖି ଦିଅନ୍ତେ ଏବଂ ସେହି ଅନୁକ୍ରମେ ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ପରୀକ୍ଷାର ଗତି ଫେରାନ୍ତେ, ତେବେ ଅନେକ ବ୍ୟୟସଙ୍କୋଚ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତିରିଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଜାତିର ଚରିତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଆନ୍ତା ।

ମୁଁ ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ଆଖିରେ ରଖି ହିଁ ମୋର ସର୍କୁଲାର୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଜାରି କରିଥିଲି ଏବଂ ଏ ବହି ମଧ୍ୟ ସେହି ତାତ୍‌ପର୍ଯ୍ୟକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଖ୍ୟାପିତ କରୁଛି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକମାନେ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଗ୍ରତ ରହିଲେ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ସରକାର ରୁହନ୍ତୁ ବା ନ ରୁହନ୍ତୁ, ଅନେକ କିଛି ଉନ୍ନତି କରିପାରିବେ । ପ୍ରଧାନ ଅଭିମୁଖ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା-ପାସ୍ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଦେଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ଧାରଣା କରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏ ପୁସ୍ତକଟିରେ ମୋର ଶିକ୍ଷକ-ଭାଇମାନଙ୍କୁ ସେ ଦିଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ମାତ୍ର । ଶିକ୍ଷାର ଛଅଟି ଆଖି ଆଗରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଥିଲେ ଅବହେଳାଟା କେଉଁଠି ଓ କିପରି ଘଟିଯାଉଛି ତାହା ସହଜରେ ଜାଣିହେବ ।

ମୁଁ ଆଶା କରେଁ ଯେ, ମୁଁ ଏ ପୁସ୍ତକଟି ଯେଉଁ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଲେଖିଛି, ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷକମାନେ ତାକୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଢ଼ିବେ ଓ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଯାହା ଅଛି ସେଥିରେ ଅଭାବ କଣ ଅଛି ଓ ଆଉ କଣ ଥିଲେ ବହିଟି ଆଉରି ଉପଯୋଗୀ ହୁଅନ୍ତା ତାହା ଜଣାଇଦେଲେ ଲେଖକ ଓ ପ୍ରକାଶକ ଉଭୟେ କୃତଜ୍ଞ ରହିବେ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ଯେ, ପୁସ୍ତକଟି ହାଇ, ମିଡ୍‌ଲ୍, ପ୍ରାଇମେରୀ, ବେସିକ୍ ଓ ଅବେସିକ୍, ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏପରିକି କଲେଜ କର୍ତ୍ତୃବର୍ଗଙ୍କର ମଧ୍ୟ କିଂଚିତ୍ ସେବା କରିପାରିବ । ଲେଖକ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉପଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏପରି ଏକ ପୁସ୍ତକ ମୋଠାରୁ ଯୋଗ୍ୟତର ବ୍ୟକ୍ତି ଲେଖିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା—ହୁଏତ ଯଥାସମୟରେ ଲେଖିବେ । ତାହାହିଁ ହେବ ଏ ବହିର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସାର୍ଥକତା । ଏ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଆଦୌ ବହି ନ ଥିବାଟା, ଏ ବହି ଲେଖା ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ
କଟକ
୧୫ । ୫ । ୧୯୫୭

ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା

ନାନା ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ଦେଇ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ-ପଥରେ ଗତି କରେ । ଶେଷରେ ତାର ବାଳ ପାଚେ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଆସେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ପାଚିଲା ବାଳ ହିଁ ଏ ଅଭିଜ୍ଞତାର, କାଳର ପ୍ରତୀକ—ଆଗାମୀ ପୁରୁଷର ଅନଭିଜ୍ଞ ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କ ଜୀବନ-ଜାହାଜର ହିଁ ଏ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଯନ୍ତ୍ର । ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀମାନେ କହନ୍ତି, "ଦେଖି ଦେଖି, ଭୋଗି ଭୋଗି ବୁଢ଼ା ହେଲୁ ।" ନ ମାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀଏ ସେହି ଭୋଗାଭୋଗି, ସେହି ଦେଖାଦେଖିର ଅଭିଜ୍ଞତା ଟୋକାଙ୍କୁ ଦେଇ ବସନ୍ତି । ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀଙ୍କର ଟୋକାଟୋକୀଙ୍କୁ ସେହି ବତେଇଦେବା, ବୁଦ୍ଧି ଦେବାରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ସ୍କୁଲ-କଲେଜ-ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସୂତ୍ରପାତ । ପୂର୍ବପୁରୁଷର ସଞ୍ଚିତ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଆଗାମୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଇଯିବା ହିଁ ଶିକ୍ଷା ।

ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଉତ୍ତରପୁରୁଷଙ୍କୁ ତାର ଅଭିଜ୍ଞତା ଶିଖେଇଦେବା ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟେତର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ବାଘବାଘୁଣୀ ଶିକାର କଲାବେଳେ ଛୁଆଙ୍କୁ ସାଥିରେ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି । ବାଘଛୁଆଏ ବାପମାଙ୍କ କର୍ମକଳାପରୁ ନିଜେ ନିଜେ ଶିକାର କରିବା ଶିଖନ୍ତି । ପକ୍ଷୀ ଏଇପରି ନିଜ ଶାବକଙ୍କୁ ଉଡ଼ିବାକୁ ଶିଖାଏ । ଏହିପରି କନ୍ଧ ପିଲା ତା ବାପ ସାଥିରେ ଟାଙ୍ଗିଆ ଧରି ବଣକୁ ଯାଏ, ଚଷାର ପୁଅ ଧାନ ଟୋକେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଧରି ଯାଏ ବିଲକୁ । ଏଇ ତ ଶିକ୍ଷା ! ଏ ଶିକ୍ଷାରେ ବାଘଛୁଆ ଓ କନ୍ଧପିଲାର ସ୍କୁଲ ହେଉଛି ଜଙ୍ଗଲ, ଚଷାପୁଅର ସ୍କୁଲ ହେଉଛି ଧାନବିଲ । ଶିକ୍ଷାର ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଜୀବିକା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା । ବାଘଛୁଆ ଓ ଚଷାପିଲା ଏଇପରି ପ୍ରାକୃତିକ ଭାବରେ ଜୀବିକା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଏସବୁ ଯେ ଏକପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବା ତାଲିମ୍ ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ଥାଇ ନ ପାରେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ କୁଆର ଛୁଆ କୁଆ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଶୁଆ ଶୁଆ ରହି ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟପରି କଥା କହିପାରେ, ପାଉମାଙ୍କଡ଼ ସାଇକଲ୍ ଚଳେଇପାରେ, ମୂଷା ମନଷର କଥା ମାନି କାମ କରେ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଗୋଟିଏ ଗତାନୁଗତିକ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଯାହା ଯେପରି କରୁଥିଲେ କେବଳ ସେଥିହିଁ କରି ଶିଖିବା । ଦ୍ୱିତୀୟଟି ବିବର୍ତ୍ତନାତ୍ମକ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତିର କଞ୍ଚାମାଲକୁ ବୁଦ୍ଧି, ଅଭ୍ୟାସ, କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି, ତାର ସର୍ବବିଧ ଓ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନାର ବିକାଶ କରେଇବା ; ଯେଉଁଠି କିଛି ନ ଥିଲା ସେଠି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କିଛି ସୃଷ୍ଟି କରେଇବା ; ଯାହା ଥିଲା କୁତ୍ସିତ, ଯାହା ଥିଲା ରୁଗ୍‌ଣ, ଯାହା ଥିଲା ଅକର୍ମଣ୍ୟ, ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ତାକୁ ସୁନ୍ଦର, ସୁସ୍ଥ, କର୍ମଣ୍ୟ ଓ ଅତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟରେ ପରିଣତ କରିବା ।

ପରିତାପ ଓ ଲଜ୍ଜାର କଥା ଏହି ଯେ, ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଶିକ୍ଷାହିଁ ପ୍ରଚଳିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଣାଳୀ ପାଇଁ କାହାରି ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ, ଅଛି ବରଂ ଆତଙ୍କ ଓ ଆଶଙ୍କା ।

ତେବେ ଗତାନୁଗତିକ ହେଉ ବା ବିବର୍ତ୍ତନାତ୍ମକ ହେଉ, ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କାଳ ହେଉଛି ବାଲ୍ୟ ବୟସ, ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବର ମଧ୍ୟ ଶରୀର ଓ ମନ ଥାଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ କମନୀୟ ଓ ଗ୍ରହଣକ୍ଷମ । ପରେ ପରେ ଆସେ ଯୌବନ, ବିବାହ ଓ ସନ୍ତାନଜନନ—କୁଟୁମ୍ବର ଭାର । ଏସବୁ ପାଇଁ ଯୌବନାଗମ ପୂର୍ବରୁ କିଛି ନା କିଛି ଜୀବିକା ପାଇଁ ଅଗରୁ ତାଲିମ୍ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ଅନୁକୂଳତା ଓ ପ୍ରୟୋଜନ, ଉଭୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାଲ୍ୟକାଳହିଁ ଯେକୌଣସିପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଇଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏବେ ଆମେରିକାନ୍ ଶିକ୍ଷା-ଦାର୍ଶନିକ ଜନ୍ ଡିଉଇଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାର କାଳ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ବହୁଦୂର ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଡିଉଇଙ୍କ ମତରେ ଶିକ୍ଷା ଜୀବନବ୍ୟାପୀ । ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେଲାଠାରୁ ତାର ଶିକ୍ଷାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅବସ୍ଥା ଓ ତାର ଶେଷ ସେ ପୃଥିବୀରୁ ବିଦାୟ ନେଲାପାଏଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏବେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସଭ୍ୟ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଦେଶରେ ଏକ ଦିଗରେ ନର୍ସରୀ ସ୍କୁଲ (ଦୁଇରୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ) ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବୟସ୍କ ଓ ପ୍ରୌଢ଼ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଛି ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ ଯେ ଆମେ ଭାରତବର୍ଷରେ ମୂର୍ଖ, ନିରକ୍ଷର ରହି ମଧ ଆମର ତ ବେଶ୍ ଚଳୁଛି, ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ 'ଶିକ୍ଷା' 'ଶିକ୍ଷା' କହି ଅର୍ଥର ବିପୁଳ ଓ ଅଜସ୍ର ଅପବ୍ୟୟ କାହିଁକି ହେଉଛି ? ମକଦ୍ଦମାରେ, ଜନ୍ମ, ବିବାହ ଓ ମୃତ୍ୟୁରେ ବିରାଟ ଭୋଜି ଓ ଭୋଜନ କରିବାରେ ସେ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ନ କରି ସାମାନ୍ୟ ଅଦରକାରୀ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରେ ଯେ ଏତେଗୁଡ଼ା ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି, ସେଇଟା ସେମାନଙ୍କର ନିଶ୍ଚୟ ଘୋର ବୋକାମି ! ଆମେ ଯେ ମା ସରସ୍ୱତୀ ଓ ବାବା ଗଣେଶଙ୍କ ଭକ୍ତ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଦନାହିଁ ଆମର ଯଥେଷ୍ଟ ।

କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ଆଜି ଆଉ ବ୍ୟକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା-ଅନିଚ୍ଛା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁ ନାହିଁ । ତାହା ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ୱ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ । ଆଜି ରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଖୁଛି ଯେ ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା—ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯଦି କେବଳ ସାକ୍ଷର ନୁହେଁ, ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ଧରଣରେ ଶିକ୍ଷିତ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଗତି ଓ ପ୍ରଗତି ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରଜା ମୂର୍ଖ ରହିଲେ କୌଣସି-ପ୍ରକାର ଉନ୍ନୟନ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଆଜି ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ ହେବାକୁ ହେବ ଓ ଏପରି ହେବାକୁ ହେବ ଯେପରି ଚାହୁଁଛି ରାଷ୍ଟ୍ର ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିତାମାତା ଚାହାନ୍ତି ତାଙ୍କର ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ିଥିବାକୁ, ସ୍ଥାପିତ କରିଥିବାକୁ । ସେଇ ଅନୁସାରେ ପିଲେ ତାଲିମ୍ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି । ଏବେ ସେଇପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଷ୍ଟ୍ର ଚାହୁଁଛି ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜାକୁ—ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ନିଜ ଆଦର୍ଶ ଓ ପ୍ରୟୋଜନ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ିବାକୁ । ସେହି ଅନୁକ୍ରମରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଗଢ଼ା ହୋଇଛି ଓ ପ୍ରୟୋଜନାନୁଯାୟୀ କ୍ରମାଗତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଚାଲିଛି । କେବଳ ଭାରତବର୍ଷରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ ଥିବାର ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ । ତେଣୁହିଁ ଏଠି ସ୍କୁଲ କଲେଜକୁ ଯାଇ ଦେଶର ତରୁଣ ତରୁଣୀ ନୂତନ ଜୀବନ, ନୂତନ ଜ୍ଞାନ, ନୂତନ ଅଭ୍ୟାସ, ନୂତନ ରୁଚି, ନୂତନ ସ୍ୱପ୍ନ, ନୂତନ ଶକ୍ତି ନେଇ ଜୀବନପଥରେ ହସହସ ମୁହଁରେ ଦେଖା ଦେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବାହାରୁଛନ୍ତି ଦେହ ମନରେ କ୍ଳାନ୍ତ, ବିକଳାଙ୍ଗ, ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ, ଚିନ୍ତାହୀନ, ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ, ବେକାର ହୋଇ ।

ବୈଦିକ ଯୁଗ ପରେ ପରେ ଭାରତୀୟ ଜୀବନାଦର୍ଶ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତିକେନ୍ଦ୍ରିକ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୃହ ଜନନ ଚକ୍ରରୁ ମୁକ୍ତ । ଜୀବନକୁ ଭୋଗ୍ୟ, ସୁଖମୟ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଆମର ନାହିଁ ବା ଥିଲେ ତାହା ଦୁର୍ବଳ, କୁଣ୍ଠିତ । ଆମର ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ମୁମୁକ୍ଷାର ରାସ୍ତା ଗଢ଼ି ଯାଇଥିଲେ ବ୍ୟକ୍ତି-ଜୀବନକୁ ଚତୁରାଶ୍ରମ ଓ ସମାଜ-ଜୀବନକୁ ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣୀୟର ଗ୍ରନ୍ଥିରେ ପକାଇ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚା, କାବ୍ୟ-ନ୍ୟାୟ ଆଲୋଚନା କରିବାର ଯାହା ଅଧିକାର ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ବାକି ଜନସାଧାରଣ ଥିଲେ ମୂର୍ଖ, ନିରକ୍ଷର । ସେମାନଙ୍କୁ କହି ରଖାଯାଉଥିଲା ଯେ ତାଙ୍କ କୌଳିକ ବୃତ୍ତିହିଁ ତାଙ୍କ ମୁକ୍ତିର ସୋପାନ, ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନାବଶ୍ୟକ । ଏଇପରି ଶାସ୍ତ୍ର-ଶାସିତ ଭାରତର ସମାଜ ଗତାନୁଗତିକତାକୁ ହିଁ ଜୀବନର ସିଧା ସଡ଼କ ମନେ କରି ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲା ଚାଲି ଆସିଛି ।

ଗ୍ରୀକ୍-ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାରତୀୟ-ଆର୍ଯ୍ୟର ଭାଇ । କିନ୍ତୁ ତାର ଜୀବନାଦର୍ଶ ଥିଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଗ୍ରୀକ୍ ଜୀବନକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାପାଇଁ ଆଶାୟୀ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଶରୀର ଓ ମନକୁ ଦୃଢ଼ ଓ ସୁନ୍ଦର କରୁଥିଲା, ପୁଣି ବାହାର ଜୀବନକୁ ଶିଳ୍ପ, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, କ୍ରୀଡ଼ା, ରାଜନୀତି ଦେଇ କର୍ମମୟ, ସୁନ୍ଦର, ଉପଭୋଗ୍ୟ କରି ରଖିଥିଲା । ତାର ଦେବପୂଜା, ତାର ଦର୍ଶନ, ତାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସାହିତ୍ୟ, ସମସ୍ତରହିଁ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା ମନୁଷ୍ୟ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରୀକ୍ ତରୁଣଙ୍କୁ ଏଣେ ଜିମ୍ନାଜିୟମ୍ ବା ଆଖଡ଼ା ଘରେ ବୈଜ୍ଞାନିକଭାବରେ ବ୍ୟାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଶରୀରକୁ ସୁନ୍ଦର, ସୁଗଠିତ ଓ ବଳଶାଳୀ କରିବାକୁ ଏବଂ ତେଣେ ମନର ପରିପୋଷଣପାଇଁ ନିଜ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତାହାହିଁ ଥିଲା ଗ୍ରୀକ୍ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ନାନା କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର-ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ସ୍ପାର୍ଟା ଥିଲା ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରୀକ୍ ନଗର-ରାଷ୍ଟ୍ର । ଏହିନଗରୀର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନେକ-ଭାବରେ ୟୁରୋପୀୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଆସିଛି—ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସ୍ପାର୍ଟାରେ ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବୋଲି କିଛି ନ ଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ରର ଜୀବନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ମିଶି ଯାଇଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ସ୍ପାର୍ଟାରେ ପ୍ରତି ପରିବାରର ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ପିତା-ମାତାଙ୍କ କୋମଳ ସମ୍ପର୍କରୁ କାଢ଼ି ନିଆଯାଇ ତାଙ୍କୁସବୁ ରଖାଯାଉଥିଲା ବାରକ୍ ମାନଙ୍କରେ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି । କଠୋର ସଂଯମ, ବ୍ୟାୟାମ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଭିତର ଦେଇ ସ୍ପାର୍ଟାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତରୁଣକୁ ଗଢ଼ାଯାଉଥିଲା ବୀର ରୂପେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତରୁଣୀକୁ ବୀର-ଜନନୀ ରୂପେ । ସ୍ପାର୍ଟାନ୍ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର କଠୋର ଓ ସରଳ ଜୀବନ ଯାପନ ୟୁରୋପୀୟ ଜାତି-ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବାଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି । ନାଜି ଜର୍ମାନୀ ଓ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ବ୍ୟକ୍ତି-ଜୀବନକୁ ଚାପି ଓ ଚପାଇ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ସର୍ବମୟ କରିବାର ଯେଉଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ତାହା ସେହି ସ୍ପାର୍ଟାନ୍ ଆଦର୍ଶର ପୁନରାବୃତ୍ତି ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସର ଆଦର୍ଶ ଓ ଚିନ୍ତା ୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତାର ମୂଳପିଣ୍ଡ କହିଲେ ଚଳେ । କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାର କଥା ଏହି ଯେ, ଇହଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ ଗ୍ରୀସ୍ ବହୁକାଳରୁ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେହି ଆଦର୍ଶାନୁପ୍ରାଣିତ ୟୁରୋପ ନିଜେ ବାର ବାର ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ଉପରେ । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତ, ନିରୁପଦ୍ରବ, ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆଦର୍ଶ ଆଜି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମଧ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ । ଏବେ ବି ଭାରତର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ବେଦଧ୍ୱନିରେ ମନ୍ତ୍ରିତ । ଅନୈକ୍ୟ ଭିତରେ ଐକ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ହୁଏତ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଏହି ବହୁଯୁ-ଗର ଚିରନ୍ତନତ୍ୱ ଦେଇପାରିଛି ।

କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ କହିଲେ ଆମର ବଞ୍ଚିବା ଠିକ୍ ବଞ୍ଚିବା ହୋଇ ନାହିଁ । ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା ସେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଜୀବନ୍ମୃତ ଅବସ୍ଥା କହିଲେ ଅଧିକ ସତ୍ୟ ହେବ । ଆମ ସଂସ୍କୃତିରେ ଗର୍ବ ବୋଧ କରିବାର କିଛି ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ମାନିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସେଥିରେ ଅନେକ କିଛି ହାନିକର ଓ ଗ୍ଲାନିକର ଉପାଦାନ ରହିଯାଇଛି ଯାହା ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ପଙ୍ଗୁ, ନିର୍ଜୀବ, ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି ପକାଇଛି । ସବୁ ଠିକ୍ ଥିଲେ ଆମେ ନ୍ୟୁନ ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ ଜାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶତ ଶତ ବର୍ଷ ଧରି ଶାସିତ ଓ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ; ସମସ୍ତେ ଏକୀଭୂତ ହୋଇ ବିଧର୍ମୀ ଓ ବିଦେଶୀକୁ ତଡ଼ିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଆମେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ନାନା କ୍ଷୁଦ୍ରତାରେ ମଜ୍ଜିତ ରହି ସହସ୍ରଧା ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତୁ; ଆଜି ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ, ଶାସ୍ତ୍ର, ଶାସକ, ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଘୋର ଅନାଚାର ନୀରବରେ ସହି ଆସୁ ନ ଥାନ୍ତୁ ।

ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଯେପରି ଶିଖିବାର ଅଛି, ସେହିପରି ଅଛି ଏକ ଜାତିର ଅନ୍ୟଠାରୁ । କେବଳ ଶ୍ମଶ୍ରୁକେଶ ଯୋଗୁ ଜଣେ ଜୁଆଙ୍ଗ ଓ ଶ୍ରୀ ଜବାହରଲାଲଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞତା ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ବୁଢ଼ା ଜୁଆଙ୍ଗ ଯଦି କେବଳ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ତା ପୁଅ ଓ ନାତିକି ମଣିଷ କରିବାକୁ ଯାଏ, ତେବେ ସେମାନେ କେବଳ ଜୁଆଙ୍ଗ ହିଁ ରହିବେ ।

ଶିକ୍ଷା ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେ ଜୁଆଙ୍ଗର ନିଜସ୍ୱ ସଂସ୍କୃତି ଯଦି କିଛି ଥାଏ ତାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ତାର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଦିଗରୁ ଯାହା ଯାହା ଅଭାବ ତାକୁ ପରିପୂର୍ତ୍ତି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବା ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଯେବେ ଓ ଯେଉଁଠି ଆରମ୍ଭ ବା ଗୃହୀତ କରାଯାଇଛି ତାହା ଏଇ ନୀତି ଉପରେହିଁ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କୁଟୁମ୍ବ-ପତି ଯେପରି ଚାହାନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କ ପିଲେ ତାଙ୍କ ଘରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଘରର କୁଳଚଳଣିଠାକୁ ଯେପରି ବଜାୟ ରଖିବେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଚାହିଁବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଉଚିତ ଯେ ସେଇ ଜାତିର ଯାହା ନିଜସ୍ୱ ସଂସ୍କୃତି ତାହା ବଞ୍ଚି ରହୁ । ସୁତରାଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଭିତର ଦେଇ ଏଇ ଆଦର୍ଶଟିକୁ ଯତ୍ନର ସହିତ ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଆମ ସଂସ୍କୃତି ବିଷୟରେ ପାଠ କରୁ ଅବା ପଢ଼ାଉ ସତ, ଆମେ ଏତେ ହତଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଆମର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ଛିଦ୍ର ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଯୋଜନାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ହେଲା ନିଜ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରରେ ଯାହା ଦୋଷ, ଯାହା ଅଭାବ, ତାକୁ କାଢ଼ିଦେଇ ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଗୁଣୀ, ଉନ୍ନତ ଜାତିର ସଂଶୋଧକ ଓ ପରିପୂରକ ଗୁଣାବଳୀର ଅଭ୍ୟାସ କରେଇବା । ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶରେ ତା ବି ହେଉନି । ଆମେ କେବଳ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ପିନ୍ଧି ଇଂରେଜ ହେବାର ବିଡ଼ମ୍ବିତ ପ୍ରୟାସ କରିଆସିଲୁଁ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ ସେହି ଦୃଢ଼ଚରିତ୍ର, ଶ୍ରମ-ସମୟ-ସମ୍ମାନକ, ଆଫଳୋଦୟକର୍ମୀ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବ୍ରିଟେନର ଚାରିତ୍ରିକ ଅନୁକରଣ ? ଯେଉଁ ଚାରିତ୍ରିକ ଦୃଢ଼ତା ବଳରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପର ଅଧିବାସୀ ଇଂରେଜ ଅର୍ଦ୍ଧ-ଧରଣୀର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇପାରିଲେ ଓ ସୁସଭ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷକୁ ସୁଶାସନ କରି ଶିଖେଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ସେ ଦୃଢ଼ତା ଏ ଜାତି କେଉଁଠି ଶିଖୁଛି ? କେଉଁ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ?

ଏଇ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଓ ମୌଳିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ଅଭାବରୁ ଆମର ଶିକ୍ଷା ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ନ କରି ଅକଲ୍ୟାଣ ପ୍ରସବ କରୁଛି । ଯେକୌଣସି ଇଂରେଜକୁ ପଚାରି ଯାଅ, ସେ କହିବ, ଗତ ସତୁରି ବର୍ଷ ଭିତରେ ପ୍ରାଇମେରି ଶିକ୍ଷା ସାର୍ବଜନୀନ କରି ଦିଆଯିବା ଫଳରେ ଜାତିର ନୈତିକତା,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସାମାଜିକ ସାଧୁତା, ଭଦ୍ରତା, ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା, ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଅସମ୍ଭବ ଭାବରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ସବୁଠି ସେଇ କଲ୍ୟାଣମୟ ଇତିହାସ । କେବଳ ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶରେ ସରସ୍ୱତୀର ଅପମାନ । କାରଣ ଏଠି ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ତଥାକଥିତ ପାଠ ପଢ଼ି ବାହାରିଲେ ଲୋକେ କର୍ମଠ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ହୁଅନ୍ତି ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ, ସାଧୁ ନ ହୋଇ ହୁଅନ୍ତି ପାଜୀ, ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ, ନାହିଁ ବିବେକ, ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର ।

ଏ ଦୁର୍ବିପାକର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ଆମର ସ୍କୁଲ କଲେଜ କୌଣସି ଉନ୍ନତ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ନୁହେଁ, କୌଣସି ସ୍ଥିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆମର ନାହିଁ । ଇଣ୍ଡିଆ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ଦେଶ, ଯେଉଁଠି ଶିକ୍ଷାର କୌଣସି ନିଜସ୍ୱ ଦର୍ଶନ ନାହିଁ ।

ସତୁରି ବର୍ଷ ତଳେ ଜାପାନ ଯେତେବେଳେ ୟୁରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଗ୍ରହଣ କଲା, ସେ ଉପରଲିଖିତ ଖାତିରେ ହିଁ କଲା । ଜାପାନ ଏସିଆରେ ଏକମାତ୍ର ଜାତି ଯେ କି ସବୁଠୁ ଅଧିକ ୟୁରୋପୀୟାୟିତ । କିନ୍ତୁ ଜାପାନୀ ଯେ ଇଂରେଜ ଓ ଜର୍ମାନର ସମକକ୍ଷ ହୋଇଛି ସେ କେବଳ ଆମପରି ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ଗଳେଇ ନୁହେଁ । ସେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗର ସମକକ୍ଷ ହୋଇଛି, ତାରି ପରି ଶ୍ରମ ଓ ସମୟକୁ ସମ୍ମାନ କରି, ସୁଦୃଢ଼ ଆତ୍ମ-ବିଶ୍ୱାସରେ ଏବଂ ଦେଶ ଓ ଜାତିପାଇଁ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ବଳି ଦେବାରେ । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଜାପାନୀ ଜାପାନୀର ରହିଛି । ୟୁରୋପୀୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କ ଭିତରେ କେବଳ ଜାପାନରେ ହିଁ ପାଆନ୍ତି ସକଳପ୍ରକାର ୟୁରୋପୀୟ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଜାପାନୀ ଖାତିରେ ।

କାହିଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏଇ ଦୃଢ଼-ସୁନ୍ଦର ମିଳନର ଚେଷ୍ଟା ?

ଆଜି ଭାରତବର୍ଷ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ର । ଯଦି ସମସ୍ତ ଗତାନୁଗତିକତା ଛାଡ଼ି ଆମେ ବିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ନୂତନ ରକମର ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏକ ନୂତନ ଜାତି ନ ଗଢ଼ୁଁ, ମୋର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଯେ ଏ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଏ ଗଣତନ୍ତ୍ର କାହାକୁ ହେଲେ ଆମେ ରଖି ପାରିବାନି । ଆମର ବ୍ୟକ୍ତି-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଜୀବନକୁ ତୁରନ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ର-କେନ୍ଦ୍ରିକ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଇହଜୀବନ-ପ୍ରତି ଆମର ଯେ ବୀତସ୍ପୃହତା ତାକୁ ଆମ ଆଗାମୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅପସାରିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଏଇ ଧାରଣା ପୂରେଇବାକୁ ହେବ ଯେ ସେମାନେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏ ଦେଶ ଆଖି ଆଗରେ ସୁନ୍ଦର, ସୁସ୍ଥ, ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳ ହୋଇ ଉଠିବ । ବହି ଯୋଷି ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଯେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା, ଏହି ଘୋର ଅସତ୍ୟ ଓ ହାନିକର ଧାରଣାକୁ ଯଥାଶୀଘ୍ର ଦେଶରୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏଣେ ଏକ ପକ୍ଷରେ ଆମର ନିଜର ସଂସ୍କୃତିକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଆମ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରର ଜଣାଶୁଣା ଦୋଷ, ଅଭାବ ସବୁ ଦୂରୀକରଣ କରିବା ଓ ସେସବୁର ସଂଶୋଧକ ଓ ପରିପୂରକ ଗୁଣାବଳୀର ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରରେ ଆରୋପ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରାଇମେରୀଠାରୁ କଲେଜପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଅଭ୍ୟାସ କରେଇବାକୁ ହେବ । ଏଇସବୁର ମୂଳଦୁଆ ଉପରେ ଯଦି ପୁସ୍ତକ ଜ୍ଞାନ—ନଦୀ, ଗମ୍ଭୀର ଏବର ପର ତୁକ୍-ସମସ୍ତ ନୁହେଁ—ଠିଆ କରାଯାଏ ତେବେଇ ଶିକ୍ଷାକୁ ଶିକ୍ଷା କୁହାଯିବ ।

ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ତାହା ମୋର ଶିକ୍ଷକ ଭାଇମାନଙ୍କ ପ୍ରତି, ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପିତାମାତାମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏବଂ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଆଶା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ । ମୁଁ ସରକାରଙ୍କୁ କହୁନି । ସରକାରଙ୍କର ମୋଟା ଦରମାବାଲା ବଡ଼ ବଡ଼ ଉପଦେଷ୍ଟା ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ । ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ମୋର ଆସିବ କାହିଁ ? ମୁଁ କେବଳ ଏତିକି ଚାହେଁ ଯେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷକମାନେ ଯେପରି ସରକାର ଯୋଜନା କରି ନାହାନ୍ତି ବା ଡି. ପି. ଆଇ. ଙ୍କ ସର୍କୁଲର ଆସିନି ବୋଲି ହାତଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଓ ନୈରାଶ୍ୟବାଦୀ ହୋଇ ବସି ନ ଯାଆନ୍ତି । ଆମ ଶିକ୍ଷାରେ ଯାହା କାମ୍ୟ, ଯାହା ଶ୍ରେୟ, ଯାହା ସେମାନେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝୁଛନ୍ତି, ମୋର ଅନୁରୋଧ ଜାତିର ସମୃଦ୍ଧ କଲ୍ୟାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ବା ସରକାର ନ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥାସମ୍ଭବ ସେସବୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ପରିଚାଳିତ କରନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଜାତି କପରି ଗଢ଼ା ଯାଉଛି ତାହା ସେମାନେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତୁ ଓ ପିଲାଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ଦେଶର ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସେମାନେ 'ଦ୍ୱିଜ' ହେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶ୍ରମ, ସଂଯମ ଓ ଅଭ୍ୟାସଟିକି ଦରକାର ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନନ୍ତୁ । ନଚେତ୍ ନୂତନ ଜାତି, ନୂତନ ଭାରତ ଗଢ଼ା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏ ଯୋଜନା ଆଜି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର— ସରକାରଙ୍କର କେବଳ ନୁହେଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସବୁଠୁ ପରମ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବସ୍ତୁ ହେଉଛି ବଡ଼ମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ନେହାଦର । ତା ପଛକୁ ଉତ୍ତମ, ରୁଚିକର, ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ଜିନିଷ ଘରେ ଅଧିକ ସୁପ୍ରାପ୍ୟ ହେବାରୁ ପିଲାଙ୍କର ଘର ଓ ବାପମା ଏତେ ପ୍ରିୟ ।

ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷର ଲାଳନପାଳନ ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ବାପମା କ୍ରମେ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ହୋଇଉଠନ୍ତି ଏବଂ ଘର ହୋଇଉଠେ ବିଦ୍ୟାଳୟ । ବାଳିକା ମା-ମାଉସୀ-ଅପାମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣରେ ନାରୀଜୀବନୋଚିତ କ୍ରିୟାକଳାପ ଶିଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ବାଳକ ଶିଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଠ ଓ ଶାଠ । ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଉଛି ଯେ ଚଷାର ପୁଅ ବାପ ପଛରେ ବଳକୁ ଧାଇଁ କୃଷି-ବିଦ୍ୟାର ଆରମ୍ଭ କରେ । ବାଘଛୁଆ ସେହିପରି ବାଘ-ବାଘୁଣୀ ସାଥିରେ ଯାଇ ଶିକାର ଶିଖେ । ଏହିପରିଭାବରେ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟଶିଶୁର ବାପମା ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ ଓ ଘର ହୁଏ ପ୍ରଥମ ବିଦ୍ୟାଳୟ ।

କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଜଟିଳ ସଂଗ୍ରାମରେ ପିତାମାତା ବ୍ୟସ୍ତ । ପିତା ପରିବାର ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ଏବଂ ମାତା ତାକୁ ପରିପାକ ଓ ପରିବେଷଣ କରିବା ଓ ଘରଟିକୁ ବାସୋପଯୋଗୀ କରିବାରେ ଅହରହ ନିଯୁକ୍ତ । ସନ୍ତାନସନ୍ତତିମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଅବସର ତାଙ୍କର କାହିଁ ? ତେଣୁ ସେମାନେ ଖୋଜିଲେ ଧୀରସ୍ଥିର, ବିଜ୍ଞ, ପିଲାଙ୍କୁ ଆଦର କରୁଥିବା, ତାଙ୍କୁ ଖେଳାଇ ବୁଝାଇ ଶିଖାଇ ପାରିବା, ବାପମା କର୍ମବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଆଗୁଳି ରଖିବା ପାଇଁ ଜଣେ ଲୋକ । ବାପମା ପିଲାଙ୍କୁ ଆଗୁଳି ରଖିବା ଓ ଶିଖାଇବାର ପ୍ରତିଦାନ ସ୍ୱରୂପ, ସେଇ ଲୋକଟିର ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜାଳର ସମଗ୍ର ବା କିୟଦଂଶ ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । ଏଇପରିଭାବରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସମାଜରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଗୁରୁ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ସ୍କୁଲ।

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାୟତନର ଇତିହାସ ମନୁଷ୍ୟ-ଇତିହାସର ସମ-ପ୍ରାଚୀନ। ମନୁଷ୍ୟ-ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସ ଆରମ୍ଭରୁହିଁ ଆମେ ଗୁରୁ ଓ ପାଠଶାଳା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ପ୍ରଥମେ ଗୁରୁ ଓ ପୁରୋହିତ ଥିଲେ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି, ସମାଜର ଧର୍ମ-ମନ୍ଦିରହିଁ ଥିଲା ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିର । ଏବେ ମଧ୍ୟ ବର୍ମା, ଶ୍ୟାମ, ସିଂହଳ ପ୍ରଭୃତି ବୌଦ୍ଧଦେଶମାନଙ୍କରେ ବୌଦ୍ଧ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବୌଦ୍ଧବିହାରମାନଙ୍କରେ ବୌଦ୍ଧସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥାଏ। ମାନବ ଶିଶୁକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ ଗୀର୍ଜା ଓ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ପୂର୍ବଜମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଉତ୍ତରଜମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାହିଁ ଶିକ୍ଷା । ସବୁ ଯୁଗରେ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଏହାହିଁ ପ୍ରଧାନ କର୍ମ । ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ହେଲା କୌଣସି ନା କୌଣସି ଏକ ଧର୍ମ। ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଅଧିକାଂଶତଃ ଧର୍ମ-ଶିକ୍ଷାହିଁ ବୁଝାଉଥିଲା। ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ବେଦ-ସବୁକୁ ମୁଖସ୍ଥ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାହିଁ ଥିଲା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷା । ସେକାଳରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଗୌରବମୟ ଉପାଧି ଥିଲା 'ବେଦବିଦ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ବେଦ ଜାଣିଥିଲେ । ଏବେ ବି ଖାଣ୍ଟି ମସ୍‌ଲେମ୍ ଶିକ୍ଷା କେବଳ କୋରାନ୍ ମୁଖସ୍ଥୀକରଣ ।

କିନ୍ତୁ କେବଳ କୋରାନ୍ ବା ବେଦ ମୁଖସ୍ଥ କଲେ ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମକୁ ଲୋକ ନିର୍ଭୟରେ ଭେଟିପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟର ଅନେକ-ପ୍ରକାର 'ବିଦ୍ୟା' ବା 'ଜାଣିବାର କଥା' ଆୟତ୍ତ କରିବା ଦରକାର। ଅନ୍ୟର ଆକ୍ରମଣରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ, ନିଜକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ କରି ରଖିବାପାଇଁ ଦରକାର ଦୃଢ଼ ସବଳ ଶରୀର, ଜୀବିକାର୍ଜନପାଇଁ ଦରକାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

କୌଣସି ଏକ ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା, ଜୀବନକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାପାଇଁ, ଆତ୍ମାର ଉତ୍କର୍ଷଣ ଓ ଉନ୍ନୟନ ପାଇଁ ଦରକାର ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ କଳାର ଚର୍ଚ୍ଚା । ସମାଜପତିମାନେ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ପାଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନପର ଏଇଟେ ନାନାବିଧ ଶିକ୍ଷା ଦରକାର, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାୟତନକୁ ଧର୍ମ, ପୁରୋହିତ ଓ ଧର୍ମମନ୍ଦିରରୁ ଅଲଗା କରିନେଇ ସେସବୁକୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦାନ କଲେ ।

ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁକୁଳ ବା ଗ୍ରୀକ୍ ଜିମ୍ନେଜିୟମ୍‌ରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଆତ୍ମା, ଏହି ତିନି ବିଭାଗର ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାର ଧାରା ଚାଲି ଆସିଥିଲେହେଁ ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ୟୁରୋପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷା କେଉଁ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ, କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ, କେଉଁ ବିଷୟ ମୁଖ୍ୟ କେଉଁ ବିଷୟ ଗୌଣ ହେବ, ଶିକ୍ଷାୟତନ କେଉଁ ଆଦର୍ଶରେ ପରିଚାଳିତ ହେବ, ସେସବୁର ଗଭୀର ଓ ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା ହୋଇଯାଇଛି । ଇଂରେଜ ଚିନ୍ତାନାୟକ ହର୍ବର୍ଟ୍ ସ୍ପେନ୍‌ସର୍ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି, ଏବର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟସୂଚୀ ଓ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାର ଆଦର୍ଶ ଏକପ୍ରକାର ତାହାର ହିଁ ଅନୁସରଣ କରେ ।

ହର୍ବର୍ଟ୍ ସ୍ପେନ୍‌ସରଙ୍କ ମତରେ ତରୁଣ ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ଯେଉଁ ଛଅଟି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ, ମୁଖ୍ୟ ଗୌଣାନୁକ୍ରମରେ ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଇପରି ।

୧ । ତରୁଣ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ଓ ମନ ଏପରି ନିଷ୍କଳଙ୍କ, ନିଷ୍ପାପ, ସୁସ୍ଥ, ଦୃଢ଼, ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଗଢ଼ା ହେବା ଉଚିତ ଯେପରିକି ସେ ଜାତିକୁ ସୁସ୍ଥ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବଂଶଧର ଦେଇଯାଇ ପାରିବ । ଏହା ହେଲା ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ ଦାୟିତ୍ୱ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୨ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବଂଶଧରର ଉପଯୁକ୍ତ ପରିପାଳନ ପାଇଁ ତରୁଣଙ୍କୁ କୌଣସି ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ, ଯେପରିକି ସେ ସାଧୁ, ସୁସ୍ଥ ଭାବରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଜନ କରିପାରିବ । ଏହା ହେଲା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାୟିତ୍ୱ ।

୩ । କେବଳ ସନ୍ତାନଜନନ ବା ଅର୍ଥାର୍ଜନ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିବହୁଳ ପରିବାରର ଜଞ୍ଜାଳ କପର ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ ପିତୃତ୍ୱର ଓ ପରିବାରପତିର ଦାୟିତ୍ୱପାଇଁ ତାକୁ ଆଗରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେବ । ବ୍ୟକ୍ତିର ଏ ହେଲା ତୃତୀୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ତୃତୀୟ ଦାୟିତ୍ୱ ।

୪ । ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଅଂଶଭାବରେ ତାଙ୍କ ଭାଗରେ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଡ଼ିବ ତାହା ତୁଲେଇବା ପାଇଁ ସେ ଯେପରି ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହାହିଁ ନାଗରିକ ଦାୟିତ୍ୱ । ବ୍ୟକ୍ତି କେବେହେଲେ ନିଜକୁ ଅଲଗା ମନେ କରିବେ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସମାଜର ସାମୂହିକ କଲ୍ୟାଣ ଚିନ୍ତା କରିବେ ଓ ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ସେଥିପାଇଁ କାମ କରିବେ । ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିର ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚତୁର୍ଥ ଦାୟିତ୍ୱ ।

୫ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ ତରୁଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବ, ସେ ତାର ଅବସର ସମୟକୁ କପର କଟେଇବ । ଏହାରି ଉପରେ ହିଁ ଦେଶର କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସାର ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିର୍ଭର କରେ । ଦେଶର ଲୋକେ ଯଦି ତାଙ୍କର ଅବସରକାଳ ଆଳସ୍ୟରେ ବା ବ୍ୟସନରେ କଟାଇଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳାର କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, କୌଣସି ଉନ୍ନତି ହିଁ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅବସରକାଳକୁ ଅପବ୍ୟୟ ନ କରି ସୁସ୍ଥ, ସୁନ୍ଦର, ସୃଜନଶୀଳ ଭାବରେ କଟେଇବାର ଅଭ୍ୟାସ ଏକ ମହତ୍ ଶିକ୍ଷା । ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାଣୁଁ ଯେ ଯୁରୋପୀୟମାନେ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସମୟ ସୁଦ୍ଧା ନଷ୍ଟ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନାହିଁ । ଏ ସଦଭ୍ୟାସ ସେମାନେ ପିଲାଦିନେ ଘରେ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏହାହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପଞ୍ଚମ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପଞ୍ଚମ ଦାୟିତ୍ୱ ।

ହର୍ବର୍ଟ୍ ସ୍ପେନ୍ସରଙ୍କର ଉପରଲିଖିତ ମନୋଜ୍ଞ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ଆମର ଶିକ୍ଷକମାନେ ମନରେ ରଖିଲେ ଜାତି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ଶିକ୍ଷାୟତନମାନଙ୍କରୁ କଣ ଆଶା କରେ ତାହା ସେମାନେ ସହଜରେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରିପାରିବେ । ମାଟ୍ରିକ୍ ବା ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ହେବା ଗୌଣ କଥା । ମୁଖ୍ୟ କଥା ହେଉଛି ଯେ ଦେଶ ଦରକାର କରୁଛି ସୁସ୍ଥ, ଶିକ୍ଷିତ, ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଉନ୍ନୟନଶୀଳ ତରୁଣ ନାଗରିକର ଦଳ, ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଭିତରଦେଇ ଜାତି ଓ ସଂସ୍ଥାର ସାମୂହିକ କଲ୍ୟାଣ ଆନୟନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ନିଜ ଅବସରକାଳର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବିନୋଦନ କରି ଜାତିର କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବେ ।

ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ୍କୁଲ ଗୃହ, ଏକଥା କୁହାଯାଇଛି । ଯେଉଁଠି ଆଦର୍ଶ ପିତାମାତା ଓ ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ ଗୃହ, ତାହାଠାରୁ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାୟତନ ବଡ଼ ହୋଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସବୁ ଘର ଓ ସବୁ ପିତାମାତା ଆଦର୍ଶ ନୁହନ୍ତି । ଅନେକ ଘର ଯେକୌଣସିପ୍ରକାର ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିକାଶପାଇଁ ଅନୁପଯୁକ୍ତ । ତେଣୁ ମୋଟ ଉପରେ ଜାତିର ନୂତନ ବଂଶଧର-ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ବା ଶିକ୍ଷାୟତନ ହେବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୃହ । ଯାହା ଘରେ ଅପ୍ରାପ୍ୟ, ସେହି ସ୍ନେହ, ଶିକ୍ଷା, ସଂଯମ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଦେଶର ତରୁଣବର୍ଗ ସ୍କୁଲରେ ଯେପରି ପାଆନ୍ତି, ତାହା ଶିକ୍ଷାୟତନର ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦେଖିବାର କଥା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ କଥା ଦେଖିବାର ଏହି ଯେ, ଶିକ୍ଷା ତରୁଣକୁ ଜୀବନପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ତରୁଣର ସମ୍ପର୍କ ଶୀଘ୍ର ଘଟିବ, ସ୍କୁଲ ବା ଶିକ୍ଷାୟତନ ସେହି ବାହାର ଜୀବନର ଏକ ପ୍ରତିବିମ୍ବ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହେବା ଉଚିତ । ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପବ୍‌ଲିକ୍ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଆଦର୍ଶରେ ପରିଚାଳିତ । ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ବହିପାଠ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ନଜର ଦିଆଯାଏ ଛାତ୍ରର ସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାରପ୍ରତି, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଦଶ ଜଣଙ୍କ ସାଥିରେ କିମିତି ମିଳାମିଶି ଚଳୁଛି, ନିୟମ ମାନୁଛି ନା ଠକିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱ ତାକୁ ଦିଆଗଲା, ତାହା ସେ କିପରି ନିପୁଣ ଓ ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ସମ୍ପନ୍ନ କରୁଛି, କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ମାନୁଛି କି ନାହିଁ, ଯାହାପ୍ରତି ଯେପରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାର କଥା ତାହା କରୁଛି କି ନାହିଁ, ଦେହକୁ ସୁସ୍ଥ ରଖୁଛି କି ନାହିଁ, ଅବସରକାଳ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଭଲ କାମରେ ନିୟୋଜିତ କରୁଛି କି ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି । ସମାଜରେ ଚଳିବାକୁ ହେଲେ ଟେକସ୍ଟବୁକ୍‌ର ଘୋଷା-ଜ୍ଞାନ ଅପେକ୍ଷା ଏଇଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ ଦରକାର । ତେଣୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷାୟତନଗୁଡ଼ିକୁ ସମାଜର ଏକ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କରି, ତରୁଣ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ନାଗରିକ ଭାବରେ ଗଢ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଗଢ଼ିବା ଓ ନିପୁଣଭାବରେ ଶାସନ କରିବାରେ ଏଇ ପବ୍‌ଲିକ୍ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରମାନେ ହିଁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦାୟୀ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍କୁଲସବୁ ଏଇ ପବ୍‌ଲିକ୍ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର ଡିସିପ୍ଲିନ୍, ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତା, ନିପୁଣତାକୁ ଆଦର୍ଶରୂପେ ରଖି ଚଳିଥାନ୍ତି । ଏଇ ପବ୍‌ଲିକ୍ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର ଖେଳପଡ଼ିଆ ଏକ ଏକ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଆଦର୍ଶ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଡିଉକ୍ ଅଫ୍ ଓୟେଲିଂଟନ ଓ୍ୱାଟର୍ଲୁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ନେପୋଲିଅନ୍‌ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏକ କଥା ପ୍ରଚଳିତ ଯେ ଓ୍ୱାଟର୍ଲୁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ପୂର୍ବାଭ୍ୟାସ ଇଟନ୍-ସ୍କୁଲର ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ହିଁ କରା ହୋଇଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ପବ୍‌ଲିକ୍ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ କ୍ଲାସ୍‌ରୁମ୍, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ଭୋଜନାଗାର, ହଷ୍ଟେଲ୍—ସର୍ବତ୍ର, ତରୁଣଜୀବନକୁ ଏପରି କଠୋର ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଭିତରଦେଇ ଗଢ଼ି ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥାଏ ଯେ, ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ସର୍ବକ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ସୁଫଳ ପ୍ରସବ କରିଥାଏ । ଉପରେ ଉଦ୍ଧୃତ କରାଯାଇଥିବା ବାକ୍ୟର ତାହାହିଁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ତେଣୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ତାଙ୍କ ସହକାରୀମାନଙ୍କର ଦେଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଆମ ଦେଶର ସାମାଜିକ ଆଚାରବ୍ୟବହାର, ଆମର ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସଂସ୍କୃତିର ଯାହା କିଛି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ଆମର ଶିକ୍ଷାୟତନମାନଙ୍କରେ ଦେଶର ତରୁଣମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେସବୁକୁ ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଓ ଜାତିର ଯାହା ନିଜସ୍ୱ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ତାହା ବଞ୍ଚି ରହିବ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ପିଲେ ଘରେ ଯେଉଁ ସ୍ନେହାଦର, ଯେଉଁ ଯତ୍ନ ପାଆନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାୟତନମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସେସବୁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସୁପ୍ରାପ୍ୟ ହୁଏ ତାହା ଦେଖିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଘରେ ଯେଉଁ ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ଅଭାବ, ବା ଆମ ସଭ୍ୟତା ବା ସମାଜରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କଲ୍ୟାଣକର ଅଭ୍ୟାସ ଓ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ଦେଶର ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାୟତନମାନଙ୍କରେ ସେସବୁରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରାଇ ଦେଶରେ ଏକ ନୂତନ, ବଳିଷ୍ଠ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସକ୍ରିୟ ଓ ସଚେତନ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଜାତି ଓ ଦେଶ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହାହିଁ ଆଶା କରେ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାୟତନର ଗୃହଟି ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଥାଏ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ତାଙ୍କ ସହକାରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଯତ୍ନ ହେବା ଉଚିତ, ଯେପରି ଏହି ଗୃହଟି ଯାକ ଅଙ୍ଗ ସମଭାବରେ ଯତ୍ନ ପାଆନ୍ତି । ତା ହେଲେ ଶିକ୍ଷାୟତନର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଉପରେ ବର୍ତ୍ତିତ ହେଲି, ତାହା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଆୟତ୍ତ ହୋଇପାରେ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍କୁଲ କହିଲେ କେବଳ କ୍ଲାସ୍-ପଢ଼ାକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ସେଥି ଯୋଗୁଁ ଆମର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୃହଅଙ୍ଗୁ ନିନ୍ଦିତ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ସ୍କୁଲ ଓ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ସବୁ ଯେଉଁ ଗଭୀର ଛାପ ପକାଇବାର ଆଶା କରାଯାଏ, ତାହା ଘଟୁ ନାହିଁ । ବରଂ ସ୍କୁଲସବୁ ବିଫଳତାର, ନୈରାଶ୍ୟର ଏକ ଏକ ଜନ୍ମସ୍ଥଳ ହୋଇ ଉଠୁଛନ୍ତି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବିଦ୍ୟାୟତନର ପ୍ରଧାନ ଗୃହଟି ଅଙ୍ଗ ଏଇ :—

(୧) କ୍ଲାସ୍-କକ୍ଷ, (୨) ଲାଇବ୍ରେରୀ, (୩) ହଷ୍ଟେଲ୍ ଓ (୪) ଖେଳ-ପଡ଼ିଆ ।

ଏଇ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଅଙ୍ଗର ସୁନିପୁଣ ପରିଚାଳନା ଓ ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ କି କି ପ୍ରଯତ୍ନ ଦରକାର ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

କ୍ଲାସ୍-କକ୍ଷର ସାଧନା

ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକ ପୂରାପୂରି ଆବାସିକ । ଠିକ୍ ଆମର ପୂର୍ବର ଋଷିଆଶ୍ରମସବୁ ପରି । ସେଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ଜୀବନ ଅହୋରାତ୍ର କୌଣସି ନା କୌଣସି ଶିକ୍ଷକର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କଟେ ।

ଭାରତବର୍ଷର ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଅଳ୍ପ ଛାତ୍ର ସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହନ୍ତି, ଅଧିକାଂଶ ବାହାରୁ ଆସି ଦଶଟାରୁ ଚାରିଟା କ୍ଲାସ୍‌ରେ ବସି ଫେରିଯାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଛାତ୍ରଙ୍କର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ଜଣାଶୁଣା ସେହି ଦଶଟାରୁ ଚାରିଟା, ପାଞ୍ଚ ଛ ଘଣ୍ଟା କାଳ । ଶିକ୍ଷକମାନେ କହିପାରନ୍ତି ଓ କହିବାର ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ଦିନର ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ଭିତରୁ ତ୍ରି-ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସମୟ ତ ବାହାରେ କଟିଲା, ଆମ ସାଥିରେ ତାଙ୍କର ଦେଖା ତ ମୋଟେ ଦିନରେ ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟା ସମୟ, ତା ପୁଣି ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ସାରିବାରେ କଟେ, ଆମେ ତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ଅବନତି ପାଇଁ କିପରି ଦାୟୀ ହେବୁଁ ?

କିନ୍ତୁ ତଳେଇ ଦେଖିଲେ ଯେକୌଣସି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶିକ୍ଷକ ଦେଖି-ପାରିବେ ଯେ, ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଦିନର ଏଇ ପାଞ୍ଚ ଛ ଘଣ୍ଟା ମାତ୍ର ସମୟ ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହିତ, ଯୋଜନାନୁକ୍ରମେ, ଆନ୍ତରିକତା ଓ ବିବେଚନାର ସହିତ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତେ, ତେବେ ତାହାହିଁ ଛାତ୍ରର ସମଗ୍ର ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ ଓ ସଙ୍ଗଠିତ କରିପାରନ୍ତା । ଧରି ନିଆଯାଉଛି ଯେ ସ୍କୁଲରେ ପିଲେ ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି । କେତେ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଏଇ ପରୀକ୍ଷାରୂପକ ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ଠିକ୍ ବାଟରେ ତାଲିମ୍ କରନ୍ତି ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ସମଗ୍ର ପତ୍ରଟି ପ୍ରତି ନଜର ଦେଲେ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଲେଖିବାପାଇଁ ତିରିଶ ମିନିଟ୍‌ରୁ ବେଶୀ ସମୟ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଏଇ ତିରିଶ ମିନିଟ୍ ଭିତରେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ବିଷୟଟିର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି, ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଭାବି, ନୋଟ୍ କରି, ସଜେଇ, ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ କୌଣସି ଅବାନ୍ତର

Digitized by srujan ka@gmail.com

କଥା ନ ପୂରାଇ, ସୁସ୍ଥୁ ସଙ୍ଗତଭାବରେ ଲେଖି ପୁଣି ରିଭାଇଜ୍ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ନ କଲେ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଭଲ ଲେଖା ହେବ ନାହିଁ । ପୁଣି ପୂର୍ବରୁ ଏପରି 'ଏସେ' ଲେଖିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପରୀକ୍ଷା ହଲ୍‌ରେ ହଠାତ୍ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଆଶାନୁରୂପ ଭଲ 'ଏସେ' ଲେଖିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଇ କାଳ-ସୀମାକୁ ମନରେ ରଖି କେତେ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ 'ଏସେ' ଲେଖେଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରେଇଥାନ୍ତି ? ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଯେ ଚାହୁଁଛି ୧୪।୧୫ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ବାଳକ ତିରିଶ ମିନିଟ୍ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପରିଚିତ ବିଷୟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁପାଠ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବ, ତାର ଗଭୀର ଅର୍ଥ ଅଛି । ଏହା ଚିନ୍ତାର କ୍ଷିପ୍ରତା, ପ୍ରଖରତା ଓ ଏକାଗ୍ରତା ସୂଚନା କରେ । ଏହା ସୂଚନା କରେ ଲିଖନ ଶୈଳୀର ବହୁବର୍ଷ ଧରି ସାଧନା । ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସରେ ଯିଏ ତିରିଶ ମିନିଟ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ସୁଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଦେଇପାରେ ଧରିନିଆଯିବ ଯେ ସେ ପିଲା ପରେ ଯେ କୌଣସି ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାକୁ କ୍ଷିପ୍ର-ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷିତ କରି ସମାଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ନେଇ ଆସିବ । ସେ ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବା ଜଜ୍ ।

ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା ପରି, ସବ୍‌ଷ୍ଟାନ୍ସ୍ ବା ସାରାଂଶ ଲେଖିବାରେ, ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରେ, ମାଥମାଟିକ୍‌ସ୍, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମଧ୍ୟ ଗଭୀର ଅର୍ଥ ଅଛି । ଆମେ ଭୂଗୋଳବିଦ୍ୟା ପଢ଼ାଇଁ କେବଳ ପିଲାଙ୍କୁ ନଦୀ, ପର୍ବତ, ନଗର ଓ ଦେଶ ମହାଦେଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ମୁଖସ୍ଥ କରାଉ । କିନ୍ତୁ ସୋଭିଏଟ୍ ଋଷରେ ଭୂଗୋଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଏହି ପ୍ରେରଣା ପ୍ରବେଶ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରକୃତି ମନୁଷ୍ୟର ଭୃତ୍ୟ, ମନୁଷ୍ୟ ଏ ପୃଥିବୀରେ ଅଧୀଶ୍ୱର, ମନୁଷ୍ୟ ଏ ପୃଥିବୀର ମୁଖ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିପାରିଛି ଅନେକାଂଶରେ, ପ୍ରକୃତିର ବିଷଦାନ୍ତ ଉପାଡ଼ିପାରିଛି ଅନେକାଂଶରେ, ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୋଭିଏଟ୍ ନାଗରିକ ଏହି ମନୋବୃତ୍ତି ନେଇ ବଢ଼ିବା ଉଚିତ ଯେ ସେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିକୁ ଜବତ୍ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସ କରି ଏ ପୃଥିବୀକୁ ମନୁଷ୍ୟବାସର ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ କରିବାରେ ଗୌରବାବହ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଆମର କେଉଁ ସ୍କୁଲରେ ଭୂଗୋଳ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବା ବଙ୍କାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାଏ ଏ ପ୍ରେରଣା ପାଆନ୍ତି ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅର୍ଥ ଅଛି । ତାହା କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପରସ୍ପର-ସମ୍ବନ୍ଧ ଖବରର ମାଳା ନୁହେଁ । ତାହାର ଜୀବନପ୍ରଦ ଗୋଟିଏ ବାଣୀ ଅଛି । ସେହି ବାଣୀ ବିନା ସେହି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନହୀନ ଶରୀର ମାତ୍ର । ସେହି ବାଣୀର ଆଦର୍ଶକୁ ଆଗରେ ରଖି ସିଲାବସ୍‌ର ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅଧ୍ୟାପିତ ହେଲେ, ଆମର ଶ୍ରେଣୀ କକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତା ଏବଂ ସପ୍ତାହରେ ଘଣ୍ଟାଏ ସେପରି ପଢ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ହୁଅନ୍ତା ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ।

ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଅଧ୍ୟାପନାର, ପିଲାଙ୍କ ଲିଖନ ଓ କଥନାଭ୍ୟାସର ଏବଂ ବ୍ୟବହାରର ମାନଦଣ୍ଡ ସତର୍କଭାବରେ ଉଚ୍ଚ ରଖିବେ, ଦିନର ସେହି ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟା ହିଁ ଛାତ୍ରଜୀବନକୁ ସୁଗଠିତ କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଶିକ୍ଷକ କୌଣସିମତେ ଛାତ୍ରର ଭ୍ରମ-ପ୍ରମାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲବିଲିଆ, ଅଟନୂଲିଖିତ ଲେଖା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଛାତ୍ର ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାନଦଣ୍ଡର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ଲେଖାକୁ ବାରମ୍ବାର ସଂଶୋଧିତ ଓ ପୁନର୍ଲିଖିତ କରିବାକୁ ତାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବେ । ଏହି ସାଧନା ପରଜୀବନରେ ଛାତ୍ରକୁ ଅଜସ୍ର-କଲ୍ୟାଣ ଦେବ ଓ ସେଇ ଛାତ୍ର ଗୁରୁଙ୍କୁ ଗୁରୁ ବୋଲି ନମସ୍କାର କରିବ ସେଥିପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମବହୁଳ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଆଗଲେ, ଛାତ୍ରର ଉନ୍ନତି ହେବ କିପରି ? କେତେ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଏ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ଓ ସଚେତନ ?

କିଶୋର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକମାନେ ହିଁ ଆଦର୍ଶ । ତାଙ୍କ 'ମାଷ୍ଟ୍ର'ଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆଉ କିଏ ବେଶୀ ଜାଣିଥିବ, ଏ କଥା ଅନେକ ଛାତ୍ର ସହଜରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ କିଶୋର-ପ୍ରାଣର ଏଇ ବିଶ୍ୱାସ, ଏଇ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯେପରି ନ ହରାନ୍ତି, ତାହା ଦେଖିବା ଉଚିତ । ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା, ଅଧ୍ୟବସାୟ, ଚରିତ୍ର, ନ୍ୟାୟପରତା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣର ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ଯେପରି ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହୋଇ ରହନ୍ତି । ପାନ ବଡ଼ି ଖାଇ ପିଲାଙ୍କୁ ସେଇସବୁ କୁଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିବାର ବକ୍ତୃତା ଦେବା ନିରର୍ଥକ । ପିଲାଏ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଧରିନେବେ ଯେ, ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନିଜେ ଯାହା କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ପିଲାଙ୍କୁ ତାହା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏ ମିଥ୍ୟାଚାରର ଏକମାତ୍ର ଫଳ ଏଇ ଯେ, ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପିଲାଙ୍କର ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସ ହରାନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଲେଶନ୍‌ପାଇଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିବେ । ତାଙ୍କର ଚାରି ବା ପାଞ୍ଚ ପିରିଅଡ୍‌ର ଚାରି ପାଞ୍ଚଟି ବିଷୟ ପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବର ଯୋଜନାନୁକ୍ରମରେ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ଚାରି ପାଞ୍ଚଟି ନୋଟ୍ ଟିପି ଆଣିଥିବେ । ଲେଶନ୍ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଓ ଶେଷରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପିଲାଙ୍କୁ ପଚାରିବେ ତାହା ବିସ୍ତୃତଭାବରେ ଲେଖି ଆଣିଥିବେ । ଲେଶନ୍ ଶେଷ ହେବା ମାତ୍ରେ ଆଗାମୀ ଲେଶନ୍ ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠା ଆଗରୁ ପଢ଼ି ଆସିବାକୁ କହି ଓ ହୋମ୍-ଟାସ୍କ ଦେଇସାରି ସେ ପିଲାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବେ । ପର ଲେଶନ୍ ବେଳେ ଦେଇଥିବା ଟାସ୍କଟି କଠୋରତାର ସହିତ ସେ ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରିବେ । ପିଲେ ଯାହା ଲେଖିଥିବେ ତାହା ସେ ଯତ୍ନର ସହିତ ଦେଖିବେ. ସେଥିରେ ନମ୍ବର ଦେବେ, ଦସ୍ତଖତ କରିବେ ଓ ପିଲାଦ୍ୱାରା ସଂଶୋଧିତ ବା ଦରକାର ହେଲେ ପୁନର୍ଲିଖିତ କରାଇନେବେ । ପୁରୁଣା ଟାସ୍କ ଗୋଟିଏ ଚଳନୀୟ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡକୁ ନ ଆସିଲାଯାଏ ନୂଆ ଟାସ୍କ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ଏଇପରି ଛଅ ମାସ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ କାମ କରିଯାଉ, ଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ, ଶ୍ରେଣୀରେ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେଉଛି ।

ବିନା ଯୋଜନାରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା, କ୍ଳାସ୍‌ରେ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା ନ କରି, ନୋଟ୍ ଓ ପ୍ରଶ୍ନସବୁ ଟିପି ନ ଆଣି, କୌଣସିମତେ ସଟାବଟା କରି ପିରିଅଡ୍‌ଟି ଚଳେଇଦେବାର ପ୍ରୟାସ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ଶିକ୍ଷକ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଏକ ଗର୍ହିତ ଅପରାଧ, ଜାତି ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅକଲ୍ୟାଣକର । ଶିକ୍ଷକ ମନେ କରିବେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପିଶ୍ୟୂତ୍‌ରେ ସେ ପିଲ୍ଲଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନପଥରେ କିଛି ଆଗେଇ ନେଇଗଲେ, କିଛି ନୂଆ କଥା ବତେଇଲେ ଏବଂ ପିଲ୍ଲଙ୍କ ଲେଖିବାରେ ଓ କହିବାରେ କିଛି ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ ଦୂର କରିଦେଲେ । ତା ନ ହେଲେ ଛାତ୍ରର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମୟ ସେ ନଷ୍ଟ କଲେ ଏବଂ ଦେଶର ତରୁଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚୁଲରେ କପର ଠକିବାକୁ ହୁଏ ତାହା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଦର୍ଶରୁ ଶିଖିଲେ । ଏଇ ଜଘନ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ ଦେଶର ଶାସନଚକ୍ରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତଙ୍କର କାରଣ ହୋଇଛି ।

ଯେହେତୁ ଆମର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଆବାସିକ ନୁହେଁ, ଅଧିକାଂଶ ଛାତ୍ର ଦିନର ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ରହନ୍ତି, ତେଣୁ କହିବାର ଶୁଣାଯାଏ ଯେ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଘନିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିବା ସର୍ବଥା କାମ୍ୟ, ତାହା ରଖିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହେଉ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ମନେ ହୁଏ, ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ନିଜର ଶିକ୍ଷକତାକୁ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ, ପବିତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭାବରେ ପୂରଣ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରସ୍ତାବ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଦିନର ସେଇ ୪।୫ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେହିଁ, ସ୍କୁଲର ଓ ଶ୍ରେଣୀର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମଭିତରେହିଁ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିପାରିବେ ଓ ତାର ଭଲମନ୍ଦର ନିୟାମକ ହୋଇପାରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି, ସେ ଦେଖିବେ ଯେ ସ୍କୁଲର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର କାମ ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳାକ୍ରମେ ହୋଇ ଚାଲିଛି । ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷକ ବା ପିଲେ ଯେତେ ଦିନ ସ୍କୁଲ ବସିବ ସେଭିତରେ ହେଳା ହେଲାରେ, ସଠାବଠା କରି କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଯେପରି ନ ପାନ୍ତି ବା ସେପ୍ରକାର ମନୋବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଯେପରି କୌଣସିକ୍ରମେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ନ ପାଏ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନିଜେ, ତାଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷକବୃନ୍ଦ ଓ ପିଲେ ସ୍କୁଲ-କାଳର ଯେଉଁ ଦୈନନ୍ଦିନ ୫।୬ ଘଣ୍ଟା ତାହା କଠୋର, ଶୃଙ୍ଖଳିତ, ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ କର୍ମରେ ଯେପରି ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି । ଦିନରେ ଏହିପରି ୫।୬ ଘଣ୍ଟାର ଯେଉଁ କଠିନ, ଗଭୀର, ଏକାଗ୍ର ମାନସିକ ବା କାୟିକ ଶ୍ରମର ଅଭ୍ୟାସ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଂପଦ ହୋଇ ରହିବ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏବଂ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିଶୃଙ୍ଖଳାରେ କାମ ନ କରି ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ଓ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଭାବରେ କାମ କଲେ ବେଶି ଅଧିକ କାମ କରିପାରିବେ ଓ ଅନ୍ତତଃ ନିଜ ନିଜ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ସହ ଘନିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ତାର ଜୀବନକୁ ପରିଚାଳିତ କରିବାରେ ଅଂଶ ନେଇପାରିବେ । ଏହା କିପରି ସୁବିଧାରେ ହୋଇପାରିବ ନିମ୍ନରେ ତାର ଏକ ଯୋଜନା ଦିଆ-ଯାଉଛି । ଉତ୍ତର-ଓଡ଼ିଶାର ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ଏଇ 'ଶିକ୍ଷକ-ଦର୍ପଣ ଯୋଜନାଟି ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଇଥିଲି । ଏହା ଯେ ଉତ୍ତମ ଫଳ ଦାନ କରିବ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶିକ୍ଷକ ଚେଷ୍ଟା କଲେହିଁ ବୁଝିପାରିବେ ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ଓ ତାଙ୍କର ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ ସାଇଜ୍ (ଫୁଲ୍‌ସ୍‌କାପ୍) ମୋଟା ବନ୍ଧାଇ ଖାତା ନିଜର କରି ତିଆରି କରିନେବେ । ପୃଷ୍ଠାଗୁଡ଼ିକ ରୁଲ୍‌ଡ୍ ହେବା ଉଚିତ । ଖାତା ଉପରେ ଶିକ୍ଷକ ନିଜ ନାମଟି ଓ କେଉଁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟ ପାଇଁ ସେ ଦାୟୀ, ତାହା ଉପରେ ଲେଖି ରଖିବେ । ଖାତାଭିତରେ ପ୍ରଥମ କରି ଗୋଟିଏ ସୂଚୀପତ୍ର ରହିବ । ସୂଚୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟମାନ ଖାତାର କେଉଁ କେଉଁ ପୃଷ୍ଠାରେ ଆରବ୍ଧ, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇଥିବ । ଖାତାରେ ଶିକ୍ଷକ କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବେ, ତାହା ସୂଚୀରୁହିଁ ଜଣାପଡ଼ିବ । ସୂଚୀର କ୍ରମ ନିମ୍ନାନୁଯାୟୀ ହେବ ।

୧ । ଯେଉଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟମାନ ଶିକ୍ଷକ ପଢ଼ାଉଥିବେ ସେସବୁର ବିସ୍ତୃତ ସିଲାବସ୍ । (ନିମ୍ନର ନୋଟ୍ ଦେଖ)

ନୋଟ୍ (୧) ସିଲାବସ୍:—ଶିକ୍ଷକ ଏଇ ସେକ୍‌ସନ୍‌ରେ ଏଡୁକେଶନ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ସିଲାବସ୍‌କୁ ଉଦ୍ଧାର ରଖିବେ । ସାଧାରଣତଃ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ କିପରି ପାଠିତ

Digitized by srujan ka@gmail.com

୨ । ସେହି ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ପିଲେ ସେହି ସେହି ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ବ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ କେତେ ମାର୍କ ଆଣିଥିଲେ ତାର ତାଲିକା । (ଫେଲ୍ ଜାଗାଗୁଡ଼ିକ ନାଲି ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ବୃତ୍ତୀକୃତ କରି ରଖିବେ ।)

୩ । ଜୁନ୍‌ରୁ ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର୍, ବର୍ଷର ଏଇ ପ୍ରଥମ ଟର୍ମ୍‌ର କ୍ୟାଲେଣ୍ଡର୍ (ସ୍କୁଲର ଛୁଟିଦିନଗୁଡ଼ିକ ନାଲି ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଦାଗ ଦେଇଦିଅ ।)

୪ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟ ପଢ଼ାନ୍ତି ସେସବୁର ସାପ୍ତାହିକ ଟାଇମ୍-ଟେବ୍‌ଲ୍ ।

୫ । ପ୍ରଥମ ଟର୍ମ୍‌ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତି ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କରେ କଣ କରିବାର ଯୋଜନା କରିଥିଲେ ଓ କଣ କରିଛନ୍ତି, ତାର ସପ୍ତାହବାରି ବିବରଣ ।

ହେବ ତାର ସୂଚନା ମାତ୍ର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି, ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଉପଯୋଗୀ କରି କିପରି ପଢ଼ାଇବେ, ତାର ବିସ୍ତୃତ ଯୋଜନା ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କେବଳ 'ଅନୁବାଦ' ବୋଲି ଲେଖିଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକ ଲେଖି ରଖିବେ, କେଉଁ ପଦ୍ଧତି ଉପରେ ସେ ଅନୁବାଦ ଶିଖାଇବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ସେହି ପଦ୍ଧତି ଅନୁଯାୟୀ ବର୍ଷପାଇଁ ପାଇଁ କ୍ରମକଠିନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଦ୍ୟାଂଶ ଆଗରୁ ବାଛି ଓ ଲେଖି ରଖିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଠିତବ୍ୟ ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣ, ରଚନା ଓ ପଠନ ଉପରେ ବିସ୍ତୃତ ଯୋଜନା ଆଗରୁ ଶିକ୍ଷକ କରି ରଖିବେ । କେଉଁ କେଉଁ ପୁସ୍ତକର ସେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଏଇ ସେକ୍‌ସନ୍‌ରେ ଲେଖି ରଖିବେ ।

ନୋଟ୍ (୨)—(ପୃଷ୍ଠା ୫, ୮ ଓ ୧୧ ପାଠନ ଯୋଜନାଃ— କ୍ୟାଲେଣ୍ଡରର ଛୁଟିଦିନଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ଓ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ରିଭିଜନ୍‌ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଏଇ ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷକ ତିଆରି କରିବେ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀ-ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଗଲାବେଳେ ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କର ଏଇ 'ଶିକ୍ଷକ-ଦର୍ପଣ' ଖାତା ହସ୍ତଗତ ମାଗି, ବିଶେଷତଃ ଏଇ

Digitized by srujan ka@gmail.com

୭ । ଅକ୍‌ଟୋବରରୁ ଡିସେମ୍ବର, ବର୍ଷର ଏଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ଟର୍ମ୍‌ର କାଲେଣ୍ଡର । (ଛୁଟିଦିନଗୁଡ଼ିକ ନାଲି ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଦାଗ ଦେଇଦିଅ ।)

୭ । ସାପ୍ତାହିକ ଟାଇମ୍-ଟେବ୍‌ଲ୍‌ରେ ଯଦି କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ-ଥାଏ (ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଏଥି ଭିତରେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟର ଭାର ନେଇଥାନ୍ତି), ତେବେ ତାହାର ପୁନର୍ଲିଖନ ।

୮ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଟର୍ମ୍‌ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସପାଇଁ ପ୍ରତି ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଯୋଜନା ଓ ସପ୍ତାହ ପରେ ସପ୍ତାହ ତାହା କିପରି ପୂରଣ କରାଯାଇଛି ।

୯ । ଜାନୁୟାରୀରୁ ମେ, ବର୍ଷର ଏଇ ତୃତୀୟ ଟର୍ମ୍‌ର କାଲେଣ୍ଡର । (ଛୁଟିଦିନମାନ ଦାଗ ଦିଆ ଯାଇଥିବ) ।

୧୦ । ସାପ୍ତାହିକ ଟାଇମ୍ ଟେବ୍‌ଲ୍

୧୧ । ତୃତୀୟ ଟର୍ମ୍‌ର ପ୍ରତି ମାସ ପାଇଁ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ଯୋଜନା ଓ ସପ୍ତାହବାର ଯୋଜନା କି ପରିମାଣରେ ପୂରଣ ହୋଇଛି ।

[୫, ୮, ୧୧ ସମ୍ପର୍କରେ 'ନୋଟ୍ (୨)' ଦେଖ]

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଉକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଚେକ୍ କରିନେବେ ଓ ନିଜର ମତାମତ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବେ । ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ କାମ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ବା କାମ ପଛରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି, ଶିକ୍ଷକ ତାହାର କାରଣ ଲେଖି ରଖିବେ ଓ ବାକି କାମ କିପରି ପୂରଣ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରନ୍ତି ତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ ।

ନୋଟ୍ (୩)—ଏକ୍‌ସ୍ଟ୍ରା କାମ :– ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସିଲାବସ୍ ବାହାରେ କିଛି କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ସିଲାବସ୍ ପରି ଏ କାମ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୁଚିନ୍ତିତ ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ କରୁଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏଇ ଏକ୍‌ସ୍ଟ୍ରା କାମକୁ ଶ୍ରେଣୀର କାମ ପରି ମନେ କରିବା ଉଚିତ । ଯାହା କରାଯିବାର କଥା ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ କରିବା ଉଚିତ; ନ ହେଲେ ବରଂ ନ କରିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୧୨ । ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ମାସିକ ବା ସାପ୍ତାହିକ ପରୀକ୍ଷାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ।

୧୩ । ସେହି ସେହି ବିଷୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗତ ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ।

୧୪ । ଟର୍ମିନାଲ୍ ପରୀକ୍ଷାର ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧୫ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନେ ସେହି ସେହି ବିଷୟରେ ସାପ୍ତାହିକ, ମାସିକ ଓ ଟର୍ମିନାଲ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯାହା ମାର୍କ ପାଇଲେ ତାର ଷ୍ଟେଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍‌ସବୁ ।	ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବାଳକ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବାର କଥା ତାହା ଦିଆ ଯାଇଥିବ ।

୧୬ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସ୍କୁଲରେ ଏକ୍‌ଷ୍ଟ୍ରା ଦାୟିତ୍ୱ

କ୍ଲାସ୍-କକ୍ଷ ଯେ ଏକ ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ସେଇ ସାଧନା ଯଦି ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ଚାଲେ, ଏଇପ୍ରକାର 'ଶିକ୍ଷକ-ଦର୍ପଣ' ଧାରାରେ ଯଦି ପ୍ରତି ଅଧ୍ୟାପନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ କାମ ଆଦାୟ କରାଯାଏ, ତେବେ ତାହା ଯେ ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧିକାଂଶ ସୁଫଳ ଦେଇପାରିବ, ଆଶା କରେ ଏଇ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଢ଼ିଲା ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଏକମତ ହେବେ ।

ଏଥି ସହିତ ଯଦି ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପାକ୍ଷିକ ବା ମାସିକ ରିପୋର୍ଟ୍‌ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି, ତେବେ ସେ ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀମାନେ ସ୍କୁଲ୍ ସହିତ ଘରେ ମଧ୍ୟ ବାଳକମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଖାତା ରଖିବେ । ସେହି ଖାତାରେ ହିଁ ସେହି ଛାତ୍ରର ପାକ୍ଷିକ ବା ମାସିକ ରିପୋର୍ଟ୍ ଲେଖା ରହିବ । ସେଥିରେ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ, ପିଲାର ଶ୍ରେଣୀରେ ପୋଜିସନ୍, ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଓ ବିଷୟ ଅନୁଯାୟୀ ପିଲାଟିର ଉନ୍ନତି ଓ ଅବନତି, ତାର ଶ୍ରେଣୀରେ ବ୍ୟବହାର, ଠାଏ ନିୟମିତଭାବରେ, ଘରର ସହିତ କରୁଛି କି ନାହିଁ, ଇ ଭିତରେ ପିଲା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା—ଏ ସମସ୍ତ ଲିପିବଦ୍ଧ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ରହିବ ଓ ପିଲାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯିବ ଯେ ସେ ତାର ପିତା, ମାତା ବା ଗାର୍ଡିୟାନ୍‌-ଦ୍ୱାରା ତାହା ଦସ୍ତଖତ କରାଇ ଆଣିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଘର ଓ ସ୍କୁଲର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହେବ । ବାପମା ଜାଣିବେ ତାଙ୍କ ପିଲା ମାସ ପରେ ମାସ ସ୍କୁଲରେ କଣ କରୁଛି ଓ ଘରେ ତାର କଣ ଯତ୍ନ ନିଆଯାଇପାରେ; ପିଲା ମଧ୍ୟ ଜାଣିବ ଯେ ମାସ ପରେ ମାସ ଶ୍ରେଣୀରେ ଓ ସ୍କୁଲରେ କେଉଁଠି ତାର ସ୍ଥାନ ଏବଂ ସେହି ଅନୁସାରେ ସେ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଲାଇବ୍ରେରୀ

ଶିକ୍ଷକ ତରୁଣମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବା ଇଣ୍ଟେଲିଜେନ୍ସ୍‌କୁ ନାନାପ୍ରକାର ଖେଳ ଭିତର ଦେଇ କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍‌ରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ କର୍ମନିପୁଣ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକ ମନେ ରଖିବେ ଯେ, କେବଳ ଇଣ୍ଟେଲିଜେନ୍ସ୍‌କୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ନିପୁଣ କରିବା ଏଡୁକେଶନ୍ ବା ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ । ତରୁଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହିଁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ ଅଭିମୁଖ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ପାଇଁ ତରୁଣର ଆତ୍ମା ଓ ଚିତ୍ତ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ, ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଓ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହେବା ଉଚିତ, ଯେପରି ତାହା ଉଦାର ଉନ୍ନତ ଭାବରାଜି ଗ୍ରହଣ କରିବ ଓ ବିତରଣ କରିବ । ଶିକ୍ଷାପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ଘଟିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅନୁକରଣ ଓ ଅନୁସରଣ କରି, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ସ୍କୁଲର ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଥିବା ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ଦେଇ । ପ୍ରଥମ ଉପାୟର କଥା ପରେ କୁହାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଲାଇବ୍ରେରୀର କଥା କୁହାଯାଉ ।

କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍‌ରେ ସିଲାବସ୍‌ର କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ ପଢ଼ାଯାଏ । ସେଥିରେ ବାଧ୍ୟବାଧକତାର ଭାବ ଥିବାରୁ ତରୁଣ-ମନ ସ୍ୱାଭାବିକଭାବରେ ସେସବୁପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେସବୁ ବିଷୟ ପୁଣି ଶିଖାଯାଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ ପ୍ରତି ଆଖି ରଖି । ତେଣୁ କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍‌ର ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ତରୁଣ-ମନକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ, ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଓ କଳ୍ପନାକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିବାପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଲାଇବ୍ରେରୀର ଉଦାର ମାନସିକ ଜଗତରେ ପହଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେବ । ପିଲାଙ୍କୁ ଘୋଷାଘୋଷି, ଠେଲାଠେଲି କରି ପାସ୍ କରାଇନେବା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ପୁସ୍ତକପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହେବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରାଇବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅଧିକତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆମେ ବାଲ୍ୟବୟସରେ ଯେ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା କରି ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିଥାଉଁ, ତାହା କେବଳ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପାସ୍ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇ ଚାକିରି କରିବାପାଇଁ ନୁହେଁ । ତାହା ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ ଅକ୍ଷରନିବଦ୍ଧ ସକଳ ଜ୍ଞାନ, ମନୁଷ୍ୟର ଯାବତୀୟ ଉଦ୍ଭାବନ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଆମ ନିକଟରେ ସୁପ୍ରାପ୍ୟ ହେବ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିବାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାସ୍ କରିବା ବା ଚାକିରି ଦିଆଇବା ନୁହେଁ । କାରଣ କୋଟି କୋଟି ନିରକ୍ଷର ଲୋକ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ତଥାକଥିତ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଭଲ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରି, ଭଲରେ ଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ଯଦି ଶିକ୍ଷକ ଜ୍ଞାନପ୍ରତି ଏକ ତୀବ୍ର ସ୍ପୃହା, ପୁସ୍ତକପ୍ରତି ଏକ ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଦର ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ନ ପାରିଲେ, ତେବେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକତା ବୃଥା ।

ଲାଇବ୍ରେରିର ଏହି ଆଦର୍ଶ ମନରେ ରଖିଲେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରିରେ କୌଣସିମତେ ପଚାସଢ଼ା ବାଜେ କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ବା ନାଟକାବଳୀକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କିଶୋର ଓ ତରୁଣମନର ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଥିବା କ୍ଲିଷ୍ଟଲିଖିତ, ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଯେତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲେହେଁ ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ନାହିଁ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ନୈତିକ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାନାବିଧ ଜୀବନୀ, ଭ୍ରମଣକାହାଣୀ, ଦେଶ ବିଦେଶର, ଜାତି ଜାତିର ବର୍ଣ୍ଣନା, ପ୍ରେରଣାଦାୟକ କାବ୍ୟ, କବିତା, ନାଟକ, ପୁରାଣଗୁଡ଼ିକର ଶିଶୁକୋପଯୋଗୀ ସଂସ୍କରଣ—ଏଇ-ସବୁ ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରିରେ ରହିବା ଉଚିତ । ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ଅଧିକ ସଚିତ୍ର ପୁସ୍ତକ ହିଁ ରଖାଯିବ । ଉପର ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ରର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ-ପ୍ରତି ସେତେ ନଜର ଦିଆ ନ ଗଲେ ମଧ୍ୟ, ଏହା ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକର ଛାପା ଓ ବାହାର ସୁନ୍ଦର ତାହା ପ୍ରତି ହିଁ ସାଧାରଣ ପାଠକର, ବିଶେଷତଃ ତରୁଣର ମନ ସ୍ୱଭାବତଃ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ସ୍କୁଲର ଲାଇବ୍ରେରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ରହିବାର କଥା । ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର, ଅନ୍ୟାଂଶ ପୁସ୍ତକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର । ଯାହା କେବଳ ବୟସ୍କମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଯାହା କେବଳ ଶିକ୍ଷକ-

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମାନେ ହିଁ ପଢ଼ିବେ, ଏପରି ପୁସ୍ତକସବୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଫଣ୍ଡରୁ ମଗାଯିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ, ଯେପରି ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ମେଣ୍ଟାଇବାପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ନ୍ୟାଯ୍ୟସଙ୍ଗତ ଅଧିକାର ନଷ୍ଟ ନ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ଟେକ୍‌ସ୍ଟ୍ ବହି ଯୋଗେଇବାରେ ମଧ୍ୟ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଫଣ୍ଡର ଅନେକ ପଇସା ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଟେକ୍‌ସ୍ଟ୍‌ବହି ଲାଇବ୍ରେରୀ ବହି ନୁହେଁ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଏସବୁର ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ପିଲାଙ୍କ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଫଣ୍ଡ ଯେପରି ପୂରାପୂରି ପିଲାଙ୍କ ବହିରେ ହିଁ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ, ତାହା ଦେଖିବେ ।

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଯେପରି ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟମିତଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ ଓ ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ବିଷୟ-ପାଠନର ଅଧୁନାତମ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଗ୍ରତ ରହିବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାବିଷୟକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାସିକପତ୍ରସବୁ ଯେତେଦୂର ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନବିଷୟକ ପୁସ୍ତକାଦି ପ୍ରତିବର୍ଷ ମଗାଇ ରଖିବେ ଏବଂ ଦେଖିବେ ଯେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେସବୁ ପଢ଼ି ନିଜ ନିଜ ବିଭାଗରେ କାମରେ ଲଗାଉଛନ୍ତି । ଏସବୁ ବିଷୟ ଉପରେ ସାପ୍ତାହିକ ଆଲୋଚନା ସ୍କୁଲର ମାନସିକ ବାତାବରଣର ଆନୁକୂଲ୍ୟ ପାଇଁ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁସାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ-ଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତି କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଅଲମିରାରେ ସେହି ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଏ ପଦ୍ଧତିରେ କେତେକ ଅସୁବିଧା ଅଛି । ପ୍ରଥମ କଥା ଏଇ ଯେ, ଗୋଟିଏ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶ୍ରେଣୀଭିତରେ ମାନସିକତାର ତଫାତ୍ ଏତେ ବେଶୀ ହୋଇ ନ ଥାଏ ଯେ ଏ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀପାଇଁ ଦୁଇଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ପ୍ରକାରର ପୁସ୍ତକ-ମାଳା ଲେଖାଯାଇଥାଏ ବା ବଛାଯାଇପାରିବ । ବହିସବୁ ମିଶାମିଶି ହୋଇ ରହିବ ନିଶ୍ଚୟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅସୁବିଧା ଏଇ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ-ପୁସ୍ତକାଳୟର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସବୁ ପୁସ୍ତକ ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ସବୁ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ନ ହୋଇପାରେ । କେତେକ ପିଲା ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଲାଇବ୍ରେରୀର ଅଧିକ ସଦୁପଯୋଗ କରିପାରନ୍ତି, କେତେକ ମଧ୍ୟ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର । ଏ ଦୁଇ ଅସୁବିଧାର ଦୂରୀକରଣପାଇଁ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାର୍ଥକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଶ୍ରେଣୀ-ପୁସ୍ତକମାଳା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ-କକ୍ଷରେ ନ ରଖି, ଗୋଟିଏ ରିଡ଼ିଂ ରୁମ୍‌ରେ କ୍ଲାସ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ଜେନେରାଲ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସମସ୍ତ ହିଁ ଏକତ୍ର ରଖାଯିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ଅସବାବସମନ୍ୱିତ କକ୍ଷ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ରିଡ଼ିଂ-ରୁମ୍ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହିବା ଉଚିତ । ଏହି ରୁମ୍‌ରେ କ୍ଲାସ୍ ଓ ଜେନେରାଲ୍ ସମସ୍ତ ଲାଇବ୍ରେରୀ ରହିବ । ଛାତ୍ରମାନେ ଯେକୌଣସି ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ନିଜ ରୁଚି ଓ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ବହି ନେଇଯାଇପାରିବେ । ଶନିବାର ଓ ରବିବାର ସେ ଘର ଖୋଲା ରହିଲେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ଇଚ୍ଛା କରିବେ ସେମାନେ ସେଠାରେ ଆସି ପଢ଼ିପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବେ ଯେ, ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ରିଡ଼ିଂ-ରୁମ୍ ଓ ତା ଆଖପାଖରେ କେହି ଯେପରି କୌଣସିପ୍ରକାର ଗୋଳମାଳ ନ କରନ୍ତି—ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ରିଡ଼ିଂ ରୁମ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବ । ସେଠାରେ ସମସ୍ତେ ନୀରବରେ କାମ କରି ଯାଉଥିବେ, କେହି ଉଚ୍ଚସ୍ୱର କରିବେ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ଲାଇବ୍ରେରୀ ରୁମ୍‌ର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସାଧନା ଓ ଅଭ୍ୟାସ ।

ବଡ଼ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ସମସ୍ତ ଲାଇବ୍ରେରୀର ବ୍ୟବସ୍ଥାପାଇଁ ଜଣେ ପୃଥକ୍ ଲାଇବ୍ରେରିୟାନ୍ ରହିବା ଉଚିତ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ସାଧାରଣତଃ କରାଣୀ ହିଁ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଚାର୍ଜରେ ଥାଆନ୍ତି, ଯଦିଓ କୋଡ୍ ଅନୁଯାୟୀ ସ୍କୁଲର ସପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଲାଇବ୍ରେରୀପାଇଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହିଁ ଦାୟୀ । କିନ୍ତୁ ଆଇନଗତ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ଅଫିସିଆଲ ଦାୟିତ୍ୱ ଯାହାର ଥାଉନା କାହିଁକି; ଛାତ୍ର ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ବସେଇବାର ପ୍ରଧାନତମ ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକଙ୍କର । ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ପିଲେ କି ପ୍ରକାର ବହି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, କିପରି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ପଢ଼ୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଏସବୁର ତତ୍ତ୍ୱ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କେବଳ ସେ ନେବେ । ତାଙ୍କର ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବହି ପ୍ରତି ପିଲାର ଅନୁରକ୍ତି ଜାତ କରେଇବା ପାଇଁ ସେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ପୁଣି ପିଲା ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ବହି ବାଛିବାରେ ଓ ସମୁଚିତ ଭାବରେ ତାହା ପଠନ କରିବାରେ ସେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ମୋଟା ବାନ୍ଧିଲା ଖାତା କରେଇ ନେବେ । ପିଲା ପଢ଼ିଥିବା ବାହାର ବହିର ଏହା ଏକ ପର୍ମାନେଣ୍ଟ ରେକର୍ଡ ହୋଇ ରହିବ । ସେ ବହିରେ ପିଲା ଟିପି ରଖିବ, ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଓ ତାର ଅର୍ଥ, ନୂତନ ନୂତନ ଭାବ ଓ ଚିନ୍ତା ଏବଂ ବହିଟିର ସାର କଥା । ଦଶ ଖଣ୍ଡ ବହି ସଟାବଟା କରି ପଢ଼ିବା ଅପେକ୍ଷା, ବା କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ବହି ପଢ଼ିଲି ବୋଲି ମନେ କରି, କୌଣସିଟି ବହିରୁ କିଛି ହେଲେ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ ମନେ ନ ରଖିବା ଅପେକ୍ଷା ଖଣ୍ଡେ ବହି ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ-ରୂପେ ଗଭୀର ଭାବରେ ପଢ଼ିବା ଉଚିତ । ଉପରଠାଉରିଆରେ ପଢ଼ିବାର ବଦଭ୍ୟାସ ମୂଳରୁ ମାରିବା ଉଚିତ । ଏହା ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ । ବହିଟିଏ ଗଭୀର ଭାବରେ, ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବରେ ପଢ଼ି ଶିଖିଲେ, ପିଲାଏ ସେହିପରି କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ପାଇବେ । ପୁଣି ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଗଭୀର ଭାବରେ ପଢ଼ିବାର ଯେଉଁ ଉପକାର, ତାହା କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ବହି ଅବହେଳାକ୍ରମେ ପଢ଼ିବାରେ ଆଦୌ ସେ ଲାଭ ନାହିଁ, ବରଂ ଗୋଟିଏ ଶୈଥିଲ୍ୟର ବଦଭ୍ୟାସ ଚରିତ୍ରଗତ ହୋଇଉଠିବ । ଏହା ପିଲେ ପିଲାଦିନରୁ ଜାଣି ରଖିବା ଉଚିତ ।

ପିଲା ଯେଉଁଦିନ ଲାଇବ୍ରେରୀ ବହି ଫେରାଇବ ସେଦିନ ତାର ଲାଇବ୍ରେରୀ ଖାତାଟି ମାଗି ସେ ସେବହିରୁ ଉପରି ବର୍ଣ୍ଣିତ କ୍ରମେ ନୂତନ-ଶବ୍ଦ, ନୂତନ ଭାବ ଓ ପଠିତ ବିଷୟର ସାରାଂଶ ସେଥିରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛି କି ନାହିଁ ଦେଖିବେ । ସେ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୌଖିକ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ପଚାରିବେ । ଯଦି ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଯେ ପିଲା ବହିଟି ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପଢ଼ିଛି, ତେବେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ବହି ନେବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବେ ନଚେତ୍ ନୁହେଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

କିନ୍ତୁ ଯାର ଅର୍ଥ ବୁଝିବେ ନାହିଁ ସେ ଭଲ ନ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ପିଲା ଗୋଟିଏ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ । ବହି ଯଦି ପିଲାର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଉପରେ, ନା ପ୍ରତି ତାହା ଅତି କଠିଣ, ତେବେ ସେ ସେବହି କୌଣସିମତେ ପଢ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ତାକୁ ସେ ବହି କୌଣସିମତେ ଶେଷ କରିବାକୁ କହିବା ଅନୁଚିତ ହେବ । ବହି ପଢ଼ିବାଟା ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ହେବା ଉଚିତ । ସେହି ଆନନ୍ଦ କିପରି ମିଳିବ, ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ତାହାହିଁ ଦେଖାଇ ଦେବେ ପିଲାଙ୍କୁ । ପରୀକ୍ଷାସ୍ୱରୂପ ଏକ ପରେ ଅନ୍ୟ ବହି ନେବାର ଅଧିକାର ସ୍ୱୀକାର କରିବ । ଶିକ୍ଷକ କିନ୍ତୁ ଦେଖିବେ ଯେ ପିଲା ଗୋଟିଏ ବହିର ଗୋଟାଏ ପୃଷ୍ଠା ପଢ଼ି ପଢ଼ିଥାଉ, ସେଥିରୁ ସେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ପଢ଼ିଛି । ବୁଝିବାର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ନ କରି 'ଭଲ ନ ଲାଗିଲା' ବୋଲି କହି ବହି ଫେରାଇ ଦେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୋଷାବହ ଓ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଚରିତ୍ରିକ ଦୋଷ । ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନେ ସବୁବେଳେ ସାଥିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପକେଟ୍ ଅଭିଧାନ ଓ ପେନ୍‌ସିଲ ରଖିଥିବେ । ପିଲାଦିନରୁ ଡିକ୍‌ସିନାରୀ ଦେଖିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କଠାରେ ସୃଷ୍ଟି କରାଇ ନେବେ । ଅଭିଧାନରେ ଅର୍ଥଟି ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ପିଲାଏ ତାଙ୍କର ଲାଇବ୍ରେରୀ ଖାତାରେ ଟିପି ରଖିବେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପୁସ୍ତକ ପଠନ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପିଲାର ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ବଢ଼ିବ ଏବଂ ଡିକ୍‌ସନାରୀ ଦେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକତା କ୍ରମେ କମି ଆସିବ । ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ବଢ଼ିଲେ ପିଲାର ରଚନାରେ ଓ ଭାଷଣରେ ତାହା ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇ ସେ ସବୁର ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିବ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆଉ ଏକ କାମ କରି ପାରନ୍ତି । ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ମାନସିକ ସ୍ତରକୁ ନଜର ରଖି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାର ଶହେ ବା ପଚାଶଟି ଭଲ ବହିର ଏକ ଏକ ତାଲିକା ଟଙ୍ଗାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ତାଲିକାଟି କ୍ରମାରୋହଣ ପଦ୍ଧତିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏଇ ରହିବ ଯେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସେହି ସ୍କୁଲରୁ ପାଶ୍ କରି କଲେଜକୁ ଗୋଟିଏ ପିଲା ଚଳୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତମ ଶ୍ରେଣୀଯାଏ ଏ ତାଲିକାଟି ଯେପରି ଶେଷ କରିଥାଏ ! ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକ ଜାଣିବେ ଯେ ସେ ପିଲାର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚରିତ୍ରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକ ଦେଇ ଏକ ନୈତିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୂଳପତ୍ତନ ପକାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ।

ଲାଇବ୍ରେରୀରେ କେବଳ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରହିବ ଏହା ଏକ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା । ସ୍କୁଲର ନାନା ରୁଚି, ନାନା ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ନାନା ସ୍ତରର ପିଲାଙ୍କର ବିବିଧ ମାନସିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଦରକାର ତାହା ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ରହିବା ଉଚିତ । କୌଣସି ପିଲାର ଅଙ୍କନରେ, କାହାର ବଢ଼େଇ କାମରେ, କାହାର ବୃକ୍ଷଲତାରେ ବିଶେଷ ପ୍ରୀତି ଓ ବିଶେଷ ମାନସିକ ଝିଙ୍କା ଦେଖାଗଲେ, ଶିକ୍ଷକମାନେ ଦେଖିବେ ସେହି ଦିଗରେ ସେହି ପିଲା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଉପଯୁକ୍ତ ମାଲମସଲା ଗଚ୍ଛିତ ରହିଅଛି । ନଚେତ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନାମ ସାର୍ଥକ ହେଲା ନାହିଁ । କାରଣ ପିଲାର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଆୟତ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି, ବିଦ୍ୟାଳୟ ନାମଧାରଣ କରି ମଧ୍ୟ, ସ୍କୁଲଟି ତାର ସୁବିଧା କରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବହିର ଅଭାବ ଅଛି । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତତର ଭାଷା ଜାଣିଲେ ପିଲେ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଉଚ୍ଚଦରର ପୁସ୍ତକ ସହଜରେ ପଢ଼ିପାରିବେ, ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ସେହି ସେହି ଭାଷା ନିଜେ ନିଜେ ଆୟତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବେ । ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରେ ପ୍ରାଦେଶିକତା ବା କ୍ଷୁଦ୍ରତା ବା ରାଜନୀତିର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପୁଣି ଶିକ୍ଷିତ ହେବାକୁ ହେଲେ, ଅନ୍ତତଃ ତିନୋଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷାରେ ପାରଙ୍ଗମ ହେବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବରାବର ଉତ୍ସାହିତ କରିବେ ଏବଂ ପିଲେ ନିଜେ ନିଜେ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ଭାଷା ସବୁ ଶିଖି ପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ପ୍ରଚୁର ଆୟୋଜନ କରି ରଖିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଖେଳପଡ଼ିଆ

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଭୁଲିଯିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ ଯେ ଖେଳପଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ଇସ୍କୁଲର ଖେଳପଡ଼ିଆ ପ୍ରକୃତରେ କେବଳ ଖେଳର ପଡ଼ିଆ ନୁହେଁ । ଉତ୍ତମ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ପାଇଁ ଖେଳପଡ଼ିଆ କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍‌ପରି ସମାନ ଭାବରେ ବା ତାଠାରୁ ଅଧିକ ଭାବରେ ଉପଯୋଗୀ ଓ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଇସ୍କୁଲର ଖେଳପଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଦାଣ୍ଡ, ହାଟ ବା ସହର ରାସ୍ତାର ଏକ ଅଂଶ ନୁହେଁ, ଯେଉଁଠି ପିଲାଙ୍କୁ ଯଥାଇଚ୍ଛା ସୋରଗୋଳ, ପିଠାପିଠି, ଦଉଡ଼ାଦଉଡ଼ି ଓ ଗୁଣ୍ଡାମି କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯିବ । ସର୍ବଦା ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଇସ୍କୁଲର ଖେଳପଡ଼ିଆ ଖେଳ ଦେଇ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଚରିତ୍ର ଗଠନର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍ ମାତ୍ର । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷକମାନେ ବରାବର ଏହାକୁ ଏକ ବିଶାଳ କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍ ବୋଲି ମନେ ରଖିବେ ଓ ସେଠାରେ ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରତିଟି ଗତିବିଧି, କଥାଭାଷା, ବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମୁହିକ ଭାବରେ ଯେଉଁଠି ଯେପରି ସଂଶୋଧନ ତାହା ତୁରନ୍ତ କରାଇ ନେଉଥିବେ ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପବ୍‌ଲିକ୍ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଖେଳପଡ଼ିଆ ହିଁ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଇଂରେଜ ଜାତିର ଯେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ପ୍ରତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଅଭ୍ୟାସ ତାହା ଗଠିତ ହୁଏ ଏଇ ଖେଳପଡ଼ିଆରୁ । ଯେକୌଣସିମତେ ଜିଣିଯିବା ଅପେକ୍ଷା ଧୀର ସଂଯତ ଭାବରେ ନିୟମକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରି, ନିଜ ପକ୍ଷର ଓ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳୀ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ସଦ୍‌ଭାବ ପୋଷଣ କରି କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାର ଅଭ୍ୟାସଟାକୁ ହିଁ ସେମାନେ ବଡ଼ କଥା ମନେ କରନ୍ତି । ଯାହାକୁ ଇଂରେଜିରେ କହନ୍ତି 'ସ୍ପୋର୍ଟସ୍‌ମାନ-ସ୍ପିରିଟ୍' ବା ଖେଳୁଆଡ଼-ଭାବ, ଯାହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏଇ ଜୀବନର ସକଳ ସମସ୍ୟାକୁ ଗୋଟିଏ ଖେଳ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବ—ହାରିବାରେ ମୁହ୍ୟମାନ ହେବନି କି ଜିଣିବାରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିବନି, ଯାହା ନିୟମାନୁମୋଦିତ, ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସେହି ଧାରାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁତଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ନ ଲୁଚେଇ, ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ଓ ସବୁବେଳେ ସହର୍ଷ ରହିବ । ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ସହଜରେ ବୁଝିବେ ଯେ ଏ ଏକ କମ୍ ସାଧନା ନୁହେଁ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଂରେଜର ଏ ସାଧନା ଏକପ୍ରକାର ରକ୍ତଗତ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ଖେଳର ଆଦର୍ଶ ଓ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଲୋକେ ଓ ପିଲେ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଖେଳପଡ଼ିଆରୁ ବରାବର ମାଡ଼ପିଟାପିଟି ଓ କଳିତକରାଳ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ପୋର୍ଟସ୍‌ମ୍ୟାନ-ସିପ୍‌ଟିର ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭାବ । ମତାନ୍ତର ମାନେ ଏଠି ମନାନ୍ତର ଏବଂ ଲୋକେ ଲୁଚେଇ ଚୋରେଇ କାମ ହାସଲ କରିନେବାଟାକୁ ପୌରୁଷ ଓ ବୈଦଗ୍ଧ୍ୟ ମନେ କରନ୍ତି ।

ଖେଳପଡ଼ିଆରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ପିଲାଙ୍କର ଯେପରି ଅଭ୍ୟାସଗତ ହୋଇଉଠେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ତାହା ଦେଖିବେ ।

୧ । ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିତା—ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏକ ଓ ଏକାଧିକ ଶିକ୍ଷକ ବରାବର ଉପସ୍ଥିତ ରହିବେ ଏବଂ ସେ ଦେଖିବେ ଯେ ଖେଳ ଠିକ୍ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ଆରମ୍ଭ ହେବ ଓ ଶେଷ ହେବ । ବିଳମ୍ବରେ ଆସିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଖେଳ ଭିତରେ ପଶିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ଏଇପରି କେତେଥର କରିଦେଲେ ସେମାନେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଆସିଯିବେ ।

୨ । ଗୋଷ୍ଠୀଭାବ—ଖେଳ ଗୋଟିଏ ପିଲାରେ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ-ପ୍ରାଧାନ୍ୟର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏହା ପୂରାପୂରି ଗୋଷ୍ଠୀ-ମୂଳକ ଏବଂ ସେଇଥିରେ ରହିଲା ଶିକ୍ଷାର ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ । ଏଠି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳି ନିଜକୁ ଭୁଲି, ନିଜର ଟୀମ୍ କଥା ଭାବିବ । ଏଠି ନିଜର ହାରଜିଣ୍ ନାହିଁ । ତା 'ପକ୍ଷ'ର ଜୟ ହିଁ ତାର ଜୟ । ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଏଇ ଗୋଷ୍ଠ୍ୟାତ୍ମକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିକାଶ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅଭ୍ୟାସ କରାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରନ୍ତା ତା ହେଲେ ତାହା ପରକାଳରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣର ହେତୁ ହୁଅନ୍ତା । ଆମର ଅଧିକାଂଶ ସାମାଜିକ ଦୁଃଖର ପ୍ରଧାନତମ ହେତୁ ଏହି ଯେ ଆମର ସ୍ୱାର୍ଥ-କୈନ୍ଦ୍ରିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆମ ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସାମୁହିକ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ନ୍ୟୂନ କରିବା ଆମେ ଶିଖିନାହୁଁ । ଇଂରେଜର ଏ ଅଭ୍ୟାସ ଇସ୍କୁଲର ଖେଳଦେଉଥିବା-ମାନଙ୍କରେ ହିଁ ଘଟିଥାଏ ।

୩ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା—ଖେଳର ଏ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷା । ପିଲେ ମୂଳରୁ ନିୟମକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ମାନି ଖେଳିବେ ଓ ଗୋଲେଇକରି ଅନ୍ୟାୟରେ ଜିଣିପିବା ପାଇଁ ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା କରିବେ ନାହିଁ । ଏହି କଦର୍ଯ୍ୟ ମନୋବୃତ୍ତି ଯାହାଠି ଦେଖାଯିବ, ସେ ଯେତେ ଭଲ ଖେଳୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ତାକୁ ଖେଳିବାକୁ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ଯେ ଖେଳର ଅତ୍ମାକୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛି । ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ନିୟମାନୁଯାୟୀ ଖେଳିବାଟାହିଁ ପ୍ରଧାନ, ହାରିବା ଜିଣିବାଟା ଗୌଣ, ଏଇ ଭାବ ମୂଳରୁ ପ୍ରୋଥିତ ରହିବା ଉଚିତ ।

୪ । ସହଯୋଗ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳୀ ନିଜ ନିଜ ପୋଷ୍ଟରେ ରହି ଟିମ୍‌ର ଜୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରସ୍ପରକୁ ଯଥାଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ, ନିଜର ଗୌରବ ଦେଖାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ନାହିଁ, ନିଜର ପୋଷ୍ଟ ଛାଡ଼ି ଯିବେ ନାହିଁ, ଏଇ ସବୁ ସଂଯମ-ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଶିକ୍ଷକ ଖେଳର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବେ । ଏସବୁ ପ୍ରତି ଆଖି ନ ଥିଲେ ଖେଳର ମୂଳ ଆଦର୍ଶ ହିଁ ନଷ୍ଟ ହେଲା ।

୫ । ନୀରବ କର୍ମର ଅଭ୍ୟାସ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଖେଳ ଓ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଖେଳ ସଙ୍ଗେ ପାଟି ଓ ଗୋଳମାଳର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ନିୟମାନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖେଳାଳୀ ନିଜ ନିଜ ପୋଷ୍ଟ୍‌ରେ ରହି ଓ ପରସ୍ପରକୁ ସହଯୋଗ କରି ଖେଳ ଚାଲିଲେ ପାଟି କରିବାର କୌଣସି ଅବକାଶ ନାହିଁ । ବସ୍ତୁତଃ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନୀରବରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଯିବାର କଠୋର ସାଧନା ଏହି ଖେଳପଢ଼ିଆରେ ହିଁ ସୁଗମ ଭାବରେ ଚରିତ୍ରଗତ ହେବାର କଥା । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏଥିପ୍ରତି ବହୁତ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଏକ କଲ୍ୟାଣକର ଅଭ୍ୟାସ ଗଢ଼ି ଉଠିବ—ଏଇ ନୀରବ କର୍ମର ଅଭ୍ୟାସ । ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷକ ଦେବେ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦ କେବଳ ହେବ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କ ଆଦେଶ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ନୀରବରେ ତାହା ପାଳନ କରିଯିବେ । 'ସ-ରବ' ଆଦେଶ ପାଳନ ଅସଂଯମର ଲକ୍ଷଣ ଓ ସର୍ବଥା ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ।

ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦଅନ୍ତୁ, ଦେଖିବେ ଖେଳପଡ଼ିଆ କପରି ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍‌ରେ ପରିଣତ ହୋଇଉଠୁଛି କି ନାହିଁ ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହି ଅଭ୍ୟାସର ସୁଫଳ ପିଲାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଦେଖା ଦେଇ ସ୍କୁଲକୁ ଏକ ସଂଯତ, ସୁନ୍ଦର, ଶାନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ କରୁଛି କି ନାହିଁ । ଏହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖେଳପଡ଼ିଆ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଉ କେତୋଟି କଥା ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଓ ତାହା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟରୂପେ ନିୟମିତଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ ଯେପରି ସ୍କୁଲର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟହ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଖେଳରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହୁଛି । ପ୍ରତ୍ୟହ ହାଜିରା ନିଆଯିବ, ଶିକ୍ଷକ (ରୁଟିନ୍ ଅନୁଯାୟୀ) ବରାବର ଉପସ୍ଥିତ ରହିବେ, ଅନୁପସ୍ଥିତ-ମାନଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଖେଳପଡ଼ିଆର ଯେପରି ତଦାରଖ ଓ ଯତ୍ନ ନେବାର କଥା ତାହା ନେଉଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ତାହା ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକ ବରାବର ଚେକ୍ କରି ନେଉଥିବେ । ଖେଳପଡ଼ିଆର କର୍ମ ପିଲାଙ୍କର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଭାବରେ କରାଯାଉଛି ନା ପିଲାଙ୍କୁ କେବଳ ଏକପ୍ରକାର ଯଥେଚ୍ଛା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଓ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି ଡିଆଁଡେଇଁ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି, ତାହା ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବରାବର ଦେଖି ଏକାନ୍ତନିଷ୍ଠାଭାବରେ ଖେଳପଡ଼ିଆକୁ ଅଭ୍ୟାସର କ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଖେଳର ଦାୟିତ୍ୱ ଅଧିକାଂଶଭାବରେ ପିଲେ ନେବା ଉଚିତ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଟିମ୍ ଉପରେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ରହିବ । ଖେଳସାମଗ୍ରୀର ହିସାବକିତାବ ରଖିବା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯତ୍ନରେ ରଖିବା, ମରାମତି କରେଇବା, ନିଜ ଟିମ୍‌ର କାପ୍‌ଟେନ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ବାଛିବା ଇତ୍ୟାଦି ପିଲେ ହି କରିବେ । ଶିକ୍ଷକ କିନ୍ତୁ ଦେଖିବେ ଯେ କାପ୍‌ଟେନ୍ ବାଛିବା ଯେପରି ପିଲାଖେଳ ହୋଇ ନ ଉଠେ । କାପ୍‌ଟେନ୍‌ର ଆଦେଶ ପିଲେ, ସେନାପତିର ଆଦେଶ ସୈନିକ ମାନଙ୍କ ପରି, ପାଳିବେ—ଅବଶ୍ୟ ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ମୋ ମତରେ ପ୍ରତି ମାସରେ ଜଣେ ଜଣେ କରି କାପ୍‌ଟେନ୍ ବଦଳ ହେବା ଉଚିତ । ଏହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଜଣେ ପିଲାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବଢ଼ି ଯିବନି ଏବଂ ଅନେକ ପିଲା ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ନେତୃତ୍ୱର ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ଭାଳିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରିବେ । ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ କାପ୍‌ଟେନ୍ ବା କାପ୍‌ଟେନ୍‌ମାନଙ୍କର । କାପ୍‌ଟେନ୍-ମାନଙ୍କୁ ଶାସନରେ ରଖିବେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ।

ଏବେ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ, ସ୍କୁଲ ସ୍କୁଲ ଭିତରେ ମ୍ୟାଚ୍-ଖେଳର ଭାରି ପ୍ରସାର ଦେଖାଯାଉଛି । କପ୍ ପାଇବା ଟିମ୍ ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ବଜାଇ, ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍‌ରେ କରି ସହର ପରିକ୍ରମା କରିବାର ଦେଖାଯାଏ—ଯେପରିକି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରାଯାଇଛି । ଏସବୁ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଅପପ୍ରୟୋଗ ଓ ଅପବ୍ୟବହାର । ଏଥିରେ ସ୍ପୋର୍ଟସ୍‌ମ୍ୟାନ୍ ସ୍ପିରିଟ୍ ରହୁ ନାହିଁ । ହାରିବା ଟିମ୍‌ର ମନୋଭାବ ପ୍ରତି ଯେ ନମ୍ରତା ତା ପ୍ରତି କେହି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଟିମ୍ ଯଦି ଜିଣିଲା ତାହାହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର । ବିଜୟୀ ଟିମ୍ ପରାସ୍ତ ଟିମ୍‌କୁ ସେକ୍‌ହାଣ୍ଡ ବା ଆଲିଙ୍ଗନ କରି, ଖେଳରେ କେଉଁଠି କାହାର କି ଦୋଷ ରହିଲା ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଣରେ ତାହାର ଆଲୋଚନା କରି ଭାଇ ଭାଇ ପରି ବିଦାୟ ନେବାଠାରୁ, ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ବିଜୟ-ଗର୍ବରେ ଉଦ୍ଧତ ହୋଇ ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁରେ କରି ବ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ବଜାଇ ସହର ପରିକ୍ରମା କରିବା କଣ ଅଧିକତର ପୌରୁଷର ପ୍ରକାଶ ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସେମାନେ ଖେଳର ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତୁ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଓ ଜୟ-ପରାଜୟ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ତାହା ହେଲେ ହିଁ ଖେଳପଡ଼ିଆ ସୁଅଭ୍ୟାସର, ଚରିତ୍ରଗଠନର ଭୂମି ହେବ । ରଣକ୍ଷେତ୍ର ନ ହୋଇ ହେବ ତାହା ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ।

ଖେଳର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ କ୍ଷିପ୍ର, ଜୀବନ୍ତ ତରୁଣ ଶରୀରକୁ ସତେଜ ଓ କର୍ମକ୍ଷମ ରଖିବା । ଦିନରେ ଅନ୍ତତଃ ଘଣ୍ଟାଏ କଠୋର କାୟିକଶ୍ରମ ଦରକାର ଆମର ଏଇ ମାନବ-ଶରୀରକୁ କର୍ମକ୍ଷମ କରି ରଖିବା ପାଇଁ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରକୃତି ଶିଶୁ ଓ କିଶୋରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଖେଳିବା, ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କରିବାର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେଇଥାଏ, ଯେପରିକି ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଆପେ ଆପେ ସୁସ୍ଥ ରହିବ । ଆମ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ, ଆମର ଖାଦ୍ୟ ଓ ଆମର ସ୍କୁଲର ଅଧାପନା ପଦ୍ଧତିର ଦୋଷରୁ ଆମେ ଯେତିକି ବଡ଼ ହେଉ, ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁମାନେ ସ୍କୁଲ-ଚକ୍ର ଭିତରେ ପଶନ୍ତି ତାଙ୍କର, ଏହି କାୟିକଶ୍ରମ ପ୍ରତି କ୍ରମେ ସେତିକି ବୀତସ୍ପୃହତା ଦେଖାଯାଏ । ଫଳରେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକେ ବିଶେଷତଃ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ— ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ—ଅକାଳରେ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଏହାର ପ୍ରତିକାରସ୍ୱରୂପ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କୁ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଖେଳରେ ବା ବ୍ୟାୟାମରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରେଇ ନେବା ଉଚିତ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବରେ ଶରୀର-ଗଠନ ଓ ଶରୀର-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ-ବୈଠକ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ନମସ୍କାର ବା ଯୋଗାସନ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟାୟାମର ଅଭ୍ୟାସ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲରେ ଏ ସବୁର ଓ ଲାଠିଖେଳ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବା ଉଚିତ ଏବଂ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଏଥିରୁ କୌଣସି ନା କୌଣସିଟି ଶିଖୁଛି ଓ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଛି ।

ଆମ ଦେଶରେ କ୍ରମେ ପୌରୁଷ ତଳକୁ ଖସୁଛି । ତରୁଣମାନେ ନାରୀ ପରି କୋମଳାଙ୍ଗ ହେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଏସବୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିରୋଧ କରି ତରୁଣମାନଙ୍କ ବଳଶାଳୀ ଶରୀର ଗଠନ କରି ଆକ୍ରମଣକାରୀର ବାଞ୍ଛିକା ଯେପରି ହେବେ ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବେ । ଜଣେ ବାଁ ଗାଲରେ ଚାପୁଡ଼ା ମାରିଲେ ତାକୁ ଡାହାଣ ଗାଲ ଦେଖାଇବା ନୀତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଝି ହେଉନାହିଁ । ମୁଁ ଚାହେଁ ଯେ ଜଣେ ଚାପୁଡ଼େ ମାରିଲେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଆମ ଟୋକାଏ ଦି ଚାପୁଡ଼ା ଫିରିଇ ଦେଇ ପାରିବେ ସେହିପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ା ହେବା ଉଚିତ । ବୀର ଶିଖମାନଙ୍କୁ ଦେଖ । ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଲକ୍ଷ ତାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ସାହସ ଓ କର୍ମକ୍ଷମତା ଯୋଗୁଁ ପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ସେମାନେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ତରୁଣର ଶିଖ ହିଁ ଆଦର୍ଶ ହେବା ଉଚିତ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ବଳିଷ୍ଠ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଖେଳ ହିଁ ଗୋଷ୍ଠୀ-ମୂଳକ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା, ସଂଯମ, ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତା ଏବଂ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାର ଆଦି ଶିକ୍ଷା କରିବାର ବାହନ । ତା ଛଡ଼ା ଏଥିରେ କିଶୋର ମନର ସ୍ୱତଃ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଥାଏ । ସେହି ପ୍ରାକୃତିକ ଇଚ୍ଛାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଖେଳକୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ସୁଅଭ୍ୟାସର ବାହନ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ସଚେଷ୍ଟ ରହିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଓ ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର

ପ୍ରାକୃତିକ ବନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରୁ ବାଳକବାଳିକାଙ୍କୁ ଭଦ୍ର, ସଂଯତ, ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସାମାଜିକ ମନୁଷ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ହେଉଛି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଅଭିମୁଖ୍ୟ । ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରୁ ବନ୍ୟ ଅସାମାଜିକ ଦୋଷସବୁକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଓ ନିରାକୃତ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ହେଉଛି ଡିସିପ୍ଲିନ୍ । ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଓ ଭଦ୍ରତା ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ । ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ଅଭ୍ୟାସ ନ ଥିଲେ ଭଦ୍ରତା ଅସମ୍ଭବ ।

ଭଦ୍ର, ସାମାଜିକ ଓ ସଭ୍ୟ ହେବାକୁ ହେଲେ ଏକ ଦିଗରେ ଅସାମାଜିକ ଦୋଷସବୁକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଓ ନିରାକୃତ ଯେପରି କରିବାକୁ ହେବ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାମାଜିକ ସଭ୍ୟତାତ୍ମକ ଗୁଣ ସେହିପରି ବିକଶିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ହେବ । ଏହି ନିରୋଧାତ୍ମକ ଓ ବିକାଶାତ୍ମକ ଦ୍ୱିବିଧ ଅଭ୍ୟାସର ଫଳରେହିଁ ମନୁଷ୍ୟ-ଶିଶୁ ଜନ୍ତୁତ୍ୱରୁ ସଭ୍ୟ ସାମାଜିକ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱକୁ ଉଠିବା ସମ୍ଭବ । ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ଅଭ୍ୟାସ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଗଠନକ୍ରିୟା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଅନେକେ ମନେ କରନ୍ତି ଡିସିପ୍ଲିନ୍ କହିଲେ ବୁଝାଏ ଏକ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶମାନେ ପିଲେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବେ. ଯେଉଁଠି ସ୍ୱାଧୀନ ମତପ୍ରକାଶର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ. ଭୁଲ କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ, ଅଧିକାର କେବଳ ଆଜ୍ଞାପାଳନର । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର, ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆଦେଶପ୍ରତି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଅବଶ୍ୟ ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ, କିନ୍ତୁ ତାହା ହିଁ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷକ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ କେବଳ ଭୟ ଦେଇ, ବିଚାରର ସୁଯୋଗ ନ ଦେଇ, ଚରିତ୍ର ଗଠନ ହୋଇ ନ ପାରେ ବା ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବିକାଶ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ, ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାତାବରଣ ଭିତରେ ଭୟର ସ୍ଥାନ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ବାତାବରଣର ଅଧିକାଂଶ ହେବା ଉଚିତ ଛାତ୍ର-ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବୁଝାବୁଝି । ଏସବୁ ଯେଉଁଠି ନାହିଁ, କେବଳ ବେତ୍ର, ଦଣ୍ଡ, ଜୋରିମାନା ଦେଇ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ରଖାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବେ ଯେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ କେବଳ ସ୍କୁଲର ଚତୁଃସୀମାରେ ଅବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ସ୍କୁଲର ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ଫଳ ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ମିଳିବ, ସ୍କୁଲ ବାହାରେ, ରାସ୍ତାରେ, ଘରେ, ଯେଉଁଠି ବହୁ ଲୋକର ସମାଗମ ହୁଏ, ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପରଜୀବନରେ । ଛାତ୍ର ଚରିତ୍ରରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ହିଁ ସ୍କୁଲର ସବୁଠାରୁ ଗୌରବାବହ ଛାପ ।

ଯେହେତୁ ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ପରିଣତ କରିବା ହେଲା ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ହଷ୍ଟେଲ, କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍ ଓ ଖେଳପଡ଼ିଆ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅଭ୍ୟାସ କ୍ଷେତ୍ର । କାରଣ ଏସବୁ ସ୍ଥାନରେ ସମ-ବୟସ୍କ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମେଳଣ ହୁଏ, ଯେଉଁଠି ବହୁ ସ୍ୱାର୍ଥର, ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସଂଘର୍ଷ ଆଶା କରାଯାଏ । ଏପରିଭାବରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସମାଜର ପ୍ରତିବିମ୍ବ, ଏକ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାଜ । ଏଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାଜର ସ୍ୱାର୍ଥ-ସଂଗ୍ରାମ, ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ, ପତନ-ଅଭ୍ୟୁଦୟ, ଧନୀ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଈର୍ଷା-ସହାନୁଭୂତି ଭିତର ଦେଇ ଯେଉଁମାନେ ନିଜକୁ ସଭ୍ୟ, ସଂଯତ, ଭଦ୍ର କରି ଗଢ଼ି ନେଇ ପାରିବେ, ସେମାନେ ଯେ ପରଜୀବନ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭ କଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କଣ ? ଏଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ବେଷ୍ଟନୀ ଭିତରେ ଘଟିଥିବା ବନ୍ଧୁତା ଓ ଶତ୍ରୁତା, ଏଇ ସମୟରେ ଚରିତ୍ରଗତ ହୋଇଥିବା ସଦଭ୍ୟାସ ବା ବଦଭ୍ୟାସ ଏଇ କେତେ ବର୍ଷର ସାଧନା ବା ଆଳସ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ଦେଇଛି ସଫଳତା ବା ବିଫଳତା । ତେଣୁ ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାଜରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ବନ୍ଧୁତା, ଆଳାପ, ବ୍ୟବହାର, କର୍ମ, ବିଶ୍ରାମ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପ୍ରଭୃତି ଉପରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଜାଗ୍ରତ ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖିଲେ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଘୋର ଅବହେଳା କଲେ ବୋଲି ଧରାଯିବ ।

ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ବା ସଂଯମ ଅଭ୍ୟାସର କେତେକ ପରିସ୍ଫୁଟ ଲକ୍ଷଣ ଅଛି । ଏଇ କେତେଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବଦା ମନେ ରଖିଥିଲେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ନିମ୍ନରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଉଛି ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟତା —ଏହା ହେଉଛି ଡିସିପ୍ଲିନ୍ର ପ୍ରଧାନତମ ଲକ୍ଷଣ । ଗୋଟିଏ ବାଳକ ବା ଏକ ଦଳ ବାଳକ ଯଦି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ କଥା ଦେବେ ଯେ ରାତି ଘ ୯ । ୩୫ ମିନିଟ୍ରେ ତାଙ୍କ ବସା ପାଖରେ ଆସି ହାଜର ହେବେ, ତେବେ ସେ ବା ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଠିକ୍ ସେଇ ସମୟ ବା କିଛି ପୂର୍ବରୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବେ । ଝଡ଼, ବର୍ଷାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିବ ନାହିଁ, ଡେରିରେ ଶୋଇଲି ଉଠିପାରିଲି ନାହିଁ ବା ଅମୁକଙ୍କୁ କହିଥିଲି ମତେ ଡାକ ଦେବାକୁ ସେ ଡାକଦେଲାନି, ଏ ସବୁ ବାଜେ କୈଫିୟତର କୌଣସି ବିଗୁର ହିଁ ହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କାମଟି କରିବାପାଇଁ ବା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାପାଇଁ ଯେଉଁ କଥା ଦେଇଥିବ ତାହା ଯେ କୌଣସିମତେ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ଅମୁକ କାମଟି କରିବାକୁ କହିବେ, ପିଲାଟି 'ହଁ' କରିବ, ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ସେପଟରୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିବେ ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପିଲାଟି ସେଇ କାମଟି ନିଶ୍ଚୟ କରି ରଖିଥିବ । ଏହି ନିର୍ଭରତା ହେଉଛି ଡିସିପ୍ଲିନ୍ର ପରିସ୍ଫୁଟ ଲକ୍ଷଣ । ଯେଉଁଠି ପିଲାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଏଇ ନିର୍ଭରତା ଅଭ୍ୟାସଗତ ହୋଇନାହିଁ, ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଧରି ନିଆଯିବ ଯେ ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି—ଟିକଟ କିଣିବାକୁ ଗଲା-ବେଳେ, ଯାତ୍ରା, ଥିଏଟର, ସିନେମା ଦେଖିଲାବେଳେ, ମେସ୍ରେ ଖାଇବାକୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଗଳ୍ପବେଳେ, ହାଟରେ, ବଜାରରେ ଯେଉଁଠି ବେଶୀ ଲୋକ ଏକାଠି ହୁଅନ୍ତି, ସେଠି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୃହାନ୍ତି ଅନ୍ୟକୁ ଠେଲି ନିଜେ କିମିତି ଭଲ ଜାଗାଟି ପାଇଯିବେ, ନିଜ କାମଟି ଆଗ କରିନେବେ । ଏହା ଭୀଷଣ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ଲକ୍ଷଣ ଓ ଅସାମାଜିକ ଅଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର । ତମର ଯେପରି ଇଚ୍ଛା, ଅନ୍ୟର ସେପରି ଇଚ୍ଛା ଅଛି । ଅନ୍ୟର ଇଚ୍ଛାକୁ ଦଳି ତମ ଇଚ୍ଛାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର କ'ଣ ଯୁକ୍ତି ଅଛି ? ସମସ୍ତେ ସମାନ ସୁଯୋଗ ପାଇବା ଉଚିତ । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମସ୍ତେ ଧୀର ସଂଯତ ଭାବରେ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଏକ ପରେ ଏକ ଠିଆ ହେବା ଏବଂ ଆପଣାର ପାଳିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ । ଇଂରେଜୀରେ ଏହାକୁ 'କ୍ୟୁ' କହନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲାଏ ବି କ୍ୟୁ କରି ଠିଆ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣ ଇଂରେଜୀ ପିଲା ଗୋଟିଏ କାମପାଇଁ ଏକାଠି ହେଲେ, କେହି ଆଗ କରିନେଇ ଯିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ନାହିଁ, ଯିଏ ଆଗ ଆସିବ ସିଏ ଆଗରେ ଠିଆହେବ, ତା ପଛରେ ଆସିବା ପିଲାଟି ତା ପଛରେ ଠିଆ ରହିବ । ସେ ଦେଶ, ଜାତି ଓ ପରର ଅଧିକାରକୁ ଏପରି ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏପରି ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଯେ ଯଦି କୌଣସିଠାରେ ଆଗରେ ଆସିଥିବା ଲୋକ ଭୁଲକ୍ରମେ ପଛରେ ରହିଯାଇଥିବ, ତେବେ ପଛରେ ଆସିବା ଲୋକ ସେ ସୁବିଧା ନେବ ନାହିଁ, ବରଂ ଆଗରେ ଆସିଥିବା ଲୋକକୁ କହିଦେବ ଯେ "ଆପଣ ମୋ ଆଗରୁ ଆସିଥିଲେ, ଆପଣ ଯାନ୍ତୁ" । ଆଗରେ ଆସିବା ଲୋକ ଯଦି କହିବ ଯେ "ଛଡ଼ ନାହିଁ, ଆପଣ ଯାନ୍ତୁ" ତେବେ ଯାଇ ସେ ଯିବ ।

ଭାରତୀୟ ଚରିତ୍ରରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ପରପାଇଁ ବଗୁରର ବଡ଼ ଅଭାବ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ସୁବିଧାଟା କରେଇ ନେବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ଯତ୍ନଶୀଳ । ଏହି ଅସାମାଜିକ ବଦଭ୍ୟାସ ଆମ ଜାତିର ଚରିତ୍ରରୁ ପୋଛି ଦେବାକୁ ହେଲେ ଆମ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର କଠୋର ଅଭ୍ୟାସ କରେଇବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ କୌଣସି ପିଲା ସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁନି । ଯଦି କରେ ତେବେ ତାର କଠୋର ଶାସ୍ତି ବିଧାନ ହେବା ଉଚିତ । କାରଣ ଏହି ଗୃହଶିକ୍ଷା ଦୋଷ ଫଳରେ ସେଇ ପିଲା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦିନେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିବେ, ନିଜ ସୁବିଧା ପାଇଁ ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରର କଲ୍ୟାଣକୁ ବଳି ଦେଇ ପାରିବେ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷକମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ରହିବେ । କ୍ଲାସ୍ ରୁମ୍, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ହଷ୍ଟେଲ, ମେସ୍—ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପିଲାଏ ଏକତ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେଠି ସେମାନେ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବରେ, ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହିତ, ଗଣ୍ଡଗୋଳ ନ କରି, ନୀରବରେ ଯେପରି କାମ କରି ଯାଆନ୍ତି, ସେହି ଅଭ୍ୟାସ ଗଢ଼ାଇ ନେବାର ବରାବର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ଆମେ ଭାରତୀୟମାନେ ଭିଡ଼ୁଙ୍କର ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲରେ ହଜାରେ ଇଂରେଜ ଖାଉଥିବେ, କିନ୍ତୁ ସୋଛିଷ ପଡ଼ିଲେ ଶବ୍ଦ ହେବ । ଏତେ ନୀରବରେ ସେମାନେ ଖାଆନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ କାମ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଭାରତୀୟ ୫ଟି ଯଦି କେଉଁଠି ଏକାଠି ହେବା, ଏପରି ପାଟି କରିବା ଯେ ମନେ ହେବ ହାଟ ବସିଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ଘୋର ଅସାମାଜିକ ବଦଭ୍ୟାସ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ବରାବର ନୀରବରେ କାମ କରି ଯିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରାଇବାରେ ଲାଗିଥିବେ । ନିଜେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ନୀରବ କର୍ମର ଏକ ଏକ ଆଦର୍ଶ ହେବେ ।

ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରତା—ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଭିତର ଦେଇ ବଢ଼ି ଆସିଥିବେ, ସେମାନେ ଆପଣାଛାଏଁ ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭର ହୋଇ ଉଠିବେ । ନିଜର ରୁମ୍‌ଟି ସଫା କରିବା, ନିଜ ଲୁଗାପଟା ନିଜେ ସାବୁନ୍‌ରେ କାଚି ସଫା ରଖିବା, ନିଜର ଯେତେ କିଛି ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୈନନ୍ଦିନ ଅବଶ୍ୟକତା ତାହା ସବୁ ଚାକରବାକର ବା ଅନ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ନିଜେ ନିଜେ ହିଁ କରି-ନେବେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ ସଫା ସୁତୁରା ଅଭ୍ୟାସ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବେ । ଆମେ ଭାରତୀୟମାନେ ଭାବୁ ଯେ ଏ ସବୁ କାମ ନୀଚକର୍ମ, ଏଥିପାଇଁ ଏକ ନୀଚଶ୍ରେଣୀର ମନୁଷ୍ୟ ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି; ସେହିମାନେ ହିଁ ଏହା କରିବେ । ଏ ଧାରଣା ପିଲାଙ୍କ ମନରୁ ଓ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦୁରବସ୍ଥା ଚରିତ୍ରରୁ ମୂଳପୋଛ କରିବାକୁ ହେବ। ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲର ରୁମ୍ ସବୁ, ସ୍କୁଲର ହତା, ହଷ୍ଟେଲ୍, କିଚେନ୍, ପାଇଖାନା ପ୍ରଭୃତି ପିଲାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସଫା ରଖାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ମେହେନ୍ତର-ପାଇଖାନା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଉପରେ ଦରଖାସ୍ତ ନ କରି ଗାନ୍ଧି-ପାଇଖାନାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ, ଯାହାକି ପିଲେ ନିଜେ କରିବେ, ନିଜେ ପୋଛିବେ, ନିଜେ ସଫା ରଖିବେ । ଆମ ଜାତିର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଆମେ ଏହି କଠୋର ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଭିତରେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ି ନେବାର ଜରୁରୀ ଆବଶ୍ୟକତା ଆଜି ଉପସ୍ଥିତ ।

ପାରସ୍ପରିକ ସହଯୋଗ—ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରତାର ହୁଏତ କଦର୍ଥ ହୋଇପାରେ ଆତ୍ମ-ସନ୍ତୁଷ୍ଟିତା । ଏ ମଧ୍ୟ ଏକ ଅସାମାଜିକ ଭାବ, ଯାହା ଭାରତ-ବର୍ଷର ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନକୁ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ କରି ରଖିଛି । ଆମେ ନିଜ ଘରଟି ଯାହାହେଉ ସଫା ସୁତୁରା ରଖିଲୁ, କିନ୍ତୁ ଅଳିଆଯାକ ନେଇ ସର୍ବସାଧାରଣ ରାସ୍ତା ଉପରେ ପକାଇ ଦେବାରେ ଆଉ ସଙ୍କୋଚ ନାହିଁ । ଆମର ଘରର ମଇଳା-ପାଣି ଆମର ସୁଶିକ୍ଷିତ ନାଗରିକମାନେ ମଧ୍ୟ ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଛାଡ଼ି ଦଅନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଗ୍ରାମଟିକୁ ବା ନଗରଟିକୁ ବା ନିଜର ପଡ଼ାଟିକୁ ନିଜ ଘରର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଧରିନେଇ, ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସହଯୋଗ କରି, ନିଜ ଘରଟି ପରି ଗ୍ରାମ, ନଗର ବା ପଡ଼ାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସଫାସୁତୁରା ରଖିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଆମର ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ ଏହି ପାରସ୍ପରିକ ସହଯୋଗ ଭାବ, ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲକୁ ନିଜର ବୋଲି ଭାବିବାର ଭାବ ବରାବର ଜାଗ୍ରତ କରାଇବେ ଏବଂ ଦେହ ଦଳରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରାଇବେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବରେ ପୁରସ୍କାର ନ ଦେଇ, ଗୋଟିଏ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଗୋଟିଏ କ୍ଲାସ୍‌କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ ଏହି ପାରସ୍ପରିକ ସହଯୋଗ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଭାବ ବଢ଼ିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ଗୋଷ୍ଠୀର ମଙ୍ଗଳ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାର ହିଁ ଫଳ, ଏହି ଭାବ ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ମୂଳରୁ ବଦ୍ଧମୂଳ ହେବା ଦରକାର ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମୋଟ ଉପରେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ସର୍ବଦା ମନେ ରଖିବେ ଯେ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ନୁହେଁ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବର୍ଣ୍ଣିତଜ୍ଞାନ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଟ୍ ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ବାହାର କରେଇବା, ଯନ୍ତ୍ରରୁ ଜିନଷ ବାହାର କଲାପରି । ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି ଦେଶକୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ସୁସ୍ଥ, ଭଦ୍ର, ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ଡ୍ ଶିକ୍ଷିତ ନାଗରିକ ଯୋଗାଇବା । ସେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେ ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାତାବରଣ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଠିକିନିଖି ଅଂଶକୁ ଗଢ଼ି ରଖିବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରାମ ବା ନଗରରୂପେ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଉଚିତ । ପିଲାମାନେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ତଳେ ଏଇ ପରିଚାଳନାରେ ଅଧିକାଂଶ ଭାଗ ନେବା ଉଚିତ । ପିଲାମାନେ ମନେ କରିବେ ଯେପରିକି ଏ ସ୍କୁଲ୍‌ଟି ତାଙ୍କର । ପିଲାମାନେ ମନେ କରିବେ ଯେପରି ସ୍କୁଲ୍ ବା ହଷ୍ଟେଲ୍ ବାହାର ହୁକୁମ୍ ବା ମର୍ଜିରେ ଚାଲୁନ, ଚାଲୁଛି କେତେକ ବିଚାରପ୍ରତିଷ୍ଠ, ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନିୟମ-ପରମ୍ପରା ଉପରେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନିଜକୁ ଏକ ଡିକ୍‌ଟେଟର୍ ବା ଶାସକ ବୋଲି ମନେ କରିବେ ନାହିଁ । ନିୟମସବୁକୁ ଜାରି କରିଦେବା ଅପେକ୍ଷା ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିୟମର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ବୁଝାଇ-ପାରିଲେ ସେସବୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହ ପାଳିତ ହେବାର ଅଧିକ ସମ୍ଭାବନା । କେଉଁ କେଉଁ ନିୟମ ଭଙ୍ଗ କଲେ କେଉଁ କେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ହେବ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଜାଣିରଖିବା ଉଚିତ ଏବଂ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ତାହା ଅନ୍ୟଥା ହେବାର ସେମାନେ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ ; ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । କ୍ଷମା ପାଇଯିବାର ଅବକାଶ ରହିଲେ, ନିୟମପ୍ରତି ଭୟ ରହିବ ନାହିଁ । ସେଇଠାରେ ହେବ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ପ୍ରତି ଚରମ କୁଠାରାଘାତ ।

ଭଦ୍ରତା ଓ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ସ୍ୱାର୍ଥପର ବା ଅସଂଯତ ଲୋକ କଦାପି ଭଦ୍ର ହୋଇ ନ ପାରେ । ଭଦ୍ରତାର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶୀ ଓ ପରଚିନ୍ତା ବିଚାର । ମୁଁ ଆଗ ଜାଗା ମାଡ଼ିବସିବି, ମୁଁ ଆଗ ଖାଇଯିବି, ବେଶୀ ଖାଇଯିବି, ସବୁଯାକ ଟଙ୍କା ମୁଁହିଁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବ, ମୁଁ ଭଲ ପିନ୍ଧିବ, ଇତ୍ୟାଦି ମୁଁ-ମୂଳକ ଭାବର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକ ଭଦ୍ର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ସେଇଠାରେ ଦେଖିବୁ ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ଅଭାବ । ଏ ଲୋକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ କେତେବେ-ହେଲେ ନିଜକୁ ସଂଯତ କରିବାକୁ ଶିଖି ନାହିଁ । ସେ ଜନ୍ତୁ-ସ୍ତରରେ ଅଛି—ମନୁଷ୍ୟ-ସ୍ତରକୁ ଆସି ନାହିଁ ବା ଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । ପରପ୍ରତି ବିଚାରରୁ ଭଦ୍ରତାର ଆରମ୍ଭ । ଭଦ୍ରତା କାହା ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ଚାହେଁନା । ଭଦ୍ରତାରେ କୌଣସି କୁତ୍ସିତତା, ରୂଢ଼ ବାକ୍ୟ, ଅସୁନ୍ଦର କାମ, ଅସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାରର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଯାହା କିଛି ପରମନରେ ଆଘାତ ଦେବ, ତାହା ଅଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାସ୍ତାର ସାଧାରଣ ଲୋକ ବିଦେଶୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ହସି ହସି ପଚାରନ୍ତି, "ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ କି ?" ଶିକ୍ଷକମାନେ ଦେଖିବେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ ଏହିପରି ଭଦ୍ର ହୋଇ ବଢ଼ିବେ । କେହି କାହାକୁ ଠେଲାପେଲା କରିବେ ନାହିଁ, ବହିଟା ବା ପେନ୍‌ସିଲଟା ଛଡ଼ାଇନେବେ ନାହିଁ, କହିବେ "ମୁଁ ଅମୁକ ଜିନିଷଟା ଦେଖିପାରେ କି ?" "ଦୟାକରି ମତେ ଅମୁକ ଜିନିଷଟା ବା ପାଣି ଗ୍ଲାସେ ଦେଇପାରିବ କି ?" ପାଇଲେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବେ । ପିଲେ ସବୁବେଳେ ପରକୁ, ପରସ୍ପରକୁ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାରେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିବେ ଯେପରି । ମେସ୍‌ରେ, ଖେଳପଡ଼ିଆରେ, କ୍ଲାସ୍‌ରୁମ୍‌ରେ କୌଣସିମତେ ଚିତ୍କାର କରିବେ ନାହିଁ । ସେ ଭାବିବେ, "ମୁଁ ପାଟି କରିବାଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ଗୋଳମାଳ ବଢ଼ିବ ବା ଅନ୍ୟ କାହାର କାମରେ ବାଧା ଆସିବ ।" କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ମେସ୍‌ରେ ନୀରବରେ କାମ କରିଯିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରିବେ । କଥା କହିବା ଦରକାର ହେଲେ ନୀଚସ୍ୱରରେ କଥାଭାଷା ହେବେ । ଗୋଷ୍ଠୀର ସମୃଦ୍ଧି ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଏଇପରିଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରିବେ । ତା ନ ହେଲେ ଗୋଷ୍ଠୀର ସମୃଦ୍ଧି ପ୍ରଗତି ଓ ମଙ୍ଗଳ ଅସମ୍ଭବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହଷ୍ଟେଲ୍

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ କଦାପି ଭାବିବେ ନାହିଁ ଯେ, ସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଗୋଟିଏ ପାନ୍ଥଶାଳା ବା ହୋଟେଲ ବା ଏହା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପିଲାଙ୍କ ଯେକୌଣସିପ୍ରକାରେ ରହିବାର ଓ ଖାଇବାର ଗୋଟିଏ ଚଟେଇ ଘର ମାତ୍ର । ସେ ମନେ ରଖିବେ ଯେ, ହଷ୍ଟେଲ୍ ବା ଛାତ୍ରାବାସ ହେଉଛି ସ୍କୁଲର ଦର୍ପଣ ସ୍ୱରୂପ । ବିଦ୍ୟାପୀଠର ବାତାବରଣ, ନିପୁଣତା, ଶୃଙ୍ଖଳା, ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, ଅଧ୍ୟୟନଶୀଳତା ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଗୁଣର କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଆଧାର ହେବା ଉଚିତ ତାର ହଷ୍ଟେଲ୍ । ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ପରିପାଟି ହେବ ସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମାନଦଣ୍ଡ । ପୂର୍ବେ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେତେ ଯେତେ ଉପଦେଶ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି, ତାର ପ୍ରଧାନତମ ପରୀକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ହେବ ସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲ୍ ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ତେବେ ପ୍ରତି ମାଇନର, ହାଇସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ସାଙ୍ଗରେ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଯୋଡ଼ା ଯାଇ ଏଥିକୁ ଏକ ଆବାସିକ ବାତାବରଣ ଯୋଗାଇ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ଘରୁ ବା ଗାଁରୁ ଆସି କ୍ଲାସ୍‌ରେ କେବଳ ଦଶଟାରୁ ଚାରିଟା ବସନ୍ତି, ଶିକ୍ଷକମାନେ କହିବେ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ସହ ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ରର ଅହୋରାତ୍ରିକ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହୁ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର-ବିକାଶ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପିଲେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତ ଜାଗାରୁ ଘର ଓ ବାପମା ଛାଡ଼ି ଆସି ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏ କୈଫିୟତ୍ ଖାଟି ନ ପାରେ । ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛାତ୍ରର ଭଦ୍ରତା, ଅଧ୍ୟୟନାଭ୍ୟାସ, ଚରିତ୍ର, ଶୃଙ୍ଖଳା—ସମସ୍ତ ପାଇଁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟୀ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନୂତନ ଜାତି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ନୂତନ ପରିବାରସବୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ ; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ ଯଦି ଶୃଙ୍ଖଳାର, ଜ୍ଞାନ-ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚାର, ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶର, ନିପୁଣତାର, ନୀରବ କର୍ମର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅଭାବ, ତେବେ ଜାତିର ଚରିତ୍ରରେ ଏସବୁ ଗୁଣ ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଆମ ଦେଶର ପରିବାରମାନଙ୍କରେ ଏସବୁ ଗୁଣ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ତେବେ ଦେଶର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପରିବାରରେ ଏହି ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଗୁଣସବୁକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଯିବ କିପରି ? କିପରି ନୂତନ ଦେଶ ଓ ନୂତନ ଜାତି ଗଢ଼ାଯିବ ?

ଗଢ଼ାଯିବ, ଯଦି ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲ୍‌କୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର ମନେ କରି ଚଳାନ୍ତି । ବାଳକସ୍କୁଲ୍ ଅପେକ୍ଷା ବାଳିକାସ୍କୁଲ୍‌ର ହଷ୍ଟେଲ୍ ପକ୍ଷରେ ଏହି ଆଦର୍ଶ ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବରେ ଅନୁସୃତ ହେବାର କଥା । ତେବେ ଭୁଲିଯିବାନି ଯେ, ବାଳକହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ପ୍ରତି ବାଳକ ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପିତା ହେବ, ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ମାଲିକ ହେବ, ଯେପରିକି ବାଳିକାହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ପ୍ରତି ବାଳିକା ଭବିଷ୍ୟତରେ ହେବ ଏକ ମାତା ଓ ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ । ତେଣୁ ବାଳକ ଓ ବାଳିକା ଉଭୟଙ୍କର ଶିଖିବାର ଅଛି ପରିବାର ଓ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ପରିଚାଳନାର ଦାୟିତ୍ୱ, ଗୁରୁତ୍ୱ ଓ ଜଞ୍ଜାଳ । ଯଦି ଆମ ଦେଶର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଯତ୍ନ ଓ ଯଥୋଚିତ ଅନୁଶୀଳନ କରନ୍ତେ, ତେବେ ଆମର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ମା, ଗୃହିଣୀ ଓ ପିତା ସୁପରିଚାଳିତ, ସୁଶୃଙ୍ଖଳିତ ପରିବାରର ବାତାବରଣ ଅନେକାଂଶରେ ସ୍କୁଲ୍‌ହଷ୍ଟେଲମାନଙ୍କରୁ ହିଁ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତେ ।

ଆମ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ ଡର୍‌ମିଟରି ଧରଣର ହଷ୍ଟେଲ୍ ଚଳା-ଯାଇଥାଏ ; କାରଣ ଏହା ଶସ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ ଛୋଟ, ୨୫।୩୦ଟି ପିଲା ରହିବା ହଷ୍ଟେଲ, ଶିକ୍ଷା ଦିଗରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଶସ୍ତ । ଏପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ହଷ୍ଟେଲ ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ତାଙ୍କ ପାଇଁ ହଷ୍ଟେଲ୍ ପାଖରେ ଘର ଥିବ । ବିନା ଭଡ଼ାରେ ଘରଟି ହିଁ ତାଙ୍କର ଦରମା । ଅଧିକ ଆଲାଓ୍ୱାନ୍ସ ଦରକାର ନାହିଁ । କାରଣ ୨୫।୩୦ଟି ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖାଶୁଣା କରିବାରେ ଝଞ୍ଜାଳ କମ୍ । ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ହଷ୍ଟେଲ୍ କରି ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଓ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବାଳକ-ବାଳିକା ସଂଖ୍ୟାନୁପାତରେ ଦରମା ଦେବା ଅପେକ୍ଷା ବିନା ଦରମାରେ ଏହିପରି ଛୋଟ ଛୋଟ ୩।୪ଟି ହଷ୍ଟେଲ ସ୍କୁଲ-କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମୋଟ ଉପରେ ଏକା ଖର୍ଚ୍ଚ, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାଦିଗରୁ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ । କାରଣ ଛୋଟ ହେବାରୁ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ଜାଣିପାରିବେ, ତାର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା, ତାର ଗଢ଼-ବଢ଼, ତାର ମାନସିକ ଆକର୍ଷଣ ଓ ବିକାଶ, ତାର ନୈତିକ ସ୍ତର—ଏ ସମସ୍ତହିଁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବ । ଏହା ଫଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଚରିତ୍ର ଓ ମାନସିକ ଗଠନ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁକର ହେବ, ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ନ ଥାଇପାରେ ।

ସାଧାରଣତଃ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟମାନେ ହଷ୍ଟେଲ୍ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନକୁ ଲଘୁଭାବରେ, ଗୋଟିଏ ପାଖିକିଆ ଧନ୍ଦା ବୋଲି ଧରି ନେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର କାମ ହେଉଛି ହର୍ଓଲ ହାଜିରି ପକେଇବା ଓ ମାସ ଶେଷରେ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଦେୟ ଆଦାୟ କରିବା । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ଓ ଉପରେ ମୁଁ ସ୍କୁଲ ଓ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛି ତାହା ସ୍ମରଣ ରଖିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ହଷ୍ଟେଲ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ନିଜର ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ସମ୍ୟକ୍ ଅବହିତ ହେବେ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ଏହି ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯଦି ହଷ୍ଟେଲ୍ ବଡ଼ ଥାଏ, ତେବେ ଆଂଶିକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଆଂଶିକ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ନ ରଖି ସ୍କୁଲର ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ମନେ କରି, ଜଣେ ପୁରାପୁରି ଖାଲି ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟହିଁ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ଉଚିତ । ତା ନ ହେଲେ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଚଟେଇଘରରୁ ଉପରକୁ ଉଠି ନ ପାରେ । ଛୋଟ ହଷ୍ଟେଲ୍ ହେଲେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନକୁ ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଆଂଶିକ କାମ ଭାବରେ ଚଳେଇ ନେବାରେ କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହଷ୍ଟେଲ୍ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ କଥା ହେଉଛି ସମୟପ୍ରତି ସମ୍ମାନ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଦେଖିବେ ଯେପରି ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଠିକ୍ ଘଣ୍ଟା କଣ୍ଟା ପରି ଚାଲିଛି, ଯେଉଁଠି ବାଜେ ଗପ, ହେଁ-ହେଁ ଫେଁ-ଫେଁ, ଗଣ୍ଡଗୋଳର ଅବକାଶ ହିଁ ନ ଥିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ବର୍ଷସାରା ସକାଳୁ ଉଠି ଠିକ୍ ସମୟଭିତରେ ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ କରିବେ, ଅନ୍ତତଃ ୧୦ ମିନିଟ୍ ଧରି କୌଣସି ନା କୌଣସି ବ୍ୟାୟାମ ଏକତ୍ରିତଭାବରେ କରିବେ, ତାପରେ ସାମାନ୍ୟ ଜଳପାନ, ତାପରେ ଦୁଇ ତିନ ଘଣ୍ଟାର ନୀରବ ଅଧ୍ୟୟନ, ତାପରେ ସ୍କୁଲ୍ । ସ୍କୁଲ୍‌ବେଳେ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ କୌଣସି ପିଲା ଯେପରି ନ ରହନ୍ତି । ଚାରିଟା ବେଳେ ହଷ୍ଟେଲ୍ ପକ୍ଷରୁ ସାମାନ୍ୟ ଜଳଯୋଗ, ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଖେଳ ବା ବଗିଚାକାମ ବା ହଷ୍ଟେଲର ଅନ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ ପାଳନ, ତାପରେ ପ୍ରାର୍ଥନା, ତାପରେ ପୁଣି ଦୁଇ ତିନ ଘଣ୍ଟାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୀରବ ଅଧ୍ୟୟନ । ତାପରେ ଖାଇ ଠିକ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସମସ୍ତ କକ୍ଷରେ ଦୀପନିର୍ବାଣ । ଏହିପରି ଭାବରେ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଚାଲିଥିବ । ବ୍ୟାୟାମ, ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଖାଦ୍ୟପ୍ରତି ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ସର୍ବଦା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ବ୍ୟାୟାମ ଓ ଖେଳ ବା କୌଣସି ନା କୌଣସି କାୟିକ ଶ୍ରମରେ ଯୋଗ ଦେବା ଉଚିତ । ଦିନକୁ ଅନ୍ତତଃ ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନୀରବ ବାତାବରଣରେ ଯେପରି ପଢ଼ିବ ଏବଂ ଯେପରି ପିଲାଏ ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚ ଭିତରେ ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟ ପାଆନ୍ତି, ତାହା ସେ ଦେଖିବେ । ଶନିବାର ରାତି ଓ ରବିବାର ଦିବାଭାଗରେ ଅଭିନୟ, କ୍ରୀଡ଼ା, ଡିବେଟ୍, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗଳ୍ପର ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ସାମୂହିକ ସଫାଇ ଇତ୍ୟାଦି କରାଇ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଜୀବନରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସେ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ପିଲାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ଓ ରୋଷେଇଘର ପରିଚାଳନାପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ବସ୍ତୁରବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ । ଆମର ଖାଦ୍ୟରେ ଯାହା ସାର ବା ଗୁଣ ଥିବାର କଥା ତାହା ନ ଥାଏ, ତେଣୁ ଆମେ ଜାତିଭାବରେ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ବରାବର ଯତ୍ନ କରିବେ ପିଲାଙ୍କୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସୁଫଳ ଓ ସାରବାନ୍ ଖାଦ୍ୟ ଦେବାକୁ । ସମ୍ଯକ୍‌ଭାବରେ ଖାଦ୍ୟଉପାଦାନ-ଗୁଡ଼ିକର ଓ ଇନ୍ଧନର ସନ୍ଧାନ କରିପାରିଲେ, ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଭଲ ଖାଦ୍ୟ ପାଇବାରେ କୌଣସି କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ପୁଣି ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତଭାବରେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ, ଆମେ ଖାଦ୍ୟର ଅନେକାଂଶ ଯାହା ନଷ୍ଟ କରିଦେଉ, ତାହା ପାଇନ୍ତୁ ଓ ସେଇ ବାବତରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କମନ୍ତା । ପିଲାଦିନୁ ପିଲାଙ୍କୁ କେବଳ ପାଠି ଘୁଆଦରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନ କରାଇ ସେମାନେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାରବାନ୍ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଓ ଖାଇବାରେ ଯେପରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ତାହା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଦେଖିବେ ।

ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ପିଲେ କୌଣସିମତେ ବାହାରୁ କିଣି ଖାଇବେ ନାହିଁ । ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ବା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍‌ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ହଷ୍ଟେଲଭିତରେ ପଶିବ । କେଉଁ ସମୟରେ କେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି ପିଲା କେତେ କେତେ ଖାଇବେ, ତାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାପ ରହିବା ଉଚିତ ଓ ସେହି ମାପରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦିଆଯିବ । ଖାଦ୍ୟରେ ବାରବାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ରହିବା ଦରକାର । ଜଳଖିଆର ବିଭିନ୍ନତା, ଦିବା ଓ ରାତ୍ରି-ଭୋଜନରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ରହିଲେ ପିଲେ ଘର ମନେ ପକାଇ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣ ହେବେ ନାହିଁ ଓ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହିବ । କିନ୍ତୁ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ କୌଣସି ପିଲାକୁ ପେଟୁ ହେବାକୁ ବା କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ଅଇଣ୍ଠା ଛାଡ଼ିଯିବାର ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ବଦଭ୍ୟାସ ରହିଛି, ତାହା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ କଠୋରଭାବରେ ଲୋପ କରିବେ । କେହି ଖାଦ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିବେ ନାହିଁ, କି କେହି ଅଇଣ୍ଠା ଖାଇବେ ନାହିଁ, କୁକୁର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କୁକୁର ବା ଭିକାରିଙ୍କି ଖୁଆଇବାର ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଅଲଗା କରି ଭାତ ଦେବ ।

ରୋଷେଇଶାଳ ଓ ଖାଇବାଘର ଅତିମାତ୍ରାରେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରହିବା ଉଚିତ । ସେଠି ତାଲିବାଦ୍ୱାରା ଆମେ ଖାଦ୍ୟର ସାରତକ ତ ହରାଉ, ଅଧିକରେ ପୁଣି ପାଉ ସେଠିକାଳର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଓ ମକ୍ଷିକା-ଉପଦ୍ରବ । ସେଇ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନ ଘାଲିଲେ ଆମେ ଉଭୟ ଦିଗରୁ ଲାଭବାନ୍ ହେବା । ରୋଷାଇଘରର ଧୂଆ ପାଣି, ଆବର୍ଜନା ଆଦି ଦୂରରେ ଗାତରେ ପଡ଼ିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ରହିବ । ପିଲାମାନେ ପରିଷ୍କାରପରିଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବେ । ଅବୁରକାବୁର କରି ଖାଇବା, ଗୃହ ଆଡ଼େ ଅଇଣ୍ଠା ଓ ଚେବେଇ ଗୁଣ୍ଡି ଅଖାଦ୍ୟ ଅଂଶ ଫିଙ୍ଗିବା ଇତ୍ୟାଦି କୁତ୍ସିତ ଅଭ୍ୟାସସବୁ ପିଲେ ଯେପରି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଛାଡ଼ିବେ, ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ବରାବର ତାହାର ଯତ୍ନ ନେବେ । ଭୋଜନଶାଳାରେ ପିଲେ ଆଦୌ ଯେପରି ପାଟି ନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ନିଜ ଜାଗାରେ ବସି ଅପେକ୍ଷା କରିବେ । ପରିବେଷକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାପରେ ଭାତ, ତରକାରୀ ଇତ୍ୟାଦି ଏକାବେଳକେ ଦେଇଯିବ । ସମସ୍ତେ ନୀରବରେ ଖାଇଯିବେ । ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବାର ଥିଲେ ନିମ୍ନକଣ୍ଠରେ କଥା ହେବେ । "ଆଉ ଭାତ ଆଣ", "ହୁଜାଛି, ଝୋଠା ଆଣ, ଖଟା", "ଆରେ ପାଣି ଦେ" ଇତ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠର କୋଳାହଳପାଇଁ ଯେପରି ଅବକାଶ ନ ଥାଏ । ଲୁଣ, ଲଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଦେଇଯିବା ପାଇଁ ଆଗରୁ ପରିବେଷକ ରହିଥିବେ । ଏଥିରେ ବଡ଼ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲେ ବା ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ପିଲେ ପୂଜାରିଙ୍କୁ ବରାବର ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ସମସ୍ତେ ଭୋଜନଶାଳାରେ ଏକ ସମୟରେ ଭୋଜନ କରିବେ । ନିଜ ରୁମ୍‌ରେ କାହାକୁ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ, ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା । ବାସନକୁସନ ପିଲେ ନିଜେ ନିଜେ ଧୋଇବା ହିଁ ସମୁଚିତ ।

ମେସ୍ ଓ ହଷ୍ଟେଲ୍ ପରିଚାଳନା ଯେତେ ଦୂର ପିଲାଙ୍କଦ୍ୱାରା କରେଇହେବ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ତାର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ସେଇମାନେ କାଠ, ଚାଉଳ, ଡାଲି, ପରିବା, କିଣିବେ, ରଖିବେ, ଆକାଉଣ୍ଟ ରଖିବେ, ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବେ, ନିଜ ନିଜ ରୁମ୍ ସଫା ରଖିବେ, ବଗିଚାରେ କାମ କରିବେ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ କେବଳ ଗାଇଡ୍ କରିବେ । ପିଲାମାନେ ହଷ୍ଟେଲ୍‌କୁ ନିଜର ଏକ ବୃହତ୍ କୁଟୁମ୍ବ ବୋଲି ଯେପରି ମନେ କରିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏସବୁପାଇଁ ଗୋଟିଏ କମିଟି ନିର୍ବାଚିତ ହେବ । ଏ କମିଟି ପ୍ରତି ମାସରେ ବଦଳିବା ଉଚିତ, ତାହାହେଲେ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଅଧିକାଂଶ ପିଲା ପରିଚାଳନାର ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କୌଶଳ ବିଷୟରେ କ୍ରମେ ଦୀକ୍ଷିତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ହେବେ । କମିଟିର ଆଦେଶ ଅନ୍ୟ ପିଲେ ଯେପରି ମାନନ୍ତି ତାହା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଦେଖିବେ । କମିଟି ଉପରେ ଅପିଲ୍ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ।

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଦେଖିବେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନିଜର ଗୋଟିଏ ଦୈନନ୍ଦିନ ଟାଇମ୍ ଟେବଲ୍ ତିଆରି କରି ସେହି ଅନୁସାରେ ନିଜକୁ ପରିଚାଳିତ କରୁଛି । ସେ ଦେଖିବେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ତାର ଘରେ ପଢ଼ାଟି ପ୍ରତ୍ୟହ ଯତ୍ନର ସହିତ କରୁଛି । ପୁଣି ଦେଖିବେ ଯେପରି କୌଣସିପ୍ରକାର ଅବାଞ୍ଛିତ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ବା ସାହିତ୍ୟ ସେ ପଢ଼ିବାକୁ ନ ପାଏ ଓ ଯାହା ବାଞ୍ଛନୀୟ ତାହା ଯେପରି ପଢ଼ିବାର କଥା ସେପରି ପଢ଼ୁଛି । ଶ୍ରେଣୀରେ ସେ କିପରି ଉନ୍ନତି କରୁଛି, କାହିଁକି ବା ଉନ୍ନତି କରି ପାରୁନି ତାପ୍ରତି ସେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିବେ ଏବଂ ଦରକାର ହେଲେ ବରାବର ତାର ପିତାମାତା ବା ଅଭିଭାବକଙ୍କୁ ଜଣାଇ ରଖିଥିବେ ।

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଦେଖିବେ ଯେପରି ହଷ୍ଟେଲ୍ ଭିତରେ ଧନୀ ଦରିଦ୍ରର ପ୍ରଭେଦ ରହେ ନାହିଁ । ଧନୀ ମେସ୍, ଗରିବ ମେସ୍ କୌଣସିମତେ ସେ କରାଇଦେବେ ନାହିଁ । ସବୁ ପିଲେ ଏକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବେ, ଧନୀ ପିଲେ କୌଣସି 'ଅତିରିକ୍ତ'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଧନୀ ପିଲାଙ୍କୁ ପୋଷାକପତ୍ରର ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖେଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେବେ ନାହିଁ । ଯଦି କାହାରି ଜୋତା ନାହିଁ, କେବଳ ଜଣେ ଧନୀ ପିଲା ଜୋତା ହଲେ ବା ସିଲ୍କ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଦେଖେଇହେବାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ । ହୁଏତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜୋତା ଓ ସିଲ୍କ ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେବ, ନ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ସମଭାବରେ ସରଳଭାବରେ ରହିବେ ।

ପିଲେ ନିଜେ ଘରୁ ଟଙ୍କା ଆଣି ନିଜେ ବ୍ୟୟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ତାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ଉଚିତ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପିଲାଙ୍କର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅପବ୍ୟୟର ଅଭ୍ୟାସ ରହିବ ନାହିଁ । ଯିଏ ଯାହା କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବେ, ତାର ଖୁଣ୍ଟିନାଟି ସମସ୍ତ ହିସାବ ସେମାନେ ରଖିବେ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ସେସବୁକୁ ପ୍ରତି ୧୫ ଦିନରେ ଥରେ ଚେକ୍ କରି ନେଉଥିବେ ।

ଶନିବାର ଅପରାହ୍ନ ବା ରବିବାର ସକାଳ ପିଲାଙ୍କ "ସଫାଇ ସମୟ" ରଖାଯିବ । ସେହି ସମୟରେ ସମସ୍ତ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଓ ତାର ପରିପାର୍ଶ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପିଲାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଫା କରାହେବ, ପୁଣି ପ୍ରତି ପିଲା ନିଜ ନିଜର ମଇଳା ଲୁଗା ସାବୁନ୍‌ରେ ସଫା କରିବେ, ଶେଯ ସବୁ ଖରାରେ ଦେବେ, ନିଜର ରୁମ୍ ଗୁଡ଼ିକ ସଫା କରିବେ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଦୈନିକ ଉଠିବା ବେଳେ ବରାବର ଦେଖିବେ ଯେ ପିଲେ ତାଙ୍କର ବସ୍ତ୍ର ଓ ଜିନଷାଦି ସଜାଇ କରି ରଖିଛନ୍ତି, କୌଣସିଠି ମଇଳା ଜମି ନାହିଁ, କୌଣସିଠାରେ ଛିଣ୍ଡା-କାଗଜ, ଚିନାବାଦାମ ଚୋପା, ମୁଢ଼ି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟାଂଶ ଇତସ୍ତତଃ ପଡ଼ି ପରିପାର୍ଶ୍ୱକୁ କୁତ୍ସିତ କରୁ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରୁମ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଟୋକେଇ ରଖା ଯାଇଥିବ । ଯାହା କିଛି ଫୋପଡ଼ା ହେବାର କଥା ପିଲେ ସେଇଥିରେହିଁ ପକେଇବେ, କୌଣସିମତେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନୁହେଁ । ଏଇ ଅଭ୍ୟାସଟି ମୂଳରୁ କରିଦେଲେ, ଆମ ଦେଶ ଅଚିରେ ସଫାସୁତୁରା ଦେଶ ବୋଲି ନାମ କରନ୍ତା । ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ବିଦେଶୀ ଲୋକଙ୍କ ଧାରଣା ଯେ ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକେ ବଡ଼ ନୋଂରା । ଆମକୁ ଏଇ ଜାତୀୟ ଅପବାଦ ଘୁଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ପ୍ରତି ରୁମ୍‌ର ଓ ମେସ୍‌ର ଫିଙ୍ଗା ଜିନିଷସବୁ ସ୍କୁଲ୍ ହତାଭିତରେ ଥିବା ଗାତରେ ପକା ହେବ, କୌଣସିମତେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନୁହେଁ । ତାହାହିଁ ଖତ ହୋଇ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ଉଦ୍ୟାନ ବଢ଼ିବା ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ନିଜର ଏକ ଗୋପନୀୟ ଖାତାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାର ଏକ ରେକର୍ଡ ରଖୁଥିବେ । ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଲାବେଳେ, ଯଦି ପିଲା ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍‌ଙ୍କର ମତ ନ ନେଇ କୌଣସିମତେ ଦେବା ଉଚିତ ହେବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପ୍ରଧାନ ଓ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ନାନା ଉପମା ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଦ୍ୱିତୀୟ ପିତା । ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି କୁମ୍ଭାର, ପିଲେ ହେଉଛନ୍ତି ମାଟି । ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଗୋପାଳକ, ପିଲେ ଗୋରୁ ଓ ବାଛୁରୀ ଇତ୍ୟାଦି । ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱୟଂ ପୁଣି ଅଶେଷ ଗୁଣର ଆଧାର ହେବାର ଆଶା କରା ଯାଇଥାଏ । ସେ ପଣ୍ଡିତ, ସେ ଜାତିଗଠକ, ସେ ଗୁରୁ, ସେ ସ୍ରଷ୍ଟା, ସମାଜର ଆଦର୍ଶ ଇତ୍ୟାଦି ।

ମୋ ମତରେ ଏସବୁ ପାଗଳର ପ୍ରଳାପଠାରୁ ଆଉ ନ୍ୟୁନ । ଏହାର ଅର୍ଥ ତ ନାହିଁ, ବରଂ ଏସବୁ ବହୁ ଅନର୍ଥର କାରଣ । ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକ ଏକାଧାରରେ ମହାତ୍ମା, ପଣ୍ଡିତ ଓ ଦେଶପ୍ରାଣ ହୋଇପାରିବ କପରି, ଯେଉଁଠି ମୋଟା ଦରମାବାଲା ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ହାକିମହୁକୁମା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ମଧ୍ୟ ତଳେ ରହନ୍ତି ?

ଯଦି ଶିକ୍ଷକ ସର୍ବଗୁଣର ଆଧାର ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ, ତେବେ ସେହି ଅନୁପାତରେ ସେ ପୁରସ୍କୃତ ଓ ସମ୍ମାନିତ ହେବା ଦରକାର । ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପିଅନଠାରୁ କମ୍ ଦରମା ଦେଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଓ ବହୁତର କର୍ମକଳାପ ତାଠାରୁ ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସମାଜ ଗୁରୁର ପରିପୋଷଣର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଉଥିଲା । ଗୁରୁ ମଧ୍ୟ ସମାଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ସମ୍ମାନିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ଏବେ ଶିକ୍ଷକତ୍ୱର ମାନଦଣ୍ଡ ଯେ ବହୁ ତଳକୁ ଖସିଛି ତାହାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଦାୟୀ ନୁହେଁ, ଦାୟୀ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ, ଦାୟୀ ଦେଶର ଶାସକବର୍ଗ । ରାଜନୈତିକ କାରଣରୁ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ୍ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଉଛି । ଶିକ୍ଷକର ଦେଖା ନାହିଁ, ଏଣେ ସ୍କୁଲ୍ ମଞ୍ଜୁର ପାଇଯାଉଛି । ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଉଚ୍ଚ ଦରର ଶିକ୍ଷକ ଗୁଡ଼ିକମାନେ ଦେଶରେ ଅସିବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ଯଦି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଶସ୍ତା କଲ, ତେବେ ତୁମର ଶିକ୍ଷାକୁ ଯେ ସେ ଶସ୍ତା କରିବ, ଏଥିରେ ବିଚିତ୍ର କଣ ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଭାରତବର୍ଷର ଏହି ପାପରକ୍ତରୁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ଆଖି ପକାଇଲେ ଆମେ କଣ ଦେଖୁ ? ଗତ ତିରିଶ ବର୍ଷଭିତରେ ଯେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ଅକଳ୍ପନୀୟ ଉନ୍ନତି ଘଟିଛି ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ନ ଥାଇପାରେ । ଏହାର ମୂଳରେ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ରହିଛି ବସ୍ତୁବାସ୍ତବ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହି ବସ୍ତୁବରେ ଶିକ୍ଷକ ଏପରି ଭାଗ ନେଇଛି ଯେ ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗର୍ବ କରନ୍ତି, ଜାତିଯୁ ସଙ୍କଟବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭର କରି ଦେଶର ଶିଶୁ ଓ କିଶୋର-ମାନଙ୍କୁ ବିନା ବିଗ୍ରହରେ ତାଙ୍କର ହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ଲେନିନ୍ କହିଥିଲେ, "ଆମର ଶିକ୍ଷକର ମାନଦଣ୍ଡ ଆମେ ଏପରି ବଢ଼ାଇବୁ ଯାହା କି ସାମନ୍ତବାଦୀ ସମାଜରେ କେବେହେଲେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନାହିଁ ।" ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ତାହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତତଃ ଏକ ଲକ୍ଷ ସୋଭିଏଟ୍ ଶିକ୍ଷକ ଅନନ୍ୟ କର୍ମ, ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଓ ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପଦ ଓ ପଦକ-ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସୋଭିଏଟ୍ ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିଅର ବା ଶିଳ୍ପବିଶେଷଜ୍ଞର ସମ ସ୍ତରରେ ଦରମା ପାଏ, ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଚାକିରି ପାଇଁ ବୋନସ୍ ପାଏ, ଦୂର ମଫସଲରେ କାମ କଲେ ଅଧିକା ଦରମା ପାଏ ଏବଂ ୨୫ ବର୍ଷ ଚାକିରି ପରେ ପେନ୍‌ସନ୍ । କ୍ରିମିଆ, କକେସସ୍ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ନିଜର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସସବୁ ଅଛି, ପ୍ରତି ସୋଭିଏଟ୍ ସହରରେ ସୋଭିଏଟ୍ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ-କେନ୍ଦ୍ର ଅଛି, ଯେଉଁଠି ଥାଏ ତାଙ୍କର ନିଜର ଲାଇବ୍ରେରୀ, ରିଡିଂ-ରୁମ୍ ଓ ସଙ୍ଗୀତ-କକ୍ଷ । ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ଶିକ୍ଷକତା ଏକ ପ୍ରଧାନତମ ଓ ସମ୍ମାନିତତମ ଜୀବିକା ଏବଂ ସୋଭିଏଟ୍ ୟୁନିୟନ୍‌ର ଲୋକେ ଶିକ୍ଷକକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ କରିଥାନ୍ତି ।*

---

* Public Education in the U. S. S. R. by Y. N. Medinsky—Chapter on "The Soviet Teacher."

Digitized by srujan ka@gmail.com

ତେବେ ଏହା ଅଯୌକ୍ତିକ ହେବ ନାହିଁ ଯେ, ଜଣେ ପୋଲିସ ଅଫିସରଠାରୁ, ଜଣେ କର୍ମୀଠାରୁ, ଜଣେ ଡାକ୍ତରଠାରୁ ପୋଲିସ, କର୍ମୀ ଓ ଡାକ୍ତର ଭାବରେ ଆମେ ଯେଉଁ ଦକ୍ଷତା, ନୈତିକତା ଆଶା କରୁ, ଶିକ୍ଷକ-ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକଭାବରେ ସେହିପରି ଦକ୍ଷତା ଓ ନୈତିକତା ଆଶା କରିବା ବରଂ ଅଧିକ ଭାବରେ । କାରଣ ପୋଲିସ, ଡାକ୍ତର ଓ କର୍ମୀକୁ ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ଗଢ଼େ । ଡାକ୍ତର, କର୍ମୀ ଓ ପୋଲିସର ଦକ୍ଷତା ଓ ନୈତିକତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଶିକ୍ଷକଠାରୁ ହିଁ ଆସିବାର କଥା । ଯଦି ଜୀବିକା ଭାବରେ ଶିକ୍ଷକତା ମନକୁ ଆସୁ ନାହିଁ, ତେବେ ତାକୁ ବରଂ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଧରିବାକୁ, କିନ୍ତୁ ଜୀବିକା ଭାବରେ ତାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସେଥିରେ ଫାଙ୍କି ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଘୋର, ଅକ୍ଷମଣୀୟ ଅପରାଧ ।

ଶିକ୍ଷକ-କର୍ମରେ ଦକ୍ଷତା ପାଇଁ ପୁଣି ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦରକାର ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଡିଗ୍ରୀମାଳା ବି ଦରକାର ନାହିଁ ।

ଜଣେ ସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିର ମାଟ୍ରିକ୍ ବା ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଯଦି କାମରେ ଆନ୍ତରିକତା ଦେଖାନ୍ତି ଓ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପ୍ରତି ଦାୟିତ୍ୱଶୀଳ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିବାରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ ଆବଶ୍ୟକତା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନରେ ନିଶ୍ଚୟ ଟ୍ରେଣ୍ଡ୍ ହୋଇଥିବେ । ତା ନ ହେଲେ ମୂଳରୁ ଶିକ୍ଷକତାରେ ସୌଷ୍ଠବସହକାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନ ସହଜ ନୁହେଁ । ହୁଏତ ଦୀର୍ଘକାଳର ଅଭିଜ୍ଞତା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯିଏ ଶିକ୍ଷକ ହେବେ, ସେ ଆଗରୁ ସ୍ଥିର କରିନେବେ ଯେ, ସେ ଶିକ୍ଷାବୃତ୍ତିକି ଚିରକାଳପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ କରିବେ । ନଚେତ୍ ଶିକ୍ଷକର ସ୍ୱଳ୍ପବେତନ ଓ ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ଭିତରେ ବରାବର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଚାଲିଥିବ ଓ ସେଥିଲାଗି ପିଲେ ଅନିଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିବେ, ଶିକ୍ଷକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମରେ ଅବହେଳା ଓ ନିଷ୍ଠାର ଅଭାବରୁ । ଯଦି ସେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷକତା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ, ତେବେ ସେ ମୂଳରୁ ଟ୍ରେନିଂ ନେଇ-ନେବା ଉଚିତ । ଟ୍ରେନିଂ ନେବା ଆଗରୁ ଅନ୍ତତଃ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ କୌଣସି ସୁଦକ୍ଷ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ତଳେ ଶିକ୍ଷକତାରେ ଶିକ୍ଷାନବିଶ୍ ହୋଇଗଲେ, ଟ୍ରେନିଂରୁ ସର୍ବାଧିକ ଜ୍ଞାନବୋଧ ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ନଚେତ୍ ଟ୍ରେନିଂ ପାଠ ନୂଆ ନୂଆ ଓ ଅବାସ୍ତବ ବୋଧ ହେବ । ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ ଦୀର୍ଘ ଚାରି ବର୍ଷ ଟ୍ରେନିଂ ପାଆନ୍ତି । ସେଇଥିରୁ ବୁଝାଯିବ ଶିକ୍ଷକତା ଓ ଟ୍ରେନିଂର ମହତ୍ତ୍ୱ ସେମାନେ କପରି ବୁଝନ୍ତି । ଆମର ଏଠି ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ତାଲିମ ଶିବିରରେ ଏକ ମାସ ଭିତରେ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦକ୍ଷ କରିଦିଆ ଯାଉଥିବାର କଥା ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ପଢ଼ିବାକୁ ମିଳେ । ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ଯେ ନିମ୍ନସ୍ଥ ହେବ, ଏଥିରେ ବିସ୍ମୟ କିଛି ନାହିଁ ।

ଟ୍ରେନିଂ ହେଲା ପରେ, ଡିପ୍ଲୋମା ଫଳରେ ଚାକିରି ମିଳିଲା ପରେ, ଶିକ୍ଷକ ମନେ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ ବିଦ୍ୟା ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ତାହେଲେ ସେଇଠି ହେବ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ବରାବର ଜିଜ୍ଞାସୁ ଛାତ୍ର ହୋଇ ନ ରହିବେ, ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପନାର ମାଦକତା ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସିବ । ସେ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ବିଷୟ ଅଧ୍ୟାପନାର ଭାର ନେଇଥିବେ, ସେଥିରେ ଜ୍ଞାନରେ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା ରୀତିରେ ବରାବର ଅପ୍-ଟୁ-ଡେଟ୍ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ସେ ବରାବର ପ୍ରଯତ୍ନ କରିବେ ଯେ ତାଙ୍କର ହେଳା ଓ ଅଳସ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ପିଲେ, ଯେପରି ସତ୍ୟଜ୍ଞାନ ପାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ନ ପାଆନ୍ତି ଭ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ବାଦ ଏବଂ ଦେଖିବେ ମଧ୍ୟ ଯେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପନା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଜ୍ଞାନାନୁମୋଦିତ ରୀତିରେ, ପିଲାଙ୍କ ମାନସିକ ସ୍ତର ଓ ଅଭାବ ଏବଂ କୌତୂହଳକୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ରଖି ଚାଲିଛି । ସଠାବଠା କରି ପିରିଅଡ୍ଟି ଶେଷ କରିଦେବା, କ୍ଲାସ୍‌କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହୋଇ ଆସିବା, ପିଲାଙ୍କଠାରୁ କାମ ଆଦାୟ ନ କରିବା, ପିଲାଙ୍କ ଲେଖିବା ଓ କହିବାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭୁଲ୍ କାଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉପରକୁ ଉଠାଇବାରେ ହେଳା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ଶିକ୍ଷକ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଗର୍ହିତ କାମ, ଜାତି ପକ୍ଷରେ ତାହା ସେହିପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଅକଲ୍ୟାଣକର ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପୂର୍ବପ୍ରଦର୍ଶିତ ପନ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କର ବିଷୟ ଉପରେ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ ଯୋଜନା କରି ରଖିବେ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରୁ । ସେହି ଯୋଜନା ଅନୁଯାୟୀ ସେ ସପ୍ତାହକ ପରେ ସପ୍ତାହ କାମ କରିଯିବେ । ପୁଣି ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ କ୍ଳାସ୍‌ର ସବୁ ପିରିଅଡ୍ ପାଇଁ ଉତ୍ତମଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିବେ । ଅନ୍ତତଃ କିପରି ପ୍ରଶ୍ନସବୁ ପଚାରି ପୂର୍ବଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା କରିବେ, କିପରି ନୂତନ ଜ୍ଞାନକୁ ଆସିବେ, ନୂତନ ବିଷୟଟି କେଉଁ କେଉଁ ବାଗ୍‌ଟ ଅନୁସାରେ ପଢ଼ାଇବେ, ପୁଣି ଶେଷରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଘରପାଇଁ କି ଟାସ୍କ୍ ଦେବେ, ତାହା ସେ ଆଗରୁ ଟିପି ଆଣିଥିବେ । ଏସବୁପାଇଁ ତାତ୍‌କାଳିକତା ଉପରେ କୌଣସିମତେ ନିର୍ଭର କରିବେ ନାହିଁ ।

ଏସବୁ କାମ ଅତି କଠିନ ବୋଧ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଲେଖକର ନିଜର ଏବଂ ଆଶା କରେ ଯେକୌଣସି କର୍ମଠ ଶିକ୍ଷକର ଅଭିଜ୍ଞତା ଏହି ଯେ, ବର୍ଷେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଏହିପରି ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହିତ ଅଧ୍ୟାପନା କରିଦେଲେ ଦୈନିକ ଶ୍ରମର ପରିମାଣ ବହୁଭାବରେ କମି ଆସିବ ।

ବିଷୟଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଅଧିକ ବେଶୀ । ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଓ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ପିଲାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ଯାହା, ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷକ ଓ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସେହି ବୋଲି ଧରିନେବାକୁ ହେବ । ସେ ସେହି ପିଲାଙ୍କର କେବଳ ପଢ଼ାପଢ଼ି ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ଘରେ ଓ ବାହାରେ ବ୍ୟବହାର ଓ ସାଧାରଣ ନୈତିକତା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଦାୟୀ ରହିବେ । ତାଙ୍କ ପିଲେ ଖେଳୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, କାୟିକ ଶ୍ରମ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଲାଇବ୍ରେରୀ ଭଲଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଏସବୁ ବୁଝିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କର ।

ଏଣେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନେକଟା ସେନାପତି ଓ ସୈନିକ ଏବଂ ବଡ଼ ଭାଇ ଓ ଛୋଟ ଭାଇର ସମ୍ପର୍କର ମିଶାମିଶି । ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେନାପତି ଓ ସୈନିକର ଭାବ, ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କାମ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ, କୈଫିୟତ୍‌ର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାଇ ବଡ଼-ଭାଇର ସମ୍ପର୍କ—ଏକ ପରିବାର ଯେପରି ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆଦେଶ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ବହୁତ ଭାବିବେ । କିନ୍ତୁ ଥରେ ଆଦେଶ ଦେଲା ପରେ ଦେଖିବେ, ତାର ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟାହାର ବା କୋହଳ କରିବାର ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖା ନ ଯାଏ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର୍ ମନେକରିବେ ଯେ ସ୍କୁଲଟି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ଷ୍ଟେଟ୍ ବା ରାଷ୍ଟ୍ର । ସେ ଏକାଧାରରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି, ସେନାପତି, ବିଚାରପତି, ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିତା । ଏହିପରି ମହାନ୍ ଭାବ ପୋଷଣ ନ କଲେ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ବା ଦକ୍ଷତା କୌଣସିଠି ରହିବ ନାହିଁ ।

ସ୍କୁଲ୍‌ର ସୁନାମ ବହୁଳଭାବରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର୍‌ଙ୍କ ଜ୍ଞାନ, ଦକ୍ଷତା, ଅଭିଜ୍ଞତା, ବ୍ୟବହାର ଓ ଚାରିତ୍ରିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ହେଡ଼-ମାଷ୍ଟର୍ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ଉଚ୍ଚରେ ରହିବା ଉଚିତ, ଯେପରିକି ଏସବୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନହିଁ ଉଠି ନ ପାରେ । ଗୋଟିଏ ଅପଦାର୍ଥ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସ୍କୁଲଉପରେ ନିଦବା ଅର୍ଥ ସ୍କୁଲ୍‌ର କବର ରଚନା କରିବା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର୍ ସ୍କୁଲ୍‌ର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମଭାବରେ ଅବଗତ ରହିବେ । ସ୍କୁଲ୍‌ର ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବରେ ଜାଣିରଖିବା ତାଙ୍କର ଉଚିତ—ଅନ୍ତତଃ ଉପର ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର । କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଚାଲିଚଳନ ଓ ଚରିତ୍ରରେ ସେ ପିଲାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ ହେବା ଉଚିତ । ଅନ୍ତତଃ ତାଙ୍କ କଥା ଓ କର୍ମରେ ପିଲେ ଯେପରି କୌଣସି ଫାଙ୍କି ନ ଧରନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଧୂମପାନ ନ କରିବା ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କୁ ଏତେଶ ଉପଦେଶ ଦେଇ, ତତକ୍ଷଣ ନିଜେ ଗୁଣ୍ଡି ଖାଇବା, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଘଷିବା, ପିକା ଖାଇବାର ଭଣ୍ଡତା ଯେପରି ସେ ନ ଦେଖାନ୍ତି । ତାହେଲେ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ପିଲାଙ୍କ ନୈତିକ ଉନ୍ନତି ମୂଳରେ ହେଡ଼୍‌ମାଷ୍ଟର୍‌ହିଁ ହେବେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କୁଠାର ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍ ସ୍କୁଲ୍ ଖୋଲିବାର ଅନ୍ତତଃ ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ଆଗରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ ଏବଂ ଦେଖିବେ ଯେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଓ ପିଲେ ସ୍କୁଲ୍‌ସମୟକୁ ଠିକ୍ ମାନୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ସେ ସବୁବେଳେ ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହେବେ ଓ ପିଲା ଓ ମାଷ୍ଟରଙ୍କଠାରୁ ତାହା କଠୋରଭାବରେ ଆଦାୟ କରିବେ । ମାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସିପ୍ରକାର ଭିନ୍ନଭାବ ପୋଷଣ ନ କରି ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଓ ଭ୍ରମ ସେ ଦେଖାଇଦେବାରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବେ ନାହିଁ । ସେ ବରାବର ସେମାନଙ୍କର କାମର ତଦାରଖ୍ କରୁଥିବେ, ସେମାନେ ପିଲାଙ୍କ ଖାତା ସବୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ସଂଶୋଧନ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ହୋମ୍‌ଟାସ୍କ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ହେବାର କଥା ତା ହେଉଛି କି ନାହିଁ, ସେମାନେ କ୍ଲାସ୍‌କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି । ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କିତ ଆଲୋଚନା, ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଷ୍ଟାଫ୍ ମିଟିଂ ଇତ୍ୟାଦି ନିୟମିତଭାବରେ କରାଇ ସେ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧର ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ବାତାବରଣ ବରାବର ଗଢ଼ିରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୋର୍ଡ଼ ଗଢ଼ିନେବେ, ଯଥା, ଇଂରେଜୀ, ଓଡ଼ିଆ, ଅଙ୍କ ଓ ଭୂଗୋଳ। ପ୍ରତି ବୋର୍ଡର ସଭ୍ୟ ହେବେ ସେହି ବିଷୟର ଶିକ୍ଷକମାନେ । ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍ ପ୍ରତି ବୋର୍ଡର ସଭାପତି ହେବେ । ଏହି ବୋର୍ଡ଼ଗୁଡ଼ିକର ଦାୟିତ୍ୱ ରହିବ ସ୍କୁଲ୍‌ର ତଳ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉପର ଶ୍ରେଣୀଯାଏଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସୋପାନ ପରମ୍ପରାରେ, ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଢାଞ୍ଚରେ ଓ ଯଥାଢଙ୍ଗରେ ପଢ଼ା ହେଉଛି କି ନାହିଁ, ତାହା ଦେଖିବା । ଏହା ଫଳରେ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ କେଉଁ ବିଷୟ କପଣ୍ଟ ଓ କାହିଁକି କଞ୍ଚା ରହିଯାଉଛି ତାହା ଜଣାପଡ଼ିଯିବ ଓ ସେ ଦୋଷ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସମଗ୍ର ବୋର୍ଡ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ଏହା ଫଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ଉପରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍‌ଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ରହିବ । ପିଲାଙ୍କ ଜ୍ଞାନର କ୍ରମିକ ଅଗ୍ରଗତିପାଇଁ ପ୍ରତିସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଏପରି ବୋର୍ଡସବୁ ଗଢ଼ାହେବା ଉଚିତ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବା ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ମୋଟଉପରେ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ହେବାର କିଛି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଦରକାର କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦରକାର ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱପ୍ରତି ଚେତନା ଏବଂ ସେଥିପ୍ରତି ଯାହା ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ ଦରକାର ହେବ, ସେଥିପ୍ରତି ପରାଙ୍ମୁଖ ନ ହେବା । ତାଙ୍କ କାମ ଶୃଙ୍ଖଳାନ୍ୱିତ ହେବ, ଠକି ଦେବାର, ଫାଙ୍କି ଦେବାର ମନୋବୃତ୍ତି ତାଙ୍କର ରହିବ ନାହିଁ । ସେ କୌଣସି ପାଠକୁ ହେୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ "ଏଇ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ଅଙ୍କ ତ. ବା ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ଭୂଗୋଳ ତ, ଏଥିପାଇଁ ଆଉ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବି କ'ଣ ? କ୍ଲାସ୍‌ରେ ସେଇମିତି ଚଳେଇ ନେବିନି !"—ଏ ଭାବ ଯେପରି ଆଦୌ ନ ରହେ ତାଙ୍କର । ନିମ୍ନତମ ଶ୍ରେଣୀର ସାଧାରଣ ବିଷୟଟି ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଅଧ୍ୟବସାୟ କରିବେ, ଯେପରିକି ତାହାକୁ ପିଲାଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରି ସେ ବିଷୟରେ ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ସେ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଇପାରିବେ । ପୁଣି ସେ ଯଥାସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ଯେପରିକି ତାଙ୍କଯୋଗୁ ପିଲେ ଭୁଲ୍ କଥା ନ ଶିଖନ୍ତି । ଯେପରିକି ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଶା କରାଯାଏ ଜାତିର, ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ପିଢ଼ିର ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଯେପରି ସବୁଦିନେ ନିର୍ଭୁଲ ରହେ, ତାହାପାଇଁ ସେ ଯଥାଶକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଭୁଲଭାଲ ପଢ଼ାଇ, ଠକାଠକି କରି ଓ ଫାଙ୍କି ଦେଇ ଚାଲନ୍ତି, ସେ ବେତନ ନ ପାଇ ବେତ ପାଇବାର କଥା ।

ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ଚାଲିଚଳଣ ଓ ବେଶବାସରେ ସୈନିକପରି ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ ଓ ପରିପାଟି ରହିବେ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ଆଳସ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ, ଅନବରତ ଗୁଡ଼ାଏ ପାନ ଚୋବାଉଥାନ୍ତି, ଚାଲିବାରେ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ନାହିଁ, କାମରେ ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ, ଯାହାଙ୍କର ବେଶରେ ପରିପାଟି ନାହିଁ, ସେ କଣ ପିଲାଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ନାଗରିକ କରି ଗଢ଼ିବେ ? ଶିକ୍ଷକ ସେଥିପାଇଁ ପରିପାଟି ବେଶରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଆସିବେ, ସୈନିକପରି ଉଠିବେ, ବସିବେ, ଆଦେଶ ଦେବେ ଓ କାମ ଆଦାୟ କରିବେ ।

ତରୁଣ-ଚିତ୍ତ ବୀରତ୍ୱର ଉପାସନା ପାଇଁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ପ୍ରବଣ । ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ତରୁଣମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ବୀରରୂପେ, ସୈନିକ ରୂପେ ପ୍ରତୀୟମାନ ରହିବାକୁ ସଚେଷ୍ଟ ହେବେ ।

ନୀତି ଓ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା

ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକେ ଧାର୍ମିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଈଶ୍ୱରଗତପ୍ରାଣ ବୋଲି ବିଶ୍ୱରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହି ଦେଶକୁ ଧର୍ମାଲୋକ ଓ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଆଜି ଅର୍ଦ୍ଧ ଧରଣୀର ଅନ୍ଧକାର ଦୂରୀଭୂତ କରୁଛି । ଜଗତର କୋଟି କୋଟି ଲୋକଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଭାରତର ମାଟି ପବିତ୍ର, କାରଣ ଏହା ବୁଦ୍ଧ, ରାମକୃଷ୍ଣ, ଗାନ୍ଧି ଓ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ।

କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତାପର କଥା ଏହି ଯେ, ଏଇପରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଐତିହ୍ୟରେ ଗୌରବମୟ ଓ ଇତିହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେଶ ଆଜି ଧର୍ମ-ନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ତାର ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ତାହାର ନୂତନ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଜୀବନର ଆସ୍ୱାଦ ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବାପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଧର୍ମଜନିତ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ କବଳରୁ ଦେଶକୁ ଶାନ୍ତି ଦେବାପାଇଁ ଆମର ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେତେକ ଅନ୍ୟମତରେ ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ଧର୍ମୀଙ୍କମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଇ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ବିରାଟ ମହାନ୍ ଐତିହ୍ୟ ଉପରେ ଓ ତାହାର ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଯେ ନିର୍ମମ କୁଠାରଘାତ ହୋଇଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଯେ ଯାହାହେଉ, ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏ ବିଷୟରେ ଯେ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଅଛି, ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ଥାଇ ନ ପାରେ । ଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନିମ୍ନରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠାଏ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ଚରିତ୍ରରେ ଆଣେ ବିନୟ, ସାଧୁତା ଓ ସେବାଭାବ । ଏହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅପକର୍ମ, କ୍ରୂରତା ଓ ମିଥ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । ଏକ କଥାରେ ଧର୍ମ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜନ୍ତୁତ୍ୱରୁ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ଓ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ଏବଂ ତାର ପ୍ରଭାବିତ ଦେଶ-ସମୂହରୁ ଧର୍ମକୁ ବିତାଡ଼ିତ କରାଯାଇଛି । ସେଠି ଲୋକଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ଓ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାର୍ଥିବ, ବାସ୍ତବ ଓ ପାଦାର୍ଥିକ ଜୀବନଯାପନ କରିବାପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଥାଏ । କୁହାଯାଇଥାଏ ଯେ ଧର୍ମ ସାଧାରଣ ନାଗରିକର ମାନସିକ-ଅହିଫେନ; ରାଜା ଓ ପୁରୋହିତମାନେ ଏହାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ; ସେମାନଙ୍କ ଶୋଷଣକୁ ଯେପରି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିଧାତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି ଧରିନେବେ । ଏଥିରେ ଯେ ଅନେକ ସତ୍ୟ ଅଛି, ଏହା ବିବାଦର ବାହାରେ । କିନ୍ତୁ ପୌରୋହିତ୍ୟ ବା ଶାସ୍ତ୍ର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଧର୍ମ ହେଉଛି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ ; ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ ପଛରେ ଯେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ, ମହାନ ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି, ତାହାର ଅନୁସନ୍ଧାନ । ସେଥିରେ ଶାସକ ଓ ପୁରୋହିତର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ତାହା ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ସେଥିରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ସେହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସନ୍ଧାନ, ସେହି ଉଚ୍ଚତର ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ କରେଇନେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକର ଦାୟିତ୍ୱ ।

ଜୀବନର ସୁପରିଚାଳନା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କେତେକ ବଦ୍ଧମୂଳ ବିଶ୍ୱାସ ଦରକାର । ଏଇ ବିଶ୍ୱାସ ସବୁ ତରୁଣ ବୟସରୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ରୋପିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ସେ ଜାଗାରେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, କୁସଂସ୍କାର ଆଦି ରାଜତ୍ୱ କରିବେ । ଏଇ ଅଭାବ ଯୋଗୁ ଗାଁଲୋକେ ଗ୍ରାମରେ ବସନ୍ତ ହେଲେ ଚିକିତ୍ସକକୁ ନ ଡକାଇ, ଡାକନ୍ତି ଗୁଣିଆକୁ ଏବଂ ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁ ନିମ୍ନବର୍ଣ୍ଣର ହିନ୍ଦୁକୁ ଘୃଣା କରେ । ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ପିଲାଙ୍କୁ ମୂଳରୁ ଉଦାର, ସାର୍ବଜନୀନଭିତ୍ତିରେ ଈଶ୍ୱର, ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି-କୌଶଳ, ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କର ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବାଣୀ ଦେଇ, ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ମାନବିକ, ସାର୍ବଭୌମ, ଉଦାର ଭାବ ରୋପିତ କରିବା, ଯେପରିକି ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି କ୍ଷୁଦ୍ରତା, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା, ଏକଦେଶଦର୍ଶିତା ବା କୁସଂସ୍କାର ନ ରହେ । ଶିକ୍ଷକ ଯାହା ଶିଖେଇବେ ତାହା ଯେପରି ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ, ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ସେ ଜିଜ୍ଞାସୁ ତରୁଣମନର ସକଳ ସନ୍ଦେହ, ସକଳ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବେ । ଏହିଭାବରେ ଧର୍ମର ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଲେ ତାହା ଯେ ତରୁଣମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରରେ ସୁଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାର ସଙ୍ଗ୍ରହ କରି ଈଶ୍ୱର ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ଠିକ୍ ରାସ୍ତାରେ କାହିଁକି ପରିଚାଳିତ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ତାହାର କୌଣସି କାରଣ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେ କେବଳ ଗୈରିକ ବସନଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦରକାର, ଏହାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ଥିବେ ଯେ କି ଏ ବିଷୟରେ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଥିବେ । ସେହି ସେ ଭାର ନେଇପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ଭାର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକହିଁ ନେବା ଉଚିତ । ତାହେଲେ ଏହି ଚର୍ଚ୍ଚାର ଗୁରୁତ୍ୱ ପିଲାମାନେ ବୋଧ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ଭାର ନଅନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି, ତାଙ୍କର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସାଂପ୍ରଦାୟିକତା ଯେପରି ନ ଥାଏ. ସେ ମନେ କରୁ ନ ଥିବେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅନ୍ୟ ଧର୍ମର ଲୋକେ ନରକର ଉପଯୁକ୍ତ ଏବଂ ସକଳ ଧର୍ମର ସାରତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଯେପରି ଉତ୍ସାହ ଥାଏ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ ଯେପରି ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ନାମରେ ନ ହୁଏ କେବଳ କେତେକ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସ୍ତୁତି, ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ପୃଷ୍ଠା ବା କେତୋଟି ଶ୍ଳୋକକୁ ବୁଝେଇଦେବା ବା କୌଣସି ଏକ ଧର୍ମର ଯାହାକିଛି ଅଛି ତାକୁ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ସମର୍ଥନ କରିବା । ଏସବୁ ଦ୍ୱାରା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବା ଚାରିତ୍ରିକ ବା ମାନସିକ କୌଣସି ବିକାଶ ହୁଏନାହିଁ । ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା ଫଳରେ ତରୁଣମାନଙ୍କର ମାନସିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ବିକାଶ ଘଟେ ନାହିଁ, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାହାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ପିଲାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ଓ ମାନସିକ ବିକାଶ । ଏସବୁ ଯଦି ନ ହୁଏ, ତେବେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ନାମରେ ପ୍ରହସନ କରି କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ ଯେପରି ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଫଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୈତିକ ବାତାବରଣ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହୁଛି । ସତ୍ୟ କହିବା, ଅକର୍ମ ନ କରିବା, ଲୁଚେଇ କାମ ନ କରିବା, ପରର ଅନିଷ୍ଟ ନ କରିବା, ପରକୁ କଷ୍ଟ ନ ଦେବା ପ୍ରଭୃତି ସୁଅଭ୍ୟାସ ଚରିତ୍ରରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରେଇବାରେ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର କଥା । ତାହା ଯଦି ନ ହୁଏ ତେବେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ଚାଲୁନାହିଁ ମନେ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଦୃଢ଼ ରଖାଇ, ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ, ପିଲାଙ୍କ ଜୀବନରେ ନୈତିକତାର ପ୍ରଭାବ । ପିଲାଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି କି ନାହିଁ, ଦେଉଳକୁ ଯାଉଛି କି ନାହିଁ, ଗୀତା ପଢ଼ୁଛି କି ନାହିଁ, ସେସବୁ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି, ପିଲାଟା ସତ୍ୟ କହିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କି ନାହିଁ ଏବଂ ଯାହା କଥା ଦେଇଥିବ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ କରେ ନା ଫାଙ୍କି ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଯାହାର ଜୀବନରେ ଏହି ମୌଳିକ ନୈତିକତାର ମୂଳପତ୍ତନ ପଡ଼ି ନାହିଁ, ଗୀତାପାଠ, ବାଇବେଲପାଠ, କୋରାନପାଠ ବା ଦୈନନ୍ଦିନ ଦେବାଳୟ ଗମନ ସେଠି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରର୍ଥକ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଓ ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାତାବରଣରେ ଧର୍ମ ଓ ନୈତିକତାର ଏହି ଯେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ତାହାପ୍ରତି ଜାଗ୍ରତ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିବେ ନଚେତ୍ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା କେବଳ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଓ କୁସଂସ୍କାରରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେବ ।

ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଡକ୍ଟର୍ ଟୋମାସ୍ ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍ (ଇଂରେଜ କବି ମାଥ୍ୟୁ ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍‌ଙ୍କ ପିତା) ରଗ୍‌ବି ହାଇ ସ୍କୁଲ୍‌ର ହେଡମାଷ୍ଟର ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ସ୍କୁଲ୍ ପରିଚାଳନାରେ ଯୁଗାନ୍ତର ଆନୟନ କରିଥିଲେ । ଡକ୍ଟର ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍‌ଙ୍କର ସ୍କୁଲ୍ ପରିଚାଳନାରେ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପ ଥିଲା ସ୍କୁଲ୍-ସଂପୃକ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୀର୍ଜା ଘରଟି । ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଓ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଗଭୀର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ନୈତିକତାର ଯେଉଁ ଗଭୀର ଛାପ ଦେଖାଯାଉଥିଲା, ତାହାର ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା ସେଇ ଗୀର୍ଜାରୁ । ଯାହା ଡକ୍ଟର ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍ କରିପାରିଥିଲେ ତାହା ଆମର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ନିଶ୍ଚୟ ସମ୍ଭବ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକମାନେ ଚେଷ୍ଟା କଲେଇ ହେଲା । କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ଧର୍ମକୁ ବହିଷ୍କାର କରିଛି, କାରଣ ଧର୍ମ ଅହିଫେନ୍ ବୋଲି । କିନ୍ତୁ କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ଆପେ ଏକ ଧର୍ମ ଓ ଅହିଫେନ୍ ହେବା ଉପରେ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା, ନୈତିକତା ଓ କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ଭିତରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଯେଉଁଠି ପ୍ରକୃତରେ ମାନସିକ ଅଧିବେଶନ୍ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ଠିକ୍ କରନ୍ତୁ ଓ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

କିନ୍ତୁ ଶେଷ ଅନୁରୋଧ ଏହି ଯେ, ଯଦି ଧର୍ମଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକ କରନ୍ତି, ତେବେ ସେ କେବଳ ଉପର କେତୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ କରିବେ, ଯେଉଁଠି ପିଲେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିପାରିବେ, ଏବଂ ଯାହା କରିବେ, ସିଲେବସ୍‌ର ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ପରି ତାର ମଧ୍ୟ ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ କ୍ରମାନ୍ୱିତ ଯୋଜନା ରହିବା ଉଚିତ । ସ୍କୁଲ୍‌ର ନିଦ୍ରାଳୁ ଶିକ୍ଷକ ବା ଅନ୍ୟଥାବ୍ୟସ୍ତ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ବିନା ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଘଣ୍ଟା ପଡ଼ିଲାମାତ୍ରେ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ପଶିଯାଇ ଗୋଟାଏ ବାଇବେଲ୍ ଅସମ୍ପର୍କିତ ଭାବରେ ପୃଷ୍ଠେ ଦିପୃଷ୍ଠା ପଢ଼ିଦେଇ ବା ଗୋଟିଏ ଗପ କହିଦେଇ ଯେପରି ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ହେଲା ବୋଲି ମନେ ନ କରନ୍ତି ।

ଆଉରି ଏକ ମନେ ରଖିବାର କଥା ଯେ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପିଲାଙ୍କ ଆଖିରେ ନିଜେ ଧାର୍ମିକତାର ନ ହେଉ ପଛେ, ନୈତିକତାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ରହିବେ । ପିଲେ ଯଦି ଧରିନେବେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବା ଅମୁକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଚରିତ୍ରିକ ଦୁର୍ବଳତା ଅଛି, ସେ ମିଛ କହନ୍ତି, ଟେସ ଫାଙ୍କି ମାରନ୍ତି, ଠକନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ତରୁଣଚିତ୍ତରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟାଇବ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏଥିପ୍ରତି ସାବଧାନ ରହିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷାଶାଳାକୁ ସମାଜର କେନ୍ଦ୍ର କର

ପଲ୍ଲୀ ଅଂଚଳରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ନିଜର କରି ନାହାନ୍ତି । ଲୋକେ ପଇସା ଦେଇ ପିଲାଙ୍କୁ ଗୃହଶାଳୀରେ ପଢାଇବେ କିନ୍ତୁ ବିନାପଇସାରେ ପଢ଼ିବାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ପଠାଇବେ ନାହିଁ । କଟକ ସହରରେ ପ୍ରତି ଗଳିରେ ଗୃହଶାଳୀ । ଲୋକେ ହାଇ ସ୍କୁଲ୍ ଓ କଲେଜକୁ ପିଲା ପଠାଉଛନ୍ତି ସତ, କିନ୍ତୁ ତାହା କେବଳ ଚାକିରି ପାଇବାର ଉପାୟ ସ୍ୱରୂପ । ସ୍କୁଲ୍, କଲେଜ ସଙ୍ଗେ ଅଭିଭାବକ-ମାନଙ୍କର କୌଣସି ଆତ୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜକୁ ନିଜର ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଘୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା । ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ୍ ବା ଜର୍ମାନୀର ଲୋକେ ତାଙ୍କ ଦେଶର ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜକୁ ନେଇ ଗର୍ବ କରନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ସେପରି ଗର୍ବବୋଧ ଆସେ ନାହିଁ । କାରଣ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ ଜାତିକୁ ଉଠେଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉନାହିଁ, କି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସବୁ ଆମର ଜାତୀୟ ବା ସମାଜିକ ଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଏହି ପରିବେଶର କିଛିହେଲେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାପାଇଁ ମୁଁ ଏଡୁକେଶନାଲ୍ ଆଡ୍‌ଭାଇଜାର୍ ଓ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଅଫ୍ ସ୍କୁଲ୍‌ସ୍ ଭାବରେ 'ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ର କର' ଶିରୋନାମାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ସର୍କୁଲାର ଦେଇଥିଲି । ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଭାବରେ ଯେଉଁ ସର୍କୁଲାର ଦେଇଥିଲି [ନ ୮୮୮୮ (୧୪) ୨୩ ଅକ୍ଟୋ ୧୯୪୮] ତାର କପି ମଧ୍ୟ କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱରର ଜିଲାବୋର୍ଡ ଚେୟାରମାନ୍ ଓ ମିଶ୍ରିତ ଷ୍ଟେଟ୍‌ମାନଙ୍କର ତତ୍‌କାଳୀନ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲି । ଏହି ସର୍କୁଲାର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ଏହାର ମର୍ମଭାବ ମିଡ୍‌ଲ୍‌ସ୍କୁଲ ଓ ହାଇସ୍କୁଲ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେବ ତାହା ବିଚାରବନ୍ତ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍-ମାନେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ ଏବଂ ମୋର ଅନୁରୋଧ ସେମାନେ ସେହି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅନୁସାରେ କର୍ମ କରିବେ । ମୁଁ ମୋର ସେହି ସଙ୍କଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶଟି ନିମ୍ନରେ ଅନୁବାଦ କରି ଦେଉଛି ।

୧ । ଗାଁ ଲୋକଙ୍କର ଛୋଟ ଛୋଟ ରୋଗବ୍ୟାଧି ପାଇଁ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଔଷଧ ବାକ୍ସ ରଖାଯାଉ । ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ଏଇ ଔଷଧସବୁ ବିତରିତ ବା ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରିତ ହେବ । ଜରୁରୀ ଦରକାରବେଳେ ଯେକୌଣସି ଗ୍ରାମବାସୀ ଯେକୌଣସି ସମୟରେ ଔଷଧ ପାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଥିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ନ ପାରିଲେ, କେନ୍ଦ୍ର ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ହିଁ ଏହାର ପରୀକ୍ଷା ହେଉ ।

୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପୁସ୍ତକାଳୟ ରହିବ । ଗ୍ରାମବାସୀ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସେଥିରେ ପ୍ରଚୁର ପୁରାଣ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆଦି ରହିବ ଓ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ରହିବ । କୃଷିଶିକ୍ଷା, ଗୋପାଳନ, ଗୃହଶିଳ୍ପ, ମହୁମାଛି ପୋଷିବା ଇତ୍ୟାଦି ଗ୍ରାମ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରହିବ । ଗ୍ରାମବାସୀ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଥିବା ଏଇ ପୁସ୍ତକାଳୟରୁ ପୁସ୍ତକ ନେଇ ପଢ଼ିବେ କିମ୍ବା ସ୍କୁଲ ହେଉ ନ ଥିଲା ବେଳେ ସେହି ସ୍କୁଲ୍‌ଘରେ ବସି ପଢ଼ିବେ, ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ । ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟ ଆଣି ରଖିବେ । ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପଢ଼ି ଜଗତର କଥା ବୁଝାଇ ଦେବେ ।

୩ । ସ୍କୁଲ୍‌ର ବଗିଚାଟି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଧରଣର ଆଦର୍ଶ ଫାର୍ମ ହେବ ଯେଉଁଠାରୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗାଁମାନଙ୍କର କୃଷକମାନେ ନୂତନ ବୀଜ, ନୂତନ ଗଛ ଓ କୃଷି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ବିନା ପଇସାରେ ପାଇ-ପାରିବେ । ସ୍କୁଲ୍ ବଗିଚାରେ ଶିକ୍ଷକ ସବୁବେଳେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଔଷଧ ବୃକ୍ଷ ବଢ଼ାଇ ରଖିବେ, ଯାହା ଯେକୌଣସି ଦରକାରବେଳେ ଗ୍ରାମବାସୀ ଆସି ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କୃଷିବିଭାଗ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଯଥାଶକ୍ତି ଯେପରି ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୪ । ଯେତେବେଳେ ସ୍କୁଲ୍ ହେଉ ନ ଥିବ, ଗାଁ ଲୋକେ ସ୍କୁଲ ଘରେ ଆସି ସଭା କରିପାରନ୍ତି କୌଣସି ଗ୍ରାମ୍ୟ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ହେବ ଯେ ସ୍କୁଲ୍ ଘରଟା ସେହିମାନଙ୍କର ।

୫ । ରାତିରେ ସ୍କୁଲ୍ ଘରଟି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ ନୈଶ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଏ ସବୁ କରାଗଲେ ସ୍କୁଲ୍ ପଲ୍ଲୀଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଉଠିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ପଲ୍ଲୀଶିକ୍ଷକ ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର କର୍ମଚାରୀ ନ ହୋଇ, ହେବେ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ନେତା ଓ ବନ୍ଧୁ । ପଲ୍ଲୀବାସୀ ମନେ-କରିବେ ଯେ ଗାଁର ସ୍କୁଲ୍ ତାଙ୍କରି ଉପକାର ପାଇଁ । ସେମାନେ ପଲ୍ଲୀ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ପଲ୍ଲୀ-ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ନେଇ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିବେ ।

ଯାହା ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଗଲା, ତାହା ହାଇସ୍କୁଲ୍ ଓ ମିଡ଼ିଲ୍ ସ୍କୁଲ୍ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ତର ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେବ । ବଡ଼ ସ୍କୁଲ୍‌ର ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ନାନାଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ସମାଜର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସାଧୁତାର ଓ ନ୍ୟାୟପରତାର ଏପରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିବେ, ଯେପରିକି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ବିଶାପ ତୁଟାଇବାକୁ ଡାକିବେ । ସେ ଓ ତାଙ୍କର ସହକାରୀମାନେ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଜନତାର ହେବେ ସ୍ୱାଭାବିକ ନେତା । ଇଂଲଣ୍ଡର ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମାଜକୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ନୈତିକତାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ରଖିଥାନ୍ତି ଦୁଇଟି ଲୋକ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ପୁରୋହିତ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ । ଯେହେତୁ ଆମ ଦେଶରେ ପୁରୋହିତର ଅଧୋଗତି ହୋଇଛି, ଆଶା କରାଯିବ ଯେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପୁରୋହିତ ଉଭୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଜପ୍ରତି କରିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବେସିକ୍ ବାତାବରଣ

ଆମ ଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକ ବିଦେଶୀ ସରକାରଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ତା ଭିତରେ ଆମ ଜାତିର ନିଜସ୍ୱ ସଂସ୍କୃତି ଫୁଟିଉଠିବାର ପ୍ରଯତ୍ନ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ଏହା ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ପୁସ୍ତକଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ ଡେସ୍କ ଓ ଚୌକି ଛଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି କାମ ପାଇଁ ଏକାବେଳକେ ଅନୁପଯୁକ୍ତ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି ଓ ସେପରି କାମଟିଏ ନ ପାଇଲେ ବେକାର ହୋଇ ବସୁଛନ୍ତି । ବହି ଘୋଷିବା ଓ ତାର ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ହେଉଛି ଏ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା । ପାସ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ହେଲା ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତେଣୁ ଯେଉଁମାନେ ଏଥି ଭିତରୁ ବାହାରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ନିଜର କାମଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନିଜେ କରି ଶିଖୁନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ଏ ଶିକ୍ଷା ଏପରି ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ଯେ, ଜାତିର ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଯୋଗେଇବା ଓ ସ୍କୁଲ୍ ତିଆରି କରିବା ସରକାର ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ । ଏ ସବୁର କଣ ସମାଧାନ ହୋଇପାରେ ଭାବି ଆମର ଜାତିଗତପ୍ରାଣ ବାପୁଜୀ ଏକ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନାର ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତାହା ବେସିକ୍ ବା ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଦେଶମୟ ମୌଳିକ ସ୍କୁଲ୍ ବସେଇବା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ବେସିକ୍ ସ୍କୁଲ୍ ପୂର୍ବତନ ସ୍କୁଲ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶସ୍ତା ହେବାର ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା, ତାହା ନ ହୋଇ ବରଂ ବହୁଗୁଣରେ ବ୍ୟୟଶୀଳ ହୋଇଉଠୁଛି । ଏହା ପରିଚାଳନାର ଦୋଷ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବେସିକ୍ ପ୍ରଣାଳୀରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍ତମାଂଶ ଦେଖାଯାଉଛି ଯାହା ପୂର୍ବ ଧରଣର ସ୍କୁଲ୍ ସବୁ ବିନା ବ୍ୟୟରେ ନିଜ ନିଜ ପୀଠରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିପାରନ୍ତି ଓ ତା ଫଳରେ ନିଜ ପୀଠର ନିପୁଣତା ଓ କର୍ମଶୀଳତା ବହୁଗୁଣରେ ବଢ଼ିଯିବ ବୋଲି ଆଶା । ଏହି ଆଶାରେ ମୁଁ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ଟର ଥିଲାବେଳେ ମୋ ଅଧୀନରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ପୂର୍ବ-ଧରଣର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ବିଷୟରେ ଏକ ସର୍କ୍ୟୁଲାର ଦେଇଥିଲି (ନଂ ୭୩୦୮ (୧୦), ଜୁଲାଇ

Digitized by srujan ka@gmail.com

୧୧, ୧୯୪୧) । ତାର ପ୍ରଧାନଅଂଶଟି ନିମ୍ନରେ ଅନୁବାଦ କରି ଦେଉଛି । ଆଶା କରୁଛି ଯେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକମାନେ (ପ୍ରାଇମେରୀ, ମିଡ୍‌ଲ୍ ଓ ହାଇସ୍କୁଲ୍ ସମସ୍ତର) ଏ ଦଗରେ ସମୁଚିତ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟମାନଙ୍କରେ ସେଇ କଥାହିଁ ଭିନ୍ନଭାବରେ ବାରମ୍ବାର କୁହାଯାଇଛି ।

ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିର ଯେଉଁ ପ୍ରଧାନ ବିଭବଗୁଡ଼ିକ ସହଜରେ ଅବେସିକ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରିବ ତାହା ଏହି—

୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରକୁ ଜଣେ ଉତ୍ପାଦକ ବୋଲି ଧରିନେଇ ସେଇ ଅନୁସାରେ ତାଲିମ୍ କର । ଶେଷରେ ସମାଜରେ ପରଗଂପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବାପାଇଁ କଣ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ବ୍ୟୟବହୁଳ ବିଦ୍ୟାଳୟସବୁ କରାଯାଇଛି ? ସେମାନେ ସମାଜକୁ ପ୍ରତିଦାନରେ କିଛିନା କିଛି ଉତ୍ପାଦନ ଦେବେ । ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ ଓ ଉପରଓଳି ଘଣ୍ଟେ ଘଣ୍ଟେ କରି ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ସୂତାକଟା, ବଟିଗୁ କାମ, ବଢ଼େଇ କାମ, ବହି ବନ୍ଧେଇ, କମାର କାମ ଇତ୍ୟାଦ କୌଣସିନା କୌଣସି ଉତ୍ପାଦନହାରି ଶ୍ରମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକମାନେ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ନେଇ କେଉଁ କେଉଁ ଧନ୍ଦା ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଗୁହିଁବ ତାହା ଠିକ୍ କରିନେବେ ।

୨ । ନିଜ ଶ୍ରମରେ ଯାହା ସୁନ୍ଦର ହୋଇପାରିବ ଏ ପ୍ରକାର ନିଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ପ୍ରୟୋଜନସବୁପାଇଁ ପିଲେ କୌଣସିମତେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ରଖିବେ ନାହିଁ । ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ହଷ୍ଟେଲର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହଯୋଗ ଉପରେ ପରିଗୁଳିତ ହେବା ଉଚିତ । ବିନା ପୂଜାରୀ ଓ ଗୃକରରେ ଚଳିପାରିଲେ ଆଦର୍ଶ ହେବ । ଯେଉଁଠି ସଂଖ୍ୟାଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ପୂଜାରୀ ଓ ଗୃକର ରଖିବା ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼େ, ସେଠି ସେମାନଙ୍କୁ 'ମେନିଅଲ୍', 'ସର୍‌ଭାଣ୍ଟ', 'ଗୃକର' ବୋଲି ନ କହି ବା ନ ବିଚାର କରି 'ରୋଷେଇ-ସହଯୋଗୀ' ଓ 'ଗୃହ-ସହଯୋଗୀ' ବୋଲି କହିବ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଭିତରୀୟ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରର ଏକ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏକ ନାଗରିକ ଅନେକଙ୍କର ନିଜର ସମାନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବ । ଘରସଫେଇ ଓ ବାସନମଜାଠୁ ବଜାର କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ର ସବୁକାମ ପିଲାଙ୍କଦ୍ୱାରା ହିଁ କରେଇବ । ସେମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ପାଳି କରି କରିବେ । ପୂଜାରୀ ଓ ଭୃତ୍ୟ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ରୂପେ ଗଣା ହେବେ ।

୩ । ଗୁରୁମାନେ ଯାହା ମଇଳା, ଯାହା କୁତ୍ସିତ, ଯାହା ବିଶୃଙ୍ଖଳ ତାକୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରିବାରେ ତାଲିମ ଦେବେ । ସେମାନେ ନିଜର ଲୁଗାପଟା, ନିଜର ଶେଯ, ନିଜର ରୁମ୍ ଓ ନିଜର ପରିପାର୍ଶ୍ୱକୁ ନିଜ ହାତରେ ସଫା କରିବାରେ ବରାବର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବେ । ମଇଳା ସଫା କରିବାପରି ହୀନ-କର୍ମ ପାଇଁ ଅନ୍ୟଲୋକେ ଅଛନ୍ତି, ଆମେ ଉଚ୍ଚଲୋକ, ସେ କାମ କରିବୁ ନାହିଁ, ଏପରି ଭାବ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେପରି ଆଦୌ ପ୍ରବେଶ ନ କରେ । ବେସିକ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସେଥିପାଇଁ ଗାଡ଼-ପାଇଖାନାର ବରାବର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ, ସକାଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖଟେ, ଯତ୍ରତତ୍ର ମୂତ୍ର-ମଳ ପରିତ୍ୟାଗ ଏକ ଅସଭ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକମାନେ ଏପରି ଅଭ୍ୟାସ ଆଦୌ କରାଇ ଦେବେ ନାହିଁ ।

ଆମର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଏଇ ଛଟୋଟି ବେସିକ୍ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଆଶାକରେ ଯେ ବେସିକ୍ ନାମ ଧାରଣ ନ କରି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଆମ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ବାପୁଜୀଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ଅନେକ ନିକଟକୁ ଯାଇପାରିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

*ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍‌ର ନକ୍‌ସା

ମୁଁ ପରିଦର୍ଶନ ବ୍ୟପଦେଶରେ ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଯିବା ଭିତରେ ଗ୍ରାମ ଓ ନଗର ଉଭୟସ୍ଥ ପ୍ରାଇମେରୀ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଓ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବାର ଦେଖେଁ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦେଖେଁ ଯେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍‌ର ଘର ବେଶ୍ ଲମ୍ବା-ଚୌଡ଼ା ଆସବାବପତ୍ର, ଚକ୍ଷୁପ୍ରୀତିକର, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ସେଗୁଡ଼ିକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତି ଅଧମ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ଅନ୍ଧକାରିତ, ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ମାଟି କୁଡ଼ିଆ ଯେଉଁଠି ପିଲେ ଅନାବୃତ ମାଟି ଚଟାଣ ଉପରେ ବିନା ଡେସ୍କ, ବିନା ବେଞ୍ଚରେ, କକାଳିକି ଢଙ୍ଗରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ବସୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ନୋଟ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍‌ର ଗୃହ ଓ ଉପକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ଏକ ରେଖାଚିତ୍ର ଦେବାକୁ ଯାଉଛି, ଯାହାକି ପ୍ରାଇମେରୀ-ସ୍କୁଲ୍‌ର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ଟର, ଜିଲ୍ଲା ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ଟର ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନର କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ) ନୂତନ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ତିଆରିବାରେ ଓ ପୁରାତନ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ପୁନର୍ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ ।

ସ୍କୁଲଗୃହ—ସ୍କୁଲ୍‌ଘରଟି ତିଆରି କଲାବେଳେ ନ୍ୟୂନତମ ବା ହାରାହାରି ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟାର କଥା ନ ଭାବି, ସେ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା କେତେ ହୋଇପାରନ୍ତି, ତା ଉପରେ ଆଖିରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍କୁଲ୍‌ର ରୁମ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ମୂଳରୁ ପ୍ରଶସ୍ତ କରି ତିଆରି କରିବ, କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଯେପରି ସହଜରେ ବଢ଼ା ଯାଇ-ପାରିବ ସେହିପରି ଭାବରେ ତିଆରି ହେବା ଉଚିତ ।

[ଗୋଟିଏ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲକୁ ଏକକ ରୂପେ ଧରିନେଇ ଗୃହନିର୍ମାଣ ଓ ଉପକରଣର ନକ୍‌ସା ଦେଲେ ସବୁଆଡ଼କୁ ପାଇବ । କାରଣ

---

* ମୁଁ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ଟର ଅବ୍ ସ୍କୁଲ୍‌ସ୍ ଥିବାବେଳେ ଦେଇଥିବା ୯ ଅଗଷ୍ଟ ୧୯୪୯ର ୭୨୨୭ (୭୦) ନ.ସର୍କ୍ୟୁଲାରର ଅନୁବାଦ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାହୋଇଛି ମାତ୍ର ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଫଳରେ ଅପରପ୍ରାଇମେରୀ (ବା ଜୁନିଅର୍ ବେସିକ୍) ସ୍କୁଲ୍ ହିଁ ଆମ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାର ନିମ୍ନତମ ଏକକ ହେବ ।]

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ରୁମ୍ ଅାଦର୍ଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଜଣେ ଚତୁର ଓ କର୍ମଠ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକା-ବେଳକେ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀ ପରିଚାଳନା କରିବା ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ କଷ୍ଟର କଥା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଛ-ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ପନ୍ନ ଗୋଟିଏ ଅପରପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ପାଇଁ ଅନ୍ତତଃ ତିନୋଟି କ୍ଲାସ୍-ରୁମ୍ ଦରକାର । ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୁମ୍ ରହିବା ଉଚିତ ଯାହାକି ସ୍କୁଲ୍‌ର ଅଫିସ୍, ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ ଷ୍ଟୋର୍ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବ ।

ରୁମ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ଓସାର ୧୫ ଫୁଟ ହେବା ଉଚିତ । ସେଗୁଡ଼ିକର ଲମ୍ବା ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ୨୫ ଫୁଟ, କାରଣ ସେଠି ପିଲାସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ । ଉପର ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ୨୫ ଓ ୨୦ ଫୁଟ୍ ହେବା ଉଚିତ । ସର୍ବୋପଯୋଗୀ କକ୍ଷଟି ହଲ୍ ରକମର ହେଲେ ଭଲ ହେବ, କାରଣ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଘର ରହିବା ଉଚିତ ଯେଉଁଠି ସବୁପିଲା ଏକାବେଳେକେ ବସିପାରିବେ, ଯେଉଁଠି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ସଭା କରିପାରନ୍ତି । ତାର ଲମ୍ବା ୩୦ ଫୁଟ୍ ହେବା ଉଚିତ ।

ଲମ୍ବା ଚୌଡ଼ା ଭିତରେ ସ୍କୁଲ୍ ଘର ନିର୍ମାଣର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ୧୮ ଇଞ୍ଚ ବା ଦେଢ଼ଫୁଟ୍ ବସିବା ଜାଗା ଯେପରି ପାଏ ଓ ଦୁଇଟି ପିଲା ଭିତରେ ବ୍ୟବଧାନ ଯେପରି ଅନ୍ତତଃ ଏକ ଫୁଟ୍ ରହେ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏହାର ଉପରେ ସ୍କୁଲ୍ ଘରର ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ହିସାବ କରିବେ । ଏହା ଫଳରେ ଅଳ୍ପ ପରିସର ଭିତରେ ପିଲାମାନେ ଠେଲାଠେଲି ହେବା, ଏକ ଆରେକକୁ ପେଲୁଥିବା, ଜଣେ ଯାହା ଲେଖିଲା ତାହା ଆଉ ଜଣେ ଉଙ୍କିମାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦେଖୁଥିବା ଆଉ ହେବ ନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କୁ ବ୍ୟବଧାନ ରଖି ବସେଇଲେ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ସାଧୁତା, ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ତେଣୁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସ୍କୁଲ୍‌ର କକ୍ଷଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ବେଞ୍ଚ ବା ପରିସରକୁ । ସେ ବିଷୟରେ ଆଦୌ କୃପଣତା କରିବେ ନାହିଁ ।

ସୌଷ୍ଠବ ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା—ପରିସର ପଛକୁ ସୌଷ୍ଠବ ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା । ମାଟିକାନ୍ଥ ଓ ଛଣ ଛପରରେ ମଧ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟେଇ ହେବ । କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସିଧା ଓ ଚକ୍‌କଣ ହେବ, କୋଣଗୁଡ଼ିକ ପରିଷ୍କାର ହେବ ଏବଂ ସ୍କୁଲର ଓହଳଟି ସୌଷ୍ଠବସମ୍ବନ୍ଧରେ କର୍ଜିତ ହେଲେ ମାଟିଘର ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବ । ବାରଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ କୋଣ ରଖି ସିଧା ଛଆଣ ହେବ, ମେଜିଆଟି ଚକ୍‌କଣ ଓ ସମତଳ ରଖାଯିବ । କାନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାଣୀ, ଗ୍ରାମ, ସହର, ଆଦର୍ଶବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଛବି ଏବଂ ଜିଲ୍ଲା, ପ୍ରଦେଶ, ଭାରତବର୍ଷ ଓ ପୃଥିବୀର ମାନଚିତ୍ର ରହିବ । ସ୍କୁଲ୍‌ଟି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ସେବା କରେ, ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଗୋଟିଏ ନକ୍‌ସା ଝୁଲୁଥିବା ଉଚିତ, ସେଥିରେ ସ୍କୁଲ୍‌ର ସ୍ଥାନଟି ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଥିବ । ଏହା କେବଳ ବାଳକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହେବା ଉଚିତ ।

କମ୍ପାଉଣ୍ଡ୍ ବା ହତା—ସ୍କୁଲ୍ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ୍ ଏପରି ପ୍ରଶସ୍ତ ହେବ ଯେପରିକି ସେଠି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବଗିଚା କରିହେବ, ଅନେକ ଖାଲି ଜାଗା ରହିବ ଯେଉଁଠି ପିଲେ ଖେଳିବେ ଓ ତାଙ୍କର ଡ୍ରିଲ୍ ହେବ, ଗୋଟିଏ ବାଲିର ଫୁଲ୍‌କା ଥିବ ଯେଉଁଠିକି ଛୋଟ ଶିଶୁମାନେ ଡିଆଁ ମାରି କରିବେ । ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପିଲା-ଗଢ଼ା ଘର ଥିବ, ଗୋଟିଏ ଦୋଳି ଏବଂ ପିଲାଙ୍କ ଖେଳିବାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣସବୁ ଥିବ । ପିଲାଙ୍କୁ ଇଟା ଛାଞ୍ଚ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷକ ଉତ୍ସାହିତ କରିବେ । ସେଇ ଇଟାକୁ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଦା

Digitized by srujan ka@gmail.com

କଣାଁରେ ପୋତ୍ର, ତାର ସାହାଯ୍ୟରେ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ ଭିତରେ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ଘର ତାଙ୍କରଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ କରାଇନେବେ । ସ୍କୁଲ୍ ଘରର ସାମାନ୍ୟ ଦୂରରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ବଡ଼ ଗଛ ଥିବା ଉଚିତ । ପିଲେମାନେ ତାଙ୍କର ଛାଇରେ ଖେଳିବେ । ବଡ଼ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ଗଛ-ଚଢ଼ାରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବେ । ଗଛର ତଳଗୁଡ଼ିକ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖାଗଲେ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଉତ୍ତମଭାବରେ ରକ୍ଷିଜାଣିଲେ, ସ୍କୁଲ୍‌ହତା ଆକର୍ଷଣର ସ୍ଥାନ ହେବ ।

ସମଗ୍ର ସ୍କୁଲ୍‌ହତାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଓ ସବୁବେଳେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖାଯିବା ଉଚିତ ଓ ତାହା ମଧ୍ୟ କେବଳ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ହାତରେ । ପରିଷ୍କୃତ ବାତାବରଣ ଗ୍ରେଟମାନଙ୍କର ମନ ଉପରେ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କରିବାଇ କରିବ ।

ହତାଭିତରେ ମଇଳାଖାତ, ଛିଣ୍ଡା କାଗଜ ଠୋକେଇ ଓ ଅଳିଆକୁଣ୍ଡ ଯଥାସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ରଖାଯାଇଥିବ । କେବଳ ସେଇ ସେଇ ଜାଗାରେ ମଇଳା, ଛିଣ୍ଡା କାଗଜ ଓ ଅଳିଆ ଯେପରି ପଡ଼େ । କୌଣସିମତେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅପରିଷ୍କାର ଅଭ୍ୟାସସବୁ କରିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ ।

କାଛ ଦୂରରେ ଓ ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ସାଧାରଣତଃ ପବନ ବହେ ତାର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଖାତ, ପାଇଖାନା ଓ ମୂତଖାନା ରଖାଯିବ । ସେସବୁରେ ବାଉଁଶ ବା ଖଜୁରି ତାଟି ଥିବ ଅବରଣ ପାଇଁ । ପାଇଖାନା ଓ ମୂତଖାନା ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷକ, ଗୋଟିଏ ବାଳକ ଓ ଗୋଟିଏ ବାଳିକାମାନଙ୍କପାଇଁ ରଖାଯିବ । ପାଇଖାନାରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ନିଜ ନିଜ ମଇଳାକୁ ମାଟିରେ ଆବୃତ କରିଆସିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବେ । ପ୍ରତି ମୂତଖାନା ନିକଟରେ ଗୋବରପାଣି ବା ଚୂନପାଣି ଅଟିକା ବା ଟିଣରେ ରହି, ମୂତ୍ରସାର ତାଉପରେ ତାହା ଛିଞ୍ଚି ଦେବାପାଇଁ ଡଙ୍କାଟିଏ ରଖା ହୋଇଥିବ । କୌଣସିମତେ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ହତା ଭିତରେ ବା ବାହାରେ ଯତ୍ରତତ୍ର ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗର ଅଭ୍ୟାସ କରାଇଦେବେ ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସ୍କୁଲ୍‌ହତାଟିର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର କଣ୍ଟା ବାଡ଼ ରହିବା ଉଚିତ । ବାଉଁଶ ତାଟିର ବାଡ଼ ପ୍ରଥମେ ଭଲ ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ବର୍ଷକ ପରେ କଦର୍ଯ୍ୟ ଦିଶେ । ଇଟା ବା ପଥରର ପାଚେରୀ ତ ବହୁବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ପିଲାମାନେ ନିଜ ହାତରେ ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କରି ଦୁଇ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଘଞ୍ଚ କଣ୍ଟା ବାଡ଼ ଠିଆ କରେଇଦେବା ସବୁଠାରୁ କମ୍ ବ୍ୟୟ ଓ ଶିକ୍ଷାଦିଗରୁ ବାଞ୍ଛନୀୟ କର୍ମ । ଏହା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିଲା । ଗୁଣ ଦେବ । ସହଜରେ ମରାମତି ହୋଇ ପାରିବ ।

ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ୍‌ହତାରେ ପାନ ଓ ସେଚନ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କୂଅ ରହିବା ଉଚିତ ।

ଆସବାବ—ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ପିଲାଙ୍କୁ ପରିଷ୍କୃତ ଜଳ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଫିଲ୍‌ଟର୍ ରହିବା ଉଚିତ । ଫିଲ୍‌ଟର୍‌ର ଗଠନ ଯେକୌଣସି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବହିରେ ଶିକ୍ଷକ ପାଇବେ ଓ ନିଜେ କରାଇ-ନେବେ ।

ପ୍ରତି ପିଲାର ଗୋଟିଏ ଚଟାଣ-ଡେସ୍କ (ମହାଜନୀ ବାକ୍‌ସ ପରି) ରହିବା ଉଚିତ । ସେଥିରେ ପିଲା ତାର ବହି ଓ ଖାତାପତ୍ର ରଖିବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବ ।

ପ୍ରତି ପିଲାର ବସିବା ପାଇଁ ଏକ ଆସନ ଥିବ । ତାଳପତ୍ର ବା ବାଉଁଶ-ପାଞ୍ଚଅରେ ପିଲେ ନିଜେ ଏସବୁ ବୁଣିନେଇ ପାରିବେ । ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ପିଲେ ଶିଖିବାକୁ ସମୟ ନେବେ । ବଡ଼ ପିଲେ ବେଶୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ବୁଣିଦେବେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସହଯୋଗ ଭାବ ବଢ଼ିବ ।

ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀର (ପ୍ରତି କକ୍ଷର ବୁଝିବେ) ନିଜର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ ବା କଳାପଟା ରହିବା ନିତାନ୍ତ ଉଚିତ । କାନ୍ଥରେ ଯଦି ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ ରହିବ, ତେବେ ତାହା କାନ୍ଥର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପ୍ରସାରିତ ରହିଲେ ଭଲ । କାଠର କଳାପଟା ଅପେକ୍ଷା ଏହି ଭିତ୍ତି-ପଟା ହିଁ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର କଳାପଟା ହିଁ ଶିକ୍ଷାଦାନର ପ୍ରଧାନତମ ଉପକରଣ । ଶିକ୍ଷକ ତାହାର ଯେପରି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକ ଦେଖିବେ ଯେପରି ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ସ୍କୁଲ୍ ବେଳେ କଳାପଟା-ମାନଙ୍କରେ କଳାପଟାକୁ ପୋଛି ପରିଷ୍କାର କରିବାପାଇଁ ପାଖରେ ଗୋଟାଏ ସଫେଇ ବା ସେହିପରି କୌଣସି ଷ୍ଟେଟ୍ ପାତ୍ରରେ କିଛି ପାଣି ଓ ଖଣ୍ଡେ କନା ବରାବର ରଖିଥିବେ ।

ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଷ୍ଟୁଲ୍ ହିଁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ । କୌଣସି ଚୌକି ବା ଟେବୁଲ୍ ରହିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣ—ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲଟିକୁ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଷ୍ଟେଟ୍ ଅଥଚ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଯୋଗେଇ ରଖିବା ଉଚିତ :—

ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା, ଗୋଟିଏ ପିଠା-ଘଣ୍ଟା, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହୁଇସିଲ୍, ଗୋଟିଏ ଅଲମାରୀ, ଅଫିସଘରେ ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲ୍ ଓ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଚୌକି, ଗୋଟିଏ ବଲ୍-ଫ୍ରେମ୍, ଗୋଟିଏ ଗ୍ଲୋବ୍, ପୃଥିବୀ, ଭାରତବର୍ଷ ଓ ପ୍ରଦେଶର ମାନଚିତ୍ର ।

ଦୁଆତ—ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍କୁଲ୍ ଦୁଆତ ଯୋଗାଇ ରଖିବା ଉଚିତ । ପିଲେ ଦୁଆତ ଓ ସିଆହି ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚା ଦେବେ ବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ନିଜ ହାତରେ ସେସବୁ ତିଆରି କରିନେବେ । ସ୍କୁଲ୍ ଛୁଟିପରେ ମନେକରି ସେମାନେ ଦୁଆତଗୁଡ଼ିକୁ ଅଲମିରା ବା ବାକ୍ସ ଥାକରେ ସଜାଇ ରଖି ଯିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବାଉଁଶର ଥାକ—ସ୍ଲେଟ୍, ଦୁଆତ ପ୍ରଭୃତି ସଜାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ବା ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ବାଉଁଶର ଥାକ ରଖାଯିବା ଉଚିତ ।

ନୋଟିସ୍-ବୋର୍ଡ—ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ନୋଟିସ୍-ବୋର୍ଡଗୁଡ଼ିକ ରଖାଯିବ :—

୧ । ଗୋଟିଏ, ଯହିଁରେ ସ୍କୁଲ୍‌ର ଟାଇମ୍ ଟେବଲ୍ ବା ରୁଟିନ୍, ସ୍କୁଲ୍‌ର ଛୁଟି-ତାଲିକା, ଗତ ପରୀକ୍ଷାରେ ରଖିଥିବା ପିଲାଙ୍କ ନମ୍ବର ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ ଦିଆ ହୋଇଥିବା ନୋଟିସସବୁ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଥିବ ।

୨ । **ସମ୍ମାନ-ପଟ**—ସ୍କୁଲ୍‌ର ଯେଉଁ ପିଲେ ଉପରେ ନାମ କରିଛନ୍ତି, କିମ୍ବା ଯେଉଁମାନେ ଗତ ପରୀକ୍ଷାରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅସାଧାରଣ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ତାହାସବୁ ଏହି ପଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ରହିବ । ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ୍ ଯେଉଁ ପିଲେ ପାସ୍ କରିଗଲେ ତାଙ୍କର ଏକ ରେକର୍ଡ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍କୁଲ୍ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସମ୍ପର୍କ ସତେଜ ରହିବ ।

୩ । **ଗୋଟିଏ,** ଯେଉଁଥିରେ ସ୍କୁଲ୍‌ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଉପସ୍ଥାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀର ଉପସ୍ଥାନଟି ପ୍ରତ୍ୟହ ଲେଖିଦେବେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲ୍‌ଶେଷରେ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଠିଆ କରାଇ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଇଦେବେ ଓ ପ୍ରତିଦିନ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଉପସ୍ଥାନ ଉତ୍ତମ ଥିବ ତାକୁ ଶ୍ରେଣୀପତାକା ଉପହାର ଦେବେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପିଲେ ଉପସ୍ଥାନ ପାଇଁ ବରାବର ଆଗ୍ରହୀ ହେବେ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଏଥିପାଇଁ ଲାଗିରହିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦାୟିତ୍ୱ-ବିଭାଗ—ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ଟିଏ ଏହି କ୍ରମରେ ଗଠନ ଓ ଉପକରଣଯୁକ୍ତ କରିବାରେ ଦାୟିତ୍ୱ ଏହିପରିଭାବରେ ବିଭକ୍ତ ହେବା ମୋ ମତରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେବ :—

କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ (ଅର୍ଥାତ୍ ସରକାର, ବୋର୍ଡ ବା ପଞ୍ଚାୟତର)—୧ । ଚଟାଣ-ଡେସ୍କ, ୨ । କଳାପଟା (ଯଦି ଭିତ୍ତି-ପଟା ନ ଥାଏ), ୩ । ଷ୍ଟୁଲ୍, ଚୌକି ଓ ଟେବୁଲ୍, ୪ । ଅଲମାରୀ, ୫ । ନୋଟିସ-ବୋର୍ଡସବୁ, ୬ । ସମୟ-ଘଣ୍ଟା ଓ ପିଟା-ଘଣ୍ଟା, ୭ । ପୃଥିବୀ, ଭାରତବର୍ଷ ଓ ପ୍ରଦେଶର ମାନଚିତ୍ର, ୮ । ଗ୍ଲୋବ୍, ୯ । ରେଜିଷ୍ଟରସବୁ, ୧୦ । ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକସବୁ, ୧୧ । ଲାଇବ୍ରେରୀ, ୧୨ । ହୁଇସିଲ୍ ।

ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ—୧ । କୂପଖନନ ଓ ସ୍କୁଲ ଘର ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଅନ୍ତତଃ ଶ୍ରମାଂଶ, ୨ । ବାର୍ଷିକ ମରାମତି, ୩ । ଅଳିଆ କୁଣ୍ଡ ଓ ମଇଳାଖାତ, ୪ । ପାଇଖାନା ଓ ମୂତଖାନା ।

ପିଲାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ—୧ । ଚଟାଇ ବା ଆସନସବୁ, ୨ । ଦ୍ୱାର ପରିଷ୍କାର, ୩ । ସ୍କୁଲ୍ ବଗିଚା ଓ ସ୍କୁଲ୍ ର ବାଡ଼, ୪ । ଦୁଆତ, ୫ । ଇଟା ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷାରେ ପିତାମାତା ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ

(ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି)

ବନ୍ଧୁଗଣ, ମନେ ରଖ ଗୃହହିଁ ଆମର ପ୍ରଥମ ବିଦ୍ୟାଳୟ । ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସିଲାବସ୍ କିନ୍ତୁ ପାଠପଢ଼ା ନୁହେଁ । ପିତାମାତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି, ପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ଶରୀରକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ନୀରୋଗ ଏବଂ ମନକୁ ଆନନ୍ଦମୟ ରଖିବା ।

ଗୋଟିଏ ଗଛ, ଗୋଟିଏ ଲତାକୁ ବଢ଼େଇବା ଏବଂ ତାକୁ ପୁଷ୍ପ ଓ ଫଳବତୀ କରିବା ପାଇଁ କି ଶ୍ରମ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦରକାର ତାହା ନିଜର ଅନୁଭବରେ ଯଦି ଆସି ନାହିଁ, କୌଣସି ମାଳୀ ବା କୃଷୀକୁ ଯାଇ ପଚାର । ସେଇଥିରୁ ଅନୁମାନ କର, ମନୁଷ୍ୟ-ଚାରା ବା ମନୁଷ୍ୟ-ଲତାକୁ ବଢ଼େଇ ତାକୁ ପୁଷ୍ପଫଳଭୂଷିତ କରିବାପାଇଁ କଣ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ।

ଯେତୋଟି ପୁତ୍ରକନ୍ୟାକୁ ସୁସ୍ଥ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ, ଆନନ୍ଦମୟ ଭାବରେ ବଢ଼େଇ ପାରିବାର ଶକ୍ତି ଅଛି, ସେଇ ଅନୁସାରେ ନିଜର ବାସନା ଓ ଉପଭୋଗକୁ ସଂଯତ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କର । ଯେଉଁଠି ମାନବଜୀବନର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶର ଅବକାଶ ବା ଆୟୋଜନ ନାହିଁ, ସେଠିକି ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜୀବନକୁ ଡାକି ଆଣିବା ଏକ ଅକ୍ଷମଣୀୟ ଅପରାଧ ।

ମନୁଷ୍ୟଜୀବନ ଆଜି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଟିଳ । ପୃଥିବୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଲୋକ ଆଜି ଅଧା-ଉପାସରେ ବଞ୍ଚୁଛନ୍ତି । ଜନସଂଖ୍ୟା ହୁ-ହୁ ହୋଇ ବଢ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ସେଇ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ବେକାର ହୋଇ ବସି ରହୁଛନ୍ତି । ମରଣ ଆଜି ଅନେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଜୀବନଠାରୁ ପ୍ରୀତିକର । ତେଣୁ ବିନା ବିଚାରରେ, ଅନ୍ଧଭାବରେ ଜୀବନର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇ ଚାଲ ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏ ସମସ୍ୟା କିନ୍ତୁ ଆଜିର ନୁହେଁ—ଏହା ଚିରନ୍ତନ । ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣରେ ଏକ ଗପ ଅଛି ଯେ, ଭକ୍ତ ବିଭୀଷଣ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ କେତୋଟି ବର ମାଗିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, "ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବର ଅଭାବ ଦେଖିବାକୁ କେବେହେଲେ ନ ପଡ଼େ ।"

ଯେଉଁଠି ନୂତନ ଜୀବନର ଆଗମନ ଆଗରୁ ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଇଛି, ସେଇଠି, ଜାଣିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳପତ୍ତନ ପଡ଼ିସାରିଛି ।

ଶିକ୍ଷାଦାନର ନାନା ପଦ୍ଧତି ଆଲୋଚିତ ହେଉଛି, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ପଦ୍ଧତି ପିତାମାତାଙ୍କର ସ୍ନେହାଦର ପରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନୁହେଁ ।

ସ୍କୁଲ୍‌ଶିକ୍ଷକର ଶାସନ ଶିଶୁ ପକ୍ଷରେ ଦଣ୍ଡ ; କିନ୍ତୁ ପିତାମାତାଙ୍କ ଶାସନ ସ୍ନେହର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ତେଣୁ ତାହା ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ।

ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଏପରି ବଢ଼ାଅ ଯେପରିକି ସେମାନେ ତାଙ୍କର ମନକଥା ତମ ଆଗରେ ଖୋଲି କହିପାରିବେ । ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ତରକୁ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କାମ କରିବାପୂର୍ବରୁ ପିଲାମାନେ ଯେପରି ଭାବିବେ, "ନା, ମୁଁ ଏହା କରିବି ନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବାପା ଦୁଃଖିତ ହେବେ, ମାଆଙ୍କ ମନରେ ଗଭୀର କଷ୍ଟ ହେବ ।"—ପିଲାଙ୍କୁ ଏଇପରି ସ୍ନେହାନୁବନ୍ଧ ଭାବରେ ବଢ଼ାଇବାହିଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶାସନ । ଜନନୀର ସ୍ନେହ ଓ ପିତାର ମମତାଠାରୁ ଅଧିକ ବଳିଷ୍ଠ ନୈତିକ ପ୍ରଭାବ ପୃଥିବୀରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ।

ଧନୀ ହୁଅ ବା ପଦସ୍ଥ ହୁଅ, ପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ପିଲାଙ୍କ ପରି ବଢ଼ାଅ । ବାପମାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ବା ଅଜନଜନିତ ଅହମିକା ପିଲାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେପରି ନ ପଶେ । ପିଲେ ନିଜ ଗୁଣ, ନିଜ ଶ୍ରମରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସୁରକ୍ଷିତ ହେବାକୁ ଯେପରି ସଚେଷ୍ଟ ହେବେ, ସେଇ ଭାବ ବରାବର ତାଙ୍କ ମନରେ ପୂରେଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

ଯେଉଁ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଇଛ ତାର ପ୍ରଧାନ ଓ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ପିଲାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ଡାକଦ୍ୱାରା ବରାବର ସମ୍ପର୍କ ରଖିବ । ଘରୁ ଯାଇ ପଢୁଥିଲେ ବରାବର ନଜର ଦେବ ଯେପରିକି ପିଲା ସ୍କୁଲ୍‌ର ରୁଟୀନ୍ ଅନୁସାରେ ଦୈନିକ ପଢ଼ା ଠିକ କରୁଛି । ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନ ଥାନ୍ତୁ ବା ଥାନ୍ତୁ, ପଢ଼ା ଦଆ ହୋଇଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ପିଲା ଏ ସ୍ତିଭ ସିଦ୍ଧଅଭ୍ ପାଇଁ କିଛି ପଛରୁ ଓ କିଛି ଆଗରୁ ନିଶ୍ଚୟ ପଢ଼ିଯାଇଥିବେ ଯେପରି । ଆଗରୁ କିଛି ପଦ ପଢ଼ିଯାଇଥିଲେ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନୂଆପାଠ ପଢ଼ାଇଲା-ବେଳେ ବୁଝିବା ସହଜ ହେବ ଏବଂ ଯାହା ଶୁଣିବ ତାହା ପାସୋରି ଯିବନି ।

ଦେଖିବ ଯେ, ପିଲେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ ଓ ଉପରଓଳି ଘଣ୍ଟାଏ କରି ଅନ୍ତତଃ ଦୈହିକ ଫଳପ୍ରସୂ ଶ୍ରମ କରନ୍ତୁ । ସୂତାକଟା ବଗିଚାକାମ କରେଇ ପାରିଲେ ଭଲ କଥା । ନଚେତ୍ ଘରଓଳା, ବାସନମଜା, ବଜାର କରିବା ପ୍ରଭୃତି କାମରେ ବୋଉଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ଏଥିରେ ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଆସେ ଓ ଶ୍ରମବିମୁଖତା କଟିଯାଏ ।

ମଝିରେ ମଝିରେ ପିଲାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ପାଇଁ କିଛି କିଛି ପଇସା ଦେଉଥିବ । କିନ୍ତୁ ଆଖି ରଖିଥିବ, ସେମାନେ କିପରି ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ । ପିଲା ଯଦି ସେ ପଇସା ବହି କିଣିବାରେ ବା ଦାନରେ ବ୍ୟୟ କରିବାର ଜାଣିଲା, ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦିତ ହେବାର ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ବରଂ ଉତ୍ସାହ ଦେବ । ପିଲାକୁ ବାଧ୍ୟ କରି କୌଣସି ବୃତ୍ତି ନେବାକୁ କହନା । ତାର ଶକ୍ତି ଓ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ । ଏପରି କୌଣସି ବୃତ୍ତି ଏତେ ହୀନ ନୁହେଁ, ଯେଉଁଥିରେ ପ୍ରକୃତରେ ଦକ୍ଷ ଲୋକ ପାଇଁ ଏ ଜଗତରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପିଲା ଙ୍କାହିଁକି କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଭଲ କରିପାରୁନ, ତାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ତାର ପ୍ରତିକାର କର । କମ୍ ନମ୍ବର ସକାଶେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କୁହାବୋଲା କରି ପ୍ରମୋଶନ୍‌ର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ତମର ନିଜର ପିଲାପିଲିଙ୍କପ୍ରତି ହିଁ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର । ତାଦ୍ୱାରା ତାର ଦୁର୍ବଳତା ତ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ନାହିଁ, ବରଂ ଦେଖୁଛ ଯଦି ପିଲା ପ୍ରକୃତରେ ଦୁର୍ବଳ, ତାକୁ ଜାଣିଜାଣି ଗୋଟାଏ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ରଖାଇଦିଅ । ଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ହେବ ।

ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ବ୍ୟାୟାମ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବ । ଏପରି ଅଭ୍ୟାସ-ସବୁ କରାଇବ, ଯେପରିକି କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ତାଙ୍କର ଆଦୌ ରହିବ ନାହିଁ ଏବଂ ତାର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ସେମାନେ ନିଜେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ଉପାସ ରହିବାର ଅଭ୍ୟାସ ରଖାଇବ—ବିଶେଷତଃ ଦେହ ଅସୁସ୍ଥ ବୋଧ ହେବାମାତ୍ରେ ଖାଦ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଯେପରି ଥାଏ ।

କୌଣସି ଅପରିଚିତ ଲୋକସାଥିରେ ପିଲାକୁ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଯେପରି ଘରକୁ ଫେରିବେ । ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କୁ ହାଫ୍‌ପାଣ୍ଟ୍ ଓ ହାଫ୍‌ସାର୍ଟ୍‌ରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରାଇବା ଉଚିତ ।

ପିଲାଙ୍କ ବିବାହ ପାଇଁ ତମର ଚିନ୍ତା କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଏହା ସେମାନେ ନିଜେ କରିବେ । ତମର ଏକମାତ୍ର ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ଦେବା । ଝିଅ, ପୁଅର କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ରଖ ନାହିଁ । ଝିଅକୁ ମଧ୍ୟ, ସ୍ୱାଧୀନବୃତ୍ତିରେ ବଞ୍ଚିବ ଯେପରି, ସେଇପରି ବଢ଼ାଅ । ଅଳ୍ପ ବୟସ ବେଳୁ ଆମ ଦେଶରେ ପିଲାଙ୍କ ଆଗରେ ବିବାହ କଥା ପକାଇ ପକାଇ ତାଙ୍କ ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ବିକଳ କରି ପକାଉଁ । ପିଲାଙ୍କ ଆଗରେ ସେମାନଙ୍କ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଦୌ ପକାଇବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ବଢ଼ାଇ-ଥିବ, ଯେପରିକି ବିବାହ ବୟସ ଓ ସୁଯୋଗ ଆସିଲେ, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ମନର କଥା ତମ ଆଗରେ ଖୋଲି କହିପାରିବେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମାନବିକତା, ଚରିତ୍ର, ସାଧୁତା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣତାରେ ସନ୍ତାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହୁଅ । ଏହାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାୟ—ନୁହେଁ ବାଙ୍କ୍ ଆକାଉଣ୍ଟ୍, ନୁହେଁ ମହାଜନୀ ବା ଜମିଦାରୀ ।

ଶେଷରେ ଭୁଲିଯିବନି ଯେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଅନୁସାରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟ ଏକ ଆଶ୍ରମ । ଘର ମଧ୍ୟ ଯେପରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଶୀଳନର ଉପଯୁକ୍ତ ପୀଠ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ବିଷୟୀ ହେବା ନାହିଁ । ନିଜର ଅହମିକାକୁ ଏତେ ବଡ଼ ସ୍ଥାନ ଦେବା ନାହିଁ, ଯେପରିକି ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ସମଗ୍ର ଜଗତ୍ ଆସିଛି, ଯାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହେଉଛି ଏବଂ ପୁଣି ଯାହାଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହେବ, ତାହାଙ୍କୁ ସମଗ୍ରଭାବରେ ଭୁଲିଯିବା । ଅନନ୍ତର ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟତିରେକେ ସାନ୍ତର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ପିଲେ ତାଙ୍କ କର୍ମ ଓ ମନନରେ ସେହି କଲ୍ୟାଣମୟ ସମ୍ପର୍କଟିକୁ ଯେପରି ଅନ୍ତତଃ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି, ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବ ।

ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖିନଃ

ମୁଦ୍ରାକର—ମହମ୍ମଦ ଅବ୍ଦୁଲ ହାଦି, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପ୍ରେସ, କଟକ, ୧୯୫୩

Digitized by srujan ka@gmail.com